

39) *Geijer, Reinhold*, Studier i pedagogikens historia. I. Hellas .... Kr. 1,25
40) *Hallsten, Nils*, Lärobok i naturkunnighet för folkskolan „ 1,50
41) *Pérez, Bernard*, Våra barns moraliska uppfostran... „ 1,25
42) *Bergh, G.*, Skolhusets hygien .... „ 1,75
43) *Hagelin, Hugo*, Adenoider och skolundervisning ... „ 0,30
44) *Pérez, Bernard*, Våra barns moraliska uppfostran, II „ 1,50
45) *Hald, H. A.*, Iakttagelseundervisning i småskola och folkskola .... „ 2,25
46) *Tews, J.*, Modern uppfostran i hem och skola ...... „ 1,75
47) *Leffler, Gustaf*, Skolhygien .... „ 1,50
48) *Paulsen, Friedrich*, Det tyska undervisningsväsendet i dess historiska utveckling. I........ „ 1,50
49) *Geijer, R.*, Studier i pedagogikens historia. II. Rom „ 0,60
50) *Paulsen, Friedrich*, Det tyska undervisningsväsendet i dess historiska utveckling. II .... „ 1,25
51) *Thorell, A.* och *Nylund, S.*, Yrkesundervisningen och dess ställning till folkskolan etc. .... „ 1,75
52) *Frye, Alexis Everett*, Naturstudium eller Geografiundervisning med modellering .... „ 2,50
53) *Kuypers, Franz*, Förenta staternas folkskola och lärarebildning .... „ 1,75
54) *Kerschensteiner, Georg*, Grundfrågor rörande skolans organisation .... „ 0,60
55) *Berg, Fridtjuv*, Nutidsfrågor på uppfostrans område „ 1,50
56) *Sandberg, Alvida*, Om hjälpskolor i London .... „ 0,75
57) *Stéenhoff, G.*, Hälsotillståndet inom lärarkåren vid Sverges folk- och småskolor .... „ 0,60
58) *Sjöholm, L. G.*, Om stamning .... „ 1,50
59) *Sandberg, Alvida*, Från Londons friluftsskolor ...... „ 0,40
60) *Kerschensteiner, Georg*, Medborgerlig uppfostran ... „ 1,40
61) Folkskoleseminariernas ombildning (ur Folkundervisningskommitténs betänkande) .... „ 1,75
62) Folkskoleseminariernas ombildning. II. Organisationen .... „ 1,75
63) Folkskoleseminariernas ombildning. III. Undervisningsplanen, arbetssättet och omvårdnaden om eleverna .... „ 2,00
64) *Hall, B. Rud.*, Svensk och utländsk litteratur i pedagogik, psykologi och etik .... „ 3,00
65) *Haase, Hermann*, Den första räkneundervisningens metodik .... „ 2,50
66) *Comenius*: Modersskolan .... „ 0,90
67) *Seinig, O.*, "Den talande handen". I. .... „ 1,25
68) *Korlén, Artur*, Om skolundervisning i välläsning ... „ 2,00
69) *Hall, B. Rud.*, Svensk och utländsk litteratur i pedagogik, psykologi och etik. II .... „ 4,00
70) *Hallgren, Fr.*, Kinematografien ett bildningsmedel „ 2,40

Pedagogiska skrifter tillställas litteratursällskapets medlemmar i korsband eller paket. Till alla dem av sällskapets medlemmar, vilka till litteraturkommitténs ordförande, byråchefen J. FRANZÉN, *Upplandsgatan 56, Stockholm*, på förhand erlagt årsavgiften 3 kronor, utsändas skrifterna häftevis, i mån som de utkomma från trycket. Övriga medlemmar erhålla hela årgången mot postförskott, då alla häftena blivit tryckta.

PEDAGOGISKA SKRIFTER
UTGIVNA AV
SVERGES ALLMÄNNA FOLKSKOLLÄRAREFÖRENINGS LITTERATURSÄLLSKAP.

SJUTTIONDE HÄFTET

KINEMATOGRAFIEN
ETT
BILDNINGSMEDEL

MED ETT 70-TAL ILLUSTRATIONER
AV
FR. HALLGREN
LÄRARE VID MALMÖ FOLKSKOLOR

LUND 1914
A.-B. PH. LINDSTEDTS UNIVERSITETS BOKHANDEL

PEDAGOGISKA SKRIFTER UTGIVNA AV SVERGES ALLMÄNNA FOLKSKOLLÄRAREFÖRENINGS LITTERATURSÄLLSKAP
SJUTTIONDE HÄFTET

KINEMATOGRAFIEN ETT BILDNINGSMEDEL

MED ETT 70-TAL ILLUSTRATIONER AV **FR. HALLGREN** Lärare vid Malmö Folkskolor

LUND 1914 Aktiebolaget Skånska Centraltryckeriet

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som har skrivits av Frans Hallgren (1870-1917), har digitaliserats av Kungliga biblioteket i Stockholm och kopierades till Projekt Runeberg i maj 2013. Den tryckta innehållsförteckningen har kapitelrubrik VIII där boken har avsnitt 4 av kapitel VII.

Förord.

Åtskilliga personer, intresserade för kinematografien som bildningsmedel, ha uppmanat mig att utgiva något i tryck beträffande detta spörsmål. Huruvida jag bort följa det rådet, får den opartiske läsaren — andra, om de finnas, bry sig väl knappast om att läsa till slut — själv försöka finna. Det har emellertid icke kunnat vara min avsikt att ens tillnärmelsevis försöka uttömmande behandla det vittomfattande ämnet. Så äro naturligtvis områdena kinematografens teknik och historik samt dess i sig själv tämligen egenartade finansiella uppbyggnad att anse som ofullständigt behandlade. Det vore uppgifter för den speciellt tekniske fackmannen, kanhända för kulturhistorikern och för filmfabrikanten att avhandla.

Min önskan har endast varit att kunna framkalla ett sakligt omdöme och ett positivt intresse beträffande en rik kunskapskälla. Och om någon genom denna lilla bok skulle finna sig manad att bidraga därtill, så vore syftet med den vunnet. Till den läsare, som möjligen med slika föresatser lägger den tillsamman, vill jag endast säga: Studera kinematografien själv, och du skall finna, att därinom finnes mycket mera att aktgiva och taga vara på, än vad denna lilla bok kunnat på sitt sätt påvisa.

Visserligen har dess utgivande föregåtts av arbetsamt samlande och sovrande. Men mycket har underlättat eller uppmuntrat arbetet, så tvänne stipendier för utrikes studieresor beträffande kinematografien, nämligen ett av

statsmedel (1910) samt ett senare från Malmö stads folkskolestyrelse, som ävenannars visat ett vidsynt intresse för denna undervisningsfråga. Malmö Pathéfilial samt Biografbolaget i Malmö ha upprepade gånger ställt till förfogande de apparater, som behövts för mina praktiska försök. För detta samt för det stora tillmötesgående, som visats från många håll genom tillsändande av illustrationsmaterial, upplysningar för korrigering av uppgifter m. m., ber jag få uttala min uppriktiga, varma tacksamhet.

Malmö i december 1914.

Fr. Hallgren.

Litteratur.

Paul Liesegang, Handbuch der praktischen Kinematographie. Düsseldorf 1908.

Paul Liesegang, Das lebende Lichtbild. Leipzig 1910.

K. W. Wolf-Czapek, Die Kinematographie, (Wesen, Entstehung und Ziele des lebenden Bildes). Dresden 1908.

H. Lehmann, Die Kinematographie, ihre Grundlagen und ihre Anwendungen. Leipzig 1911.

Paul Liesegang, Lichtbild und Kinotechnik. M. Gladbach 1913.

Hans Werth, Öffentliches Kinematographenrecht. Hannover 1911.

Albert Helhvig, Rechtquellen des öffentlichen Kinematographenrechts. M. Gladbach 1913.

C. H. Dannmeyer, Bericht der Kommission für »Lebende Photographien». Hamburg 1907. »Als Manuskript gedruckt». Utgiven av Gesellschaft der Freunde des vaterländischen Schul- und Erzichungswesens zu Hamburg. (Icke i bokhandeln).

Walther Conradt, Kirche und Kinematograph, Eine Frage. Berlin 1910.

Albert Hellwig, Schundfilms, Ihr Wesen, ihre Gefahren und ihre Bekämpfung. Halle a. d. S. 1911.

Ernst Schultze, Der Kinematograph als Bildungsmittel. Halle a. d. S. 1911.

Adolf Sellmann, Der Kinematograph als Volkserzieher? Langensalza 1912.

Emil Perlmann, Der Kulturwert des Kinematographen. Düsseldorf 1909.

Hermann Häfker, Kino und Kunst. M. Gladbach 1913.

Willy Rath, Kino und Bühne. M. Gladbach 1913.

Willi Warstat und Franz Bergmann, Kino und Gemeinde. M. Gladbach 1913.

Emilie Altenloh, Zur Soziologie des Kino. Jena 1914.Berkermann, Bergmann, Kinematographen-Kommission des 4. Westf. Provins-Landgemeindetags. Protokoll. (Icke i bokhandeln)

Karl A. Kuhn, Die Kinematographie als Lehrmittel im Schulunterricht. (Icke i bokhandeln).

Hermann Lemke, Die Kinematographie der Gegenwart, Vergangenheit und Zukunft, Eine kulturgeschichtliche und industrielle Studie. Leipzig. (Tryckår icke angivet).

Hermann Lemke, Durch die Technik zur Schulreform, Zwei moderntechnischen Lehrmethoden und Veranschaulichungsmittel in der Schule der Zukunft. Leipzig 1911.

Hermann Lemke, Die kinematographische Unterrichtsstunde. Metodische Bemerkungen und ausgeführte Lektionen. Leipzig 1911.

Georg Sellnick, Kinematographie und Schule. Eine Grundlegung der modernen kinematographischen Schulbestrebungen. Leipzig 1912.

Adolf Sellman, Kino und Schule. M. Gladbach 1914.

Herman Häfker, Kino und Erdkunde. M. Gladbach 1914.

Charles Urban, The Cinematograph in Science, Education and Matters of State, 1907. (Icke i bokhandeln).

Leonard Donaldson, The Cinematograph and Natural Science The Achievements and Possibilities of Cinematography as an Aid to Scientific Research. London 1912.

Andreas Haar, Kinematograferne og børnene, Foredrag holdt paa forældremøte i Stavanger. Stavanger 1911.

Andreas Haar. Kinematografsaken. Stavanger 1912.

Marie Louise Gagner, Barn och biografföreställningar (inledningsföredrag, Pedagogiska sällskapet i Stockholm). Stockholm 1908.

Dagmar Waldner, Kinematografien i folkbildningsarbetets tjänst. (Särtryck ur »Det nya Sverige»). Stockholm 1913.

Ordförklaringar.

Kinematograf = livsskrivare = apparat för upptagning eller återgivning (projiciering) av levande bilder.

KinematografiHerman Häfker föreslår ordet »Kinetographie» för vad han i sina arbeten betecknar som det konstnärliga förevisandet av levande bilder. = verksamhet, som står i samband med kinematografen.

Kinematogram = film med momentbilder av rörelse.

Film (ofta = kinematogram) = en tunn bandremsa vanligen av celluloid, avsedd för fotografering.

Filma = upptaga (fotografera) levande bilder.

Biograf (biografteater) i synnerhet i Sverige = förströelseetablissement för förevisning av levande bilder. Uttrycket anses numera mindre lyckligt valt. I varje fall är kinematograf även härför den internationella termen.

I. Inledning. Kinematografien ett nytt framställningsmedel.

Stundom händer det, att en saga blir en verklighet. H. C. Andersen förtäljer en sådan. Han låter en gång sin kungason komma till vindarnes håla i skogen. Och underliga ting är det, som vindkvinnans söner där förtälja prinsen. Men det underligaste får han dock veta genom östanvinden. Denna för honom fjärran i österled till ett sagoslott, genom vars fönster han får se en mängd bilder av världen där ute omkring. Men det är inga vanliga bilder, prinsen får se. Trädens grenar och blad röra sig för vindens fläkt; fåglar och ekorrar svinga sig från gren till gren. Bilderna äro levande. Den sagan blev till en verklighet. Den blev det i vår moderna, verklighetssökande tid genom de s. k. »levande bilderna», genom kinematografien.

Det finnes hos oss människor en åtrå att någon gång komma bort från vardagslivets enahanda, bort till andra trakter och länder för att lära känna, huru människorna där leva sitt liv med dess sysselsättningar och förströelser. Vi känna också en trängtan att få komma ut i naturen för att där kunna iakttaga exempelvis djurlivet med dess ävlan och id i ren ursprunglighet. Och liksom det finnes en lust hos oss att taga reda på gångna tiders handlingar och vad de betyda för oss, så söker också det historiska sinnet för eftervärlden underlätta ett opartiskt bedömande av sin samtids händelser.

Det är dock ofta förenat med så stora kostnader och så mycken tålamodsprövande möda att få vårt kunskapsbegärtillfredsställt i dessa avseenden, att de flesta människor därutinnan måste neka sig så mycket.

Men här som så ofta annars komma uppfinnargeniet och tekniken oss till mötes med sina värdefulla resultat. Skrivtecknen samt deras mångfaldigande genom tryckpressen ha haft sin betydelse genom att förmedla till

samtid och eftervärld mänskliga föreställningar, mänskligt tankeliv. De meddelanden, som på så sätt framkommit, få dock från vissa områden karaktären av något tämligen indirekt och kunna lätt tänkas innehålla en viss grad av subjektivitet eller rena misstag.

Om det nu vore möjligt att upptaga och bevara en rörelse själv, en händelse på rent mekanisk eller teknisk väg och föra det så erhållna materialet in i våra föreläsnings- och skolsalar eller kanske in i våra hem för återgivande, så skulle därmed mycken kostnad och tid vara oss sparad för erhållande av en i möjligaste mån direkt kännedom om livet omkring oss i all dess mångskiftande rörlighet. Genom uppfinningen, kinematografen, har detta möjliggjorts. Kinematografen kan därför med fog räknas till den grupp av uppfinningar, som särskilt äro ägnade att tillfredsställa vårt kunskapsbegär, göra vårt kunskapsliv rikare. Den för i trognaste verklighetsform fram för oss händelser och livsyttringar från de svåråtkomligaste och mest avlägsna områden. Den är härigenom ett nytt framställnings- eller uttrycksmedel, en ny meddelelseform skulle man kunna säga. I rent tekniskt avseende är väl kinematografien endast att anse som en utveckling av snabbfotograferingen. Praktiskt taget torde den komma att få en betydelse, som kan jämföras endast med boktryckerikonstens. II. Ur kinematografiens teknik. i. Några förutsättningar hos åskådaren, psykolo- giska och fysiologiska. Någon egentlig beskrivning av kineinatografapparatens byggnad eller av kinematografien, det skiftande arbete, som uppfinningen framkallat, hör icke i och för sig inom ramen Bild 1. Upptagningskamera, (typ 1909).av denna framställning.Den ärade läsare, som särskilt intresserar sig för en detaljerad teknisk framställning över detta ämne ber jag få hänvisa till Paul Liesegangs »Handbuch der praktischen Kinematographie» m. fl. (Se litteraturförteckningen.) Men då de tekniska framstegen beträffande såväl själva uppfinningen som framställningssättet annars i icke obetydlig mån kunna ha att göra med kinematografiens lämplighet i folkbildningssyfte, torde några enkla huvuddrag därom ej vara alldeles ur vägen.

Rätt ofta har uppdragits en jämförelse mellan den ljuskänsliga fotograferingsplåten och ögats näthinna, mellan ögat självt och kameran. Denna jämförelse torde med ännu större skäl kunna uppställas mellan ögat och den för »levande bilder» avsedda upptagningsapparaten, då ljusintrycken ju i denna kunna mottagas så tätt efter varandra att därmed erhållas de nästan omedelbart efter varandra följande tidsmomenten av en handling, liksom ljusintrycken på vår näthinna kunna ha framkommit ur en handling, vilken som sådan blir mer eller mindre klart bevarad i vårt föreställningsliv.

Det är likväl ej alla de små momenten av en rörelse eller handling, som upptagas och sedan återgivas av kinematografen, men så många, som på en viss tidrymd behöva sammanföras, för att vårt iakttagande ej skall förmå särskilja dem från varandra utan i stället låta dessa tätt efter varandra följande rörelsemoment sammanflyta till en skenbart oavbruten rörelse.

Den kinematografiska uppfinningen, möjligheten för att en »levande bild» skall uppkomma, beror då egentligen på en slags ofullkomlighet hos åskådaren själv. Enligt somliga författares mening skulle denna huvudsakligen vara av psykisk art, egentligen ett slags villfarelse, enligt andras av fysiologisk natur, d. v. s. en ofullkomlighet hos vårt synorgan.

Huru troget dessa bilder återgiva en verklig handling, så är själva rörelsen å bilden dock en illusion och därmed också ett psykiskt förlopp. För den ärade läsaren,Bild 2 A. »Fickkinematograf». Kunde för några år sedan (1910) köpas i Zadigs leksaksaffär, Malmö. som själv vill något närmare aktgiva på denna (enl. H. LehmannJämför Die Kinematographie ihre Grundlagen etc. (Se litteraturförteckningen). primära förutsättning för den kinematografiska bildens uppkomst, torde det vara bekvämast att skaffa sig en liten apparat av papper, som under namn av »fick-kinematograf» kan för billigt pris erhållas i leksaksaffärerna. Den består av en pappskiva med tvänne titthål. Förbi dessa löper en annan Bild 2 B.pappskiva försedd med fyra celluloidfönster, vartannat av lika färg, exempelvis rött eller grönt. Under det att skivan med fönstren föras fram och tillbaka förbi titthålen, betraktar man genom dessa en bakom stående bild av, låtom oss säga, en släggande smed, vilken är tecknad i tvänne situationer, den ena i grönt med släggan lyftad, den andra i rött och med släggan på städet. *Även vid ett ganska långsamt förbiförande* av fönstren tyckes smeden lyfta och sänka släggan, alltså utföra en rörelse. Och

dock äro ju de båda bilderna i sig själva fullkomligt stilla.

Om vi icke dess mindre få en föreställning av rörelse, måste denna i så fall ha uppkonstruerats i vårt medvetande, ty ingenting har försatt bilderna i rörelse. Egentligen stå de där lika stilla hela tiden, vi se släggandet pågå.

Det finnes en viss grad av likhet mellan de båda situationsbilderna. Denna är så pass stor, att den tillåter en identifiering, ett någorlunda hastigt fastställande av att det är samma individ, som med sitt verktyg endast kommit att intaga förändrade ställningar. Men en sådan förändring kan icke tänkas utan i förening med rörelse. Nödvändigheten i detta förhållande har blivit till en allmän föreställning i vårt medvetande, vilken uppkommit genom det dagliga iakttagandet av föremåls verkliga rörelser. Det är denna allmänna föreställning i vårt medvetande, att en ny situation förutsätter en rörelse, vilken även här tillkommer och sammansmälter med identifieringen av de båda i verkligheten särskilda bilderna, så att vi också hos dem få en föreställning av en rörelse, en handling.

Ett psykiskt förlopp sådant som det ovan beskrivna är tvivelsutan för handen såsom det väsentliga momentet även vid vårt åskådande av den moderna »levande» bilden, därBild 3. Man kan på exempelvis
personen längst till höger iakttaga
den gradvis försiggående
förändringen av armarnas ställning
i särskilt momentbilderna 2—7. på samma sätt en hastig identifiering av tämligen lika bilder i olika situationer måste uppkomma. Se bild 3. Men denna sålunda väl använda inbillning understödes på ett utomordentligt lyckligt sätt av ett fysiologiskt förhållande, en ofullkomlighet hos vårt öga. Detta förmår nämligen ej hur hastigt som hälst lämna ifrån sig ett mottaget intryck, då ett annat infinner sig.

Exempel på en dylik tröghetslag hos vårt nervsystem annars kunna vi lätt erinra oss. Ett fast tag om vår arm t. ex. förnimmes en stund efter det att greppet upphört. Och denna tröghetsegenskap kunna vi, såsom antytts, iakttaga även hos vårt synorgan. Om från ett föremål reflekteras ljusstrålar, som inkastas i vårt öga, så blir den på näthinnan uppkomna bilden visserligen mycket hastigt men dock ej i samma tidsmoment meddelad till hjärnan och där såsom bild uppfattad. Denna har fått ett synintryck av föremålet. Skulle nu plötsligt ljuspåverkan upphöra, i det att ej mera några ljusstrålar reflekteras från föremålet mot ögats näthinna, så försvinner likväl ej intrycket som bild lika hastigt utan blir kvar någon tid ungefär en tiondels sekund, har man beräknat. Vi ha alltså förnimmelse av ett ljusintryck längre, än påverkan från självaljuskällan pågår, Många alldagliga exempel härpå kunde påvisas. Om på en vanlig leksakssnurra kommit en bjärt röd fläck, synes denna vid snurrans rörelse bli till en röd ring. En glimmande tändsticka, som föres hastigt runt, blir Bild 4. Upptagningskamera, (typ 1909).i mörkret till en glödande ring: vi hinna ej förlora intrycket av den på en punkt, innan vi få samma intryck av den på nästa punkt. Ett »stjärnfall», en utspringande elektrisk gnista, t. ex. blixten, bilda dylika företeelser för vårt synor- gan. Vi erhålla en synförnimmelse, som ej motsvaras av verkligheten; vårt öga har på grund av sin ofullkomlighet blivit så att säga bedraget. Men just denna förutsättning hos ögat — låt vara, att den måste kallas en ofullkomlighet — är det, som på ett sä betydelsefullt sätt bidrager till den jämna följden i den projicierade filmbildens rörelser och där- med i sin mån gör kinematografien till vad den för oss är, en verklighetstrogen framställning av »levande» bilder. 2. U p p t a g n i n g s k a m e r a n s funktion. Vid det kinemätografiska upptagandet, »filmandet», vill man fästa en fortvarande handling eller en rörelse, som anses värd uppmärksamhet, å ett ljuskänsligt celluloidband, »filmen». För att få vederbörande ljusintryck placerade å denna an- vändes en apparat, snarlik en vanlig kaméra. (Se bild i.} Det gäller härvid att såväl upptaga mömentbilder frän en rörelse som ock att mellan varje moment få nästa »plåt»,, i detta fall filmpartikel, fram för objektivet på kortare tid än den bråkdel av en sekund, vilken värt öga skulle kunna upp- fatta som liggande mellan tvänne händelsemoment. Ett så hastigt framflyttande av vederbörande filmdelar skulle helt naturligt ej kunna ske för hand. Det måste försiggå me- kaniskt. Se bild 4.*) Å denna synes en liten del av filmbandet'sträckt fram- för objektivet, som genomsläpper de bildförande, från resp. föremål reflekterade ljusstrålarna. Dessa ljusstrålar få på den ytterst korta stund, som filmpartiet blivit utsatt för dem, dock tid nog att, låtom oss säga, intrycka en bild i den ljuskänsliga filmytan, innan de *) Jämför bild 5.hastigt avstängas för denna. Ty en ny liten filmdel skall nu

föras fram för att även den utsättas för ljusstrålar. Men detta ombyte, denna förflyttning eller rörelse av själva filmen, får ej utsättas för ljusstrålarna och skall även vid återgivandet döljas så omsorgsfullt som möjligt. Automatiskt avstängas därför dessa av en s. k. bländare, bild 5 e, tills den nya filmdelen intagit den förras plats, då ett nytt händelsemoment, en till tiden längre framskriden situation, blir fotograferad. Bild 5. »Projektor».
a filmrulle för avspolning, b filmrulle för påspolning, c vev, d objektiv, e bländare,
g filmband på tandat hjul, h filmen i projektionsställning, n fönster,
1 ljuskälla, 2 kondensor, 3 fönster, 4 objektiv, 5 bländare.Detta exponerande får åter lika hastigt lämna rum för ett nytt, tills i vanliga fall några tusen småbilder från en rörelses tätt efter varandra kommande tidsmoment framkommit på film- bandet. Men under det för ljusstrålarne avstängda filmombytet ha också tidsmoment av handlingen sä att säga försummats, icke kunnat komma med på filmbandet; det är, som förut antytts, ej alla moment av en handling, som vi genom denna fotografering erhålla på filmen, ej dem nämligen, vilka för- siggå under den tid, då bländaren avstänger. Men denna tid kan reduceras till det erforderliga minimum, som vårt öga vid återgivandet ej kan egentligen uppfatta. Därför komma de olika momentbilderna att liksom flyta tillsamman. De fotograferade, på varandra följande momenten, då t. ex. en arm krökes, bli vid återgivandet till en enda rörelse, oaktat •de faktiska avbrotten. Det är, som härav synes, fråga om att dölja en verklig rörelse, filmbandets förflyttning, för att bättre kunna framkalla illusionen av en annan, vilken i sina detaljer kan framställa en verklig händelse. 3. Återgivningsapparaten. En projektionsapparat (projektor) för levande bilder är i huvudsak av samma konstruktion som en upptagningskamera. Även här finns den förut omnämnda bländaren. Till projek- torn hör naturligtvis dessutom artificiell ljuskälla samt projek- tionsskärm.*) Med denna apparat gäller det att kunna åter- giva de »intryck», som det kinematögrafiska ögat mottagit, d. v. s. nu åter utkasta och liksom utveckla dessa bilder mot ett föremål, den vita dukeri, liksom de förut inkastats och koncentrerats på ett upptägningsföremål, filmen. Transporten sker i båda fallen medelst de bildförande ljusstrålarna. Vid återgivandet blir det likväl icke helt och hållet obemärkt av vårt öga, att det låtit bedraga sig. Det érfar någon olikhet *) Denna senare dock icke alltid nödvändig.mot en direkt blick ut i naturen på de verkliga föremålens rörelser. Varje gång bländaren vrides fram för att avklippa ljusstrålarnes tillträde till projektionsskärmen (så att icke också filmförflyttningen där projicieras), blir tydligtvis skärmen mörk. Detta räcker visserligen endast under den lilla bråkdel av en- sekund, som behöves för att nästa filmdel skall ha satt sig fast för projiciering av sin bild. Men detta häftiga ombyte mellan ljus och mörker blir dock om också på ett obestämt sätt, märkbart för ögat. Det uppfattar en viss ojämnhet och oro i det tekniska framförandet, vilket kan verka oangenämt,, irriterande. Man kallar det, att bilden flimrar.*) 4. »Flimrandet» på duken. En god apparat bör vara byggd så, att detta flimrande i möjligaste mån häves. Detta kan åstadkommas till en viss grad därigenom, att den förut nämnda mörka tidsperioden vid återgivandet göres så kort som möjligt, m. a. o. att den nya småbildens framryckande i projektionsställning sker med största möjliga snabbhet. Vi kunna taga ett par enkla exem- pel. Om ett hjul med sina ekrar är i hastig rörelse, se vi' dessa liksom försvinna och ej utgöra något märkbart hinder för att se föremålen pä andra sidan. Är däremot hastigheten mindre, förnimmas ekrarna besvärande vid försöket. Ett för- sök, som ligger än närmre till hands, kan göras därmed att man för sin hand fram och tillbaka framför ögat, under det man betraktar t. ex. livet på gatan. Vid hastig rörelse verkar handen alls icke besvärande, vilket däremot blir fallet, ju långsammare rörelsen är. Det i likhet härmed uppkomna »flimrandet» i filmpro- jektionen skulle också kunna minskas helt enkelt därigenom, att filmen såväl vid fotografering som vid återgivande fram- fördes i t. ex. dubbelt hastigare tempo. Men detta skulle medföra, att filmbandet för samma händelse, samma bild,, *) Vid projicieringen uppkomma även andra arter flimrande.— I • skulle bli så mycket längre och bilden därigenom så mycket •dyrare. Men felet kan dock ej avhjälpas med mindre än att pauserna mellan varje småbild bli kortare. Man vet, att minst 15 småbilder böra förevisas på en sekund, för att illusionen av en »naturlig» levande bild skall komma till stånd. Tiden V15 sekund skulle då lika fördelas mellan bildens stillastående framför objektivet och bländningspausen, varunder nästa små- bild framflyttas, d. v. s. med l /so sekund till vardera. Men ville man nu öka hastigheten till dubbla, d. v. s. Vso sekund till varje, skulle, som nämnts, behövas dubbelt så långt film- band för samma illustrering. Man har därför fördelat tiden för projektionen och förflyttningsförloppet olika och lagt sin strävan på att åstadkomma den önskade hastigheten isynner- het vid själva ombytet, reducera tiden därvid till det minsta en vis möjliga.

Härutinnan förefinnes dock särskilt för de allmänt brukliga apparaterna en tydlig praktisk begränsning. Varje ny småbild föres nämligen fram i sin projektions- ställning medelst ett häftigt ryck, i det att vanligen ett tan- •dat hjul för den skull griper in i filmens perforering. Ju snabbare framflyttning, som önskas, desto kraftigare måste tydligen denna ryckning vara. Men såväl den noggrannast byggda apparat som den segaste filmkonsistens kunna ej tillåta hur häftiga ryckningar som hälst. Apparaten själv kan lätt komma i oordning eller filmens perforering lida skada, varigenom nya brister i filmens eller bildens struktur på pro- jektionsskärmen bli märbara. Med de nu vanligen använda appa- raterna skulle man enligt Lehmann icke ha ernått större hastig- het än omkring 30 småbilder i sekunden. Det vanliga är mel- lan 15 och 20.*) Likväl hade enligt ovannämnde förf. en appa- *) Författaren har dock detta år varit i tillfälle att å fotografiatelién R e m b r a n d t i Malmö se, huru man medelst motordrift kunde med vanlig pathé •och u r b a n u p p t a g n i n g s k a m e r a uppnå en bildfrekvens av o m k r i n g 90 i sekunden. Men det finnes apparater, som till sin konstruktion äro i väsentlig mån avvi- k a n d e från den nu beskrivna. Särskilt bör nämnas en med kontinuerlig filmtransport, varmed mångtusenfaldiga upptagningar i sekunden möjliggöras— 14 — at med ryckvis skeende filmförflyttning kunnat stegra bild- transporten till i io i sekunden. Denna apparat, som konstru- erats av en professor Marey i Paris, uppgives dock icke vara. användbar för praktiska uppgifter. För att förhindra filmen att genom det häftiga rycket komma fram ett för långt stycke, användas ett slags stålklämmor, vilka bromsa filmbandet ge- nom att trycka det nära intill falsarna inom den ram,
Bild 6.
Förminskad.(bild 6) i vilken filmen får sin noggranna projektions- js™| ställning. Det faller av sig självt, att även denna press- J ning utgör ett rätt svårt prov för filmbandets hållbarhet. Och när filmens tekniska struktur framkommer på den vita duken, sker detta nödvändigtvis med ett starkt d markerande, ett avsevärt förstorande också av dess allra minsta bristfälligheter. 5. Apparat och film precisionsarbeten. Av det föregående torde ha framgått, att själva kine- matografapparaten till sin byggnad måste vara ett precisions- arbete men ock att stora fordringar ställas pä den s. k., filmen. Denna måste vara av ett böjligt, fast och klart ge- nomskinligt ämne. Råmaterialet, som för det mesta är av celluloid, framställes på särskilda fabriker. Endast några få. fabriker i hela världen ha förmått komma till den erfarenhet och de vällyckade försöksresultat, varav en felfri råfilm fram- går. Det ljuskänsliga överdraget åstadkommes på ett lik- nande sätt som fotografiplåtens. Dessa apparater äro dyrbara och därför även sällsynta. De ha ännu en hu- vudsakligen vetenskaplig användning. I vårt land är, så vitt jag vet, icke- någon sådan i bruk. Nämnas bör kanske ock, att det förfärdigats apparater för smalare fil- mer med liten bildyta. Syftet härmed har dock egentligen icke stått i sam- band med en önskan att leverera billigare filmer, utan har haft ett industri- ellt-finansiellt samband beträffande den betydligt värdefullare normalfilmens, användningsområde, vilket samband det knappast tillhör min uppgift att här- närmare ingå på.Vid fotograferingen erhålles en negativfilm, på vilken det fotograferade föremålets mörka ytdelar hava blivit ljusa, och tvärt om. Bilderna göras användbara för projektion genom att först överföras på en s. k. positivfilm. Negativet sättes fördenskull i nära beröring med den härför avsedda filmräckan. I riktningen negativet-positivet (bild 7) pressas genom dem båda starkt koncentrerat ljus, varmed bilderna överföras. Från negativet kunna så praktiskt taget erhållas nästan huru många positiv (kopior) som hälst. Dessa ha av praktiska skäl mindre ljuskänsligt överdrag än negativet.

Bild 7. Kopieringsapparat.

Bild 8. Perforering som misslyckats.
Fragmentet från ny film.

— 16 — Ett synnerligen vackert precisionsarbete utföres å filmen av perforeringsmaskinen, som har att åstadkomma de små häl, 4 på varje småbild, med vilkas tillhjälp filmen framföres. Denna perforering kan stundom synas en smula olik vid jäm- förelse mellan olika fabrikat men är dock så noggrant som möjligt den av Edison för sin uppfinning, kinetoskop, bestämda. Även för filmens bredd samt för småbildernas höjd och bredd har man med nästan ingen avvikelse antagit de av honom angivna måtten. I överensstämmelse härmed är filmbandets bredd 35 mm. Bildernas bredd är 25 mm. och höjd 19 mm. (ungefär). Filmbanden, som före sin

fotografiska användning endast äro omkring 50 m. långa, sammanfästas oftast till större längder, av praktiska skäl dock sällan överstigande 400 m. På varje meter film komma något mer än 50 småbilder. Under en vanlig förevisning, som varar 40 ä 50 minuter, och vid vilken ungefär 1000 meter films användas, ha alltså fram- förts för åskådaren mer än 5000 småbilder, en tämligen respektabel prestation av apparat och filmband. Genom de nyare apparatkonstruktionerna är det möjligt att mera skona filmen mot slitning, varigenom det förr så brukliga »regnandet» vid projektionen kan betydligt minskas, Naturligtvis fordras härvidlag ocksä ett varsamt handhavande för övrigt av apparater -och filmer. 6. Svårantändlig film (cellitfilmen). Den rätt stora eld farlighet, som är förenad med cellu- loidfilmens användande, har man i avsevärd grad lyckats för- hindra genom filmmaterialet cellit. Huruvida detta kan bli av lika stor hållbarhet, synes ännu icke vara till full säkerhet ådagalagt. Någon mera märkbar skillnad härvidlag tyckes emellertid icke kunna påvisas. Dess stora företräde att icke vara eldfarlig, kommer säkerligen att så småningom locka till en utbredd användning, även om också här äldre mäktiga finansiella intressen lägga sig hindrande i vägen.

7. Innebär filmprojicieringen några speciella hygieniska vådor för åskådaren?

Bild. 9. Apparatrum i filmteater.
Kliché benäget överlämnad av Viktoriateatern, Malmö.

Det har en och annan gång påståtts, att den kinematografiska projektionen skulle kunna innebära några speciella hygieniska vådor för åskådaren. Av uttalanden från en dr. Paul Schauk, Berlin, samt dr. R. Myhre, Stavanger, synes också kunna erhållas ett visst stöd för dylikt påstående. Naturligtvis äro dock dessa uttalanden tämligen tveksamt hållna. Man har vid senare företagna undersökningar exempelvis i vårt land kommit till motsatt resultat. Att tänka sig möjligheten av en sådan fara helt och hållet uteslutenvore väl dock tillsvidare åtminstone lika oriktigt som att för en motsatt mening göra en regel ur ett eller annat omtalat fall härrörande från möjligen alldeles särskilda bristfälligheter.

Emellertid bör man härvid erinra sig, att varje starkt intresserat mottagande av sinnesintryck medför trötthet, som naturligtvis också kan förmärkas i det mottagande sinnesorganet. Och en sådan alltför långvarig, oavbruten ansträngning kan tvivelsutan, isynnerhet när det gäller barn, med detta framställningsmedel såväl som med andra framkalla en menlig trötthet. Att filmförevisningar för barn böra vara korta, kan därför, synes mig, motiveras med helt vanliga barnhygieniska förhållningsregler. För övrigt måste det sägas, att tillverkningen av apparater och filmer gjort så beaktansvärda framsteg i åstadkommandet av en flimmerfri projektion, att man med avseende på kinematografiens tekniska egenskaper icke numera anser sig kunna ha några skäliga betänkligheter mot dess användning i folkundervisningens tjänst.

III. Upptagningskameran i samband med andra uppfinningar.

De tekniska framstegen beträffande denna uppfinning ha ej endast gått ut på att övervinna bristfälligheter inom tillverkningen. De ha också varit av positiv art i synnerhet i så måtto, att man låtit den träda i förbindelse med flera andra uppfinningar och därvid framvisat möjligheter eller redan kommit till resultat, som allt starkare måste kunna draga ens uppmärksamhet till den.

1. Mikrokinematogram.

Förbindelsen med mikroskopet har givit en hel mängd intressanta, lärorika resultat. Åtskilliga utländska firmor, vore väl dock tillsvidare åtminstone lika oriktigt som att för en motsatt mening göra en regel ur ett eller annat omtalat fall härrörande från möjligen alldeles särskilda bristfälligheter.

Emellertid bör man härvid erinra sig, att varje starkt intresserat mottagande av sinnesintryck medför trötthet, som

naturligtvis också kan förmärkas i det mottagande sinnesorganet. Och en sådan alltför långvarig, oavbruten ansträngning kan tvivelsutan, isynnerhet när det gäller barn, med detta framställningsmedel såväl som med andra framkalla en menlig trötthet. Att filmförevisningar för barn böra vara korta, kan därför, synes mig, motiveras med helt vanliga barnhygieniska förhållningsregler. För övrigt måste det sägas, att tillverkningen av apparater och filmer gjort så beaktansvärda framsteg i åstadkommandet av en flimmerfri projektion, att man med avseende på kinematografiens tekniska egenskaper icke numera anser sig kunna ha några skäliga betänkligheter mot dess användning i folkundervisningens tjänst.

III. Upptagningskameran i samband med andra uppfinningar.

De tekniska framstegen beträffande denna uppfinning ha ej endast gått ut på att övervinna bristfälligheter inom tillverkningen. De ha också varit av positiv art i synnerhet i så måtto, att man låtit den träda i förbindelse med flera andra uppfinningar och därvid framvisat möjligheter eller redan kommit till resultat, som allt starkare måste kunna draga ens uppmärksamhet till den.

1. Mikrokinematogram.

Förbindelsen med mikroskopet har givit en hel mängd intressanta, lärorika resultat. Åtskilliga utländska firmor,exempelvis den franska firman Pathé frères samt dresdenerfirman Ernemann, ha för sådana upptagningar särskild armatur, och framstående vetenskapsmän, såsom professor Comandon i Paris, ha med dess tillhjälp kunnat popularisera sina forskningar.

Bild 10. Mikrokinematografisk apparatur.
(Ernemann). Från vänster upptill kameran, nedtill
mikroskopet; därefter vattenkyvett för ljusstrålarnas
avkylning, samlingslins och artificiell ljuskälla.

Den ärade läsaren har måhända själv sett en sådan bild som: »Vad en vattendroppe innehåller» eller »Sömnsjukans bakterier». En synnerligen verksam användning av dennamikro-kinematografi är upptagandet av olika kristalliserings- förlopp. Väl kan sådant anses ha sitt huvudsakliga värde i vetenskapligt avseende, men med all säkerhet kunde sådana åskådliga framställningar ur naturens vackra, annars dolda arbeten även för lekmannen bli en källa till höjd iaktta- gelse och beundran av det till synes lilla i naturen. 2. Röntgenkinematogram. Använd i samband med x-strålarna låter kinematografen oss se inre anatomiska strukturer eller fysiologiska förlopp. Med denna röntgenfotograferingens fullkomning har man t. ex. lyckats att avbilda magsäckens rörelser vid matsmältnings- arbetet. Enligt den tyska facktidningen »Projektion» *) skulle det först ha varit en ingeniör Rosenthal, Miinchen, som i samarbete med ett par läkare Kästle och Rieder lyckats åstadkomma tydliga bilder av detta slag. Dessa bilder skulle också ha fått sin praktiska uppgift inom medicinen, i det att man genom att jämföra kinematografbilder från såväl friska som sjuka magsäckar lär ha kunnat på ett synnerligen åskåd- ligt sätt påvisa de störningar i magrörelserna, som även på ett tidigt stadium äro förbundna med svårare magsjukdomar. Det mest herömda institutet för dylika upptagningar torde dock vara professor Mareys i Paris. Där har man lyckats fästa å filmen såväl rörelserna hos de nämnda organen som hos andnings- och blodomloppsverktygen **). Åtskilliga av dessa bilder ha också varit förevisade för allmänheten. Re- dan 1910 utkom en sådan bild från firman Pathé och före- visades på några av vårt lands biografteatrar. *) N:o 38 den 21 /9 1910. **) Vid upptagandet av mycket långsamt försiggående rörelser sättes apparaten i förbindelse med ett urverk för att lätt få angivet olika tider un- der rörelsens fortgång. Till detta slag av bilder höra exempelvis filmerna från rörelsemomenten vid en blommas utveckling. Såsom härtill motsatta kinematogram kunna nämnas sådana, som vid projiciering återgiva rörelsemo- menten vid en gevärskulas utgång ur en genomskjuten planka.

3. De moderna kommunikationsmedlen i kinemato- grafiens tjänst.

Redan tidigt tog kinematografien de moderna kommunikationsmedlen i anspråk. Bilder, där upptagningskameran haft sin plats på järnvägsvagnens platform, höra till de allra tidigaste, som väckte intresse. Cykel och isynnerhet automobil ha även blivit använda. Vem har ej sett exempelvis ett av dessa »förföljanden» per auto, därvid »åskådaren av själva händelsen», d. v. s. kameran, samlat sina »intryck» från en plats någonstädes på kuskbocken! Men nu senast är det luftskeppet och aeroplanet, som få bära kinematografen såsom resenär och därmed också erhållit en möjlighet att från färderna kunna medtaga fågelperspektivets karaktäristiska helhetsintryck från ett landskap. Bild 11. Upptagningskamera på ett aeroplan.Den fr. höger snett uppåtgående linien anger plats för automatiskt filmande kamera.
Illustration ur The Kinematograph and Natural science. Klichén benäget
överlåten av förf. L. Donaldson. Se litteraturförteckningen.4. Färgkinematografi. Mycket arbete nedlägges på att för de »levande bilderna» erhålla föremålens färger. Detta har hittills vanligen skett på konstlad väg. Stundom har man dock för dylik kolorering kunnat iakttaga en felaktig placering isynnerhet å en del exteriörer, vilka så just genom denna felkolorering framträtt ofördelaktigt. Någon gång kan det också hända, att den överskjutande fransen av färg, som från en färgyta liksom griper in i en annan å filmen och även vid noggrant arbete skall vara svår att undvika, kan verka störande å bilder från föremål, vilka i verkligheten ha skarpa färggränser. De båda franska firmorna Pathé och Gaumout ha på nämnda väg pro- ducerat en riklig mängd kolorerade filmer, varav en hel del kunnat anses tillfredsställa tämligen höga pretentioner. Detta omdöme må isynnerhet kunna gälla en och annan framställ- ning av antik kostymering. Men även t. ex. förstorade in- sektsbilder ha framstått som mycket värdefulla resultat av detta arbete, med vilket, inom parentes sagt, en kolorerad skolplansch alldeles icke kan tåla vid någon jämförelse. I den engelska facktidningen, »The Kinematograph», heter det beträffande kolorerade filmer: »Det lider intet tvivel, att om några få år vanlig svart- och vit-fotografering skall komma ganska litet i betraktande». Tidningen har detta yttrande egentligen med avseende på direkt färgfotografe- ring för levande bilder. Kinematografien har nämligen också sökt göra sig till gagn denna uppfinning. Och det är ju tydligt, att en framställning, som så kunde återgiva ej endast föremålens naturliga form och rörelser utan även verkliga färgskiftningar, måste innebära än mera realism och sanning. Enligt en artikel i Erste internationale Filmzeitung *) skulle engelsmannen Green redan för flera år sedan haft denna uppfinning i huvudsak färdig. Annars är det den engelska fir- man Urban, som med tillverkningar av detta slag förvärvat sig världsrykte. Det av Charles Urban och Albert Smith utarbe- *) N:o 2 den s % 1912.afi. ® »l e v a nde biidena, :l 's vanligen sket!; f ö r dylik knloren,, synnerhet å ene; 'kolorering framfe. kså hända, att t: n en färgyta lik® v ' d noggrant aife ärande å bilderi:; rggränser. De fe på nämnda väg pn •r, varav en hel å' pretentioner. Dt» ich annan framsta t. ex. förstorade irdefuila resultat: sagt, en koloren: on jämförelse, le Kinematogra::)et lider intets, t-fotografering ; dningen har c i rekt färgfoto? nämligen ocks det är ju tydli: j endast före. liga färgskifW? ner rnale Filmzeitu^ är sedan haft fe l e t d e n engelska" a slag förvärvat-51 : J b e r t Smith»»*' tade systemet för färgkinematografering, »kinemacolor», som det kallas, har i den engelska och även amerikanska fackpressen varit föremål för särdeles smickrande omnämnanden. Genom framställning av de engelska kröningshögtidligheterna såväl i hemlandet som i Indien har uppfinningen haft en värdefull framgång, vilken bland annat visat sig däri, att firmans sär- WKlmm, • * Ä f « S m v .'££» i r.fr$S5*i- ' Bild 12. Charles Urban. skilda teater i London, »Scala», redan tidigt hade äran att för dessa bilder mottaga kungliga personer som publik. På den europeiska kontinenten ha emellertid dessa bilder icke ännu kunnat erhålla någon starkare position. De skola också kräva en särdeles noggrann behandling vid återgivandet för att icke alldeles felaktiga färger skola framkomma. »Ki- nemacolors» försök att förskaffa sig en säkrare finansiell ställ-ning på den tyska filmmarknaden bekämpades våren 1912 häftigt av isynnerhet »Erste internationale Filmzeitung», och en sådan mångsidig kännare av kinematografien som rektor Hermann Lemke anser den på artificiell väg åstadkomna film- koloreringen vara att föredraga såsom åskådningsmedel. Kinemacolor synes dock inom kinematografien komma att anses som ett betydande steg framåt för vinnande av den levande bildens naturliga färger. Senare har en likartad fransk uppfinning »Chronochrom», av Leon Gaumont rönt mycket erkännande. Den utländska pressens omdöme, icke minst den tyska, är enstämmigt lov-

ordande. Berliner Morgonpost exempelvis skriver bl. a.: »Bilderna äro av fulländad naturtrohet och konstnärlig verkan». Men projicieringen av dessa bilder ställer sig dyrbar och for- drar största noggrannhet. Vilket intresse man inom tekniskt bildade kretsar ägnar detta särskilda område inom kinemato- grafien torde framgå därav, att under den gångna delen av 1914 ej mindre än 28 anmälningar om patenträtt för färgki- nematografi inlämnats till franska statens patentbyrå. 5. Kinematograf-fonograf. Den för kinematografen allra mest eftersträvade tek- niska förbindelsen, den med fonografen, det reproducerade talade ordet, synes nu äntligen ha fått en användbar realise- ring. Länge har det med stor iver arbetats därpå, och åt- skilliga gånger har kommit underrättelse om att en sådan för- bindelse skulle vara vunnen. År 1910 berättades, att den fran- ske ingeniören Gaumont skulle haft uppfinningen färdig, och den tyska facktidningen »Der Kinematograph», som annars kan sägas ha ställt sig rätt skeptisk till notiser härvidlag, behandlar denna underrättelse, som om det i varje fall gällt ett beaktansvärt framsteg. En demonstration av uppfinningen ägde 1912 rum i Berlin inför en del préssmän m. fl. inbjudna. Erste internationale Filmzeitung innehåller en mängd avim pades våren |5; 6 F l l m z e S , t o grafien som rti. ' ä g åstadkomna f;: kådningsmedel. ; m a t °grafien kon,;: för vinnande av i n g »Chronoclroj l d e - Den utland-: är enstämmigt: vis skriver bl. i konstnärlig verk: sig dyrbar och m a n inom telc i d e inom kineot: :n gångna dele: atenträtt för fj, patentbyrå. raf. eftersträvade det reproducera användbar rea l a t s därpå, och >m att en sadan ttades, att den t iniiigen färdig,1 ;raph>, som anna, > 1 notiser härvid:, et i varje on av up nän m. :r en 25 därigenom framkomna pressuttalanden, vilka alla utgöra oför- behållsamma lovord om uppfinningens prestationer. Förhoppningarna om en än mera tillfredsställande lösning av detta problem ha väl ändå mest samlat sig kring den store uppfinnaren Thomas Alva Edison, som redan förut in- skrivit sitt namn i kinematografiens historia. Titt och ofta •%: ms »- Bild 13. »Synkronism» (1910). ha kommit notiser om att uppgiften skulle vara löst av ho- nom. Redan för fyra år tillbaka kunde han vara så säker på sina framsteg, att han ansåg det lämpligt med en demon- stration för en del inbjudna, varvid det tydligt skall ha fram- gått, att uppfinningen närmade sig en tillfredsställande prak- tisk användning. Nu har man för kort tid sedan fört upp- finningen i marknaden än mera förbättrad under namn av hkkinetofonen. I Wiens »Sofiensäle», en av de elegantaste film- teatrar i Europa, har den först förevisats för europeisk publik. Till och med i de tidningsbrev därifrån, som ej gärna neka sig den vanliga lilla snärten åt kinematografien, tyckes man nödsakad att ge sig på nåd och onåd inför denna nya med- delelseform. Den eftersträvade synkronismen, samtidigheten i ljus- och ljudeffekternas framställning, synes mail nu ha ernått. En annan sak är, att de allbekanta brister, som ännu till en viss grad kunna finnas kvar hos även den utmärktaste P h o n o - g r a p h chroniser Bild 14. Kinetofonen (Schematisk bild). Atergivningsapparatens bild består av två skilda delar nämligen fono- grafen i närheten av eller bakom projektionsskärmen och kinematografappa- raten, som har sin vanliga plats i förevisningslokalen. Fonografen drives genom elektromotor, kinematografen för hand. Förbindelsen mellan båda ut- göres helt enkelt av ett mycket fint snöre. Genom denna snodd av silke (eller tarmsträng) förmedlas ljudapparatens rörelser till en vid bildapparaten monterad biapparat »Synkroniser», S., som lätt låter operatören märka, om hastigheten hos de båda apparaterna är lika. Kinetofonen fordrar för sitt betjänande särskild skicklighet. ljudapparat i och för sig såsom en del mekaniska och me- talliska biljud, även här märkas. Av de nordiska städerna fick Köpenhamn först sin ki- n— 2 7 — e n a v de elegant;;:. netofön. Och redan de kinetofonbilder, som inan förra året "-'rån. som ei hade tillfälle att se (eller höra) i ett par av Köpenhamns film- ^.arc^anen -• teatrar, måste anses som små under för vår tid. Till och med Sydsv. Dagbladets köpenhamnskorrespondent, som man visst inte kan förebrå någon större biografbeundran, har om dessa kinetofonförevisningar såväl som beträffande den sam- tidigt i Köpenhamn förevisade Gaumontska »talande filmen»*) långa brev av lovord. Snart äro icke ens svensktalande bilder någon större sällsynthet. Att de första av dessa mer än nödvändigt visade först- lingsarbetets brister, är säkert. Detta bevisar dock ingenting om framställningsmedlets förutsättningar. Dessa komma väl snart att på ett fördelaktigt sätt göra sig märkbara. Vilka förväntningar, som härutinnan kunna förverkligas, bör naturligtvis en icke-tekniker ej orda om. Här och där synes man dock göra sig förhoppningar om att inom en e s man nu' aeiiirr A *) En ny »ljudproducerande kinematograf» har blivit uppfunnen av amerikanen G. W e b b . Ett av de senaste numren av Industritidningen Norden liar därom en patentanmälan, ur vilken vi tillåta oss anföra de rader, som kunna vara av allmänt intresse: »Webbs ljudproducerande kinematografapparat. Å en anordning för synkron drift av apparater för alstrande av talande

rörliga bilder, vilka drivas av samma motor med regleringsanordning, har av G. R. Webb, Baltimore, Maryland, Förenta staterna, uttagits svenska patentet Nr. 37,472 - Uppfinningen avser en kinematograf med ljudreproduktionsmaskin och avser att åstadkomma fullständig synkronism mellan dessa båda apparater, sa att samtidigt med rörelserna hos de på en skärm projicierade bilderna mot- svarande av originalen alstrande ljud, t. ex., tal, sång och dylikt, framträda i och för alstrande av en mera realistisk effekt. Detta kan ske, genom att en enda motor användes för att driva kinematografapparaten och den ljud- återgivande maskinen, vilken motor kan vara så anordnad, att de båda repro- ducerande apparaterna både kunna stannas, medan motorn fortsätter sin rörelse, och sättas i gång med så småningom ökad hastighet men alltjämt i inbördes synkronism. Uppfinningen omfattar även en regulator för att reglera de bada reproduktionsapparaternas hastighet.»Bild 15. Sofiensäle, där de första kinetofonförevisningarna i Europa ägde rum. IV. Olika slags filmningsobjekt. (»Inspelade* tricksfilmer, filmer, naturfilmer). För det praktiska arbetet med upptagningskameran gives det, så vitt jag funnit, tre huvudgrupper av upptagningsobjekt, nämligen inspelade bildmotiv och tricks samt naturbilder. De — 2 8 — snart räckbar framtid kunna få vilken afton som hälst ej blott se utan avlyssna storstadslivet i Friedrichstrasse, våg- svallet vid Bretagnekusten, karavantåget vid förarens entoniga sång eller ett högljutt vildfågelsliv från Skottlands klipp- stränder. I vilken mån kinematografiens möjligheter att reprodu- cera scenisk konst härmed ökats, kan också endast framtiden utvisa. Under alla omständigheter skulle genom ifrågavarande förbindelse kinematografiens allmänna värde som åskådnings- medel kunna tänkas bli ännu fullständigare. Bild 15. Sofiensäle, där de första kinetofonförevisningarna i Europa ägde rum. IV. Olika slags filmningsobjekt. (»Inspelade* tricksfilmer, filmer, naturfilmer). För det praktiska arbetet med upptagningskameran gives det, så vitt jag funnit, tre huvudgrupper av upptagningsobjekt, nämligen inspelade bildmotiv och tricks samt naturbilder. De — 2 8 — snart räckbar framtid kunna få vilken afton som hälst ej blott se utan avlyssna storstadslivet i Friedrichstrasse, våg- svallet vid Bretagnekusten, karavantåget vid förarens entoniga sång eller ett högljutt vildfågelsliv från Skottlands klipp- stränder. I vilken mån kinematografiens möjligheter att reprodu- cera scenisk konst härmed ökats, kan också endast framtiden utvisa. Under alla omständigheter skulle genom ifrågavarande förbindelse kinematografiens allmänna värde som åskådnings- medel kunna tänkas bli ännu fullständigare.p) n s o ® hälst ej r ichstrasse, väg. ° l a r e n s entoniga : t e r att reprot endast framtiden >m ifrågavarande som åskådning. sistnämnda utgöra "en mycket omfångsrik grupp, till vilken pä biografspråket vanligen räknas även s. k. aktuella bilder, j r — i i Europa ägde rue gskameran gi\'e5 ptagningsöbjA naturbilder. Bild 16. N å g r a tricksfilmers tillkomst. d. v. s. skildringar av dagshändelserna. Dessa senare ha likväl alltmer börjat avskiljas som en särskild grupp, vilken kan-— 3 o — hända närmast borde kallas filmreportage. Den förstnämnda gruppen kommer att omnämnas i ett följande sammanhang. i. Tricksfilmer. Tricksbilderna äro nu mycket stadda pä retur, sedan publikens nyfikenhet ej längre tillfredsställes av endast ett underligt framställningssätt. Ännu kunna de dock ha någon betydelse för åskådliggörande av vissa sagomotiv och dylikt. Ett par av de vanligare tillvägagångssätten för tillkomsten av sådana filmer böra kanske därför omnämnas. Man ser t. ex. en person slingra sig uppför en hög lodrät vägg med en färdighet, som kan tyckas omöjlig. Bilden åstadkom mes på så sätt, att vederbörande, såsom vidstående bild 16 b visar, kryper över en på golvet liggande väggkuliss, under det att upptagningskameran gör sitt arbete frän en ställ- ning uppe vid taket. En person synes springa på händer eller fötter på taket i ett rum. Illusionen vinnes därmed att under fotograferingen rummets hela inredning är vänd upp och ned och kameran placerad i en härför lämpad ställning under arbetet. Se bild 16 b. Undret i »Bord, duka dig!» är för filmregissören en den enklaste sak att förverkliga eller, kanske vi hellre skola säga, förbildliga. Ett moment häri synes ä bild 16. Den tunna tråden, varmed kannan hålles uppe under fotogra- feringen, bortretoucheras helt enkelt ä filmen, varefter kan- nan vid projicieringen synes sväva fritt i luften. »Duknin- gen» i övrigt verkställes inför upptagningskameran på så sätt, att de erforderliga föremålen, koppar, skålar etc., fram- skjutas ett litet stycke för varje exponering, tills nog många moment av föremålens förflyttning till den bestämda platsen fotograferats. Genom ett skickligt användande av den s. k. irisblän- daren kring objektivet för kinematogrammets underexponering samt genom kopiering på samma positiv av olika nega-tiv med fotograferingar på skilda avstånd kunna erhållas de mest egendomliga gestaltningar. Det gives väl för resten knappast något feeri och sagomotiv, som ej den tekniska fack- mannen här med sina många konstgrepp skulle

kunna för oss frammana som »levande bilder». 2. »Naturfilmer,» deras tillkomst i allmänhet. För vinnande av de s. k. naturbilderna krävES ofta ett planmässigt, ihärdigt och omfattande arbete. De större fir- mornas fotografer eller, som de i utlandet vanligen kallas, operatörer företaga stundom sina resor i sällskap med verk- liga forskare för att under dessas ledning kunna fästa på filmen sydpolstrakternas fågelliv eller interiörer fran afrika- negrernas byar. Stundom är det forskarna själva, som i veten- skapligt syfte låta filmen upptaga ett nog så åskådligt stoff frän resan eller en nog så livfull illustration till reseberättel- sen. Schackleton, hertigen av Abruzzerna, kapten Scott och Roald Amundsen ha medfört kinematografen vid sina forsk- ningsfärder. Numera ger väl ingen forskningsresande sig pa färd utan att låta kinokamera och filmer höra med till utrust- ningen. En realistisk, objektiv tecknare av färdemännens görande och låtande är det. Vid fursten av Monacos veten- skapliga expeditioner i Medelhavet har en av firman Pathé fréres operatörer medföljt för att upptaga »levande bilder» ur djuphavsfaunan, och utanför ön Helgoland har Neue Photo- graphische Gesellschaft med understöd av därvarande kung- liga preussiska djuphavsstation upptagit liknande bilder. Firman Pathé lät för ett par år sedan en av sina foto- grafer, Machin, företaga en längre resa uppför Nilen. Tvänne särskilda flodbåtar, utrustade med alla förnödenheter, förde honom och hans följeslagare uppför floden. Frän åtskilliga ställen gjordes så 14-dagarsfärder inåt landet under träget arbete med kameran. Ej endast ett stort antal levande bilder medfördes från denna resa utan också några yngre levande32 exemplar av den afrikanska djurvärlden. Firman Urban i London hade i fjol en dylik expedition i Kanada. Den var med en särskild stor resvagn, i vilken vqro inredda kök samt mörkrum för filmen. Och för närvarande är en expedition i färd med att anskaffa bilder från otillgängliga delar av australiska fastlandet. Inom särskilt djurkinematografien torde Oliver Pike och bröderna Kearton höra till de mest bekanta fotograferna. Rätt många faror och besvärligheter ha de fått utstå under sina försök att från otillgängliga ställen fästa djurlivet i dess re- naste ursprunglighet på filmen. Oliver Pike bar särskilt blivit bekant som intresserad fågelfotograf. I sin bok: »In Bird- land with Field-Glass and Kamera» åter han en finna, vilken innerlig, förstående kärlek han hyser för sin tilltalande uppgift. Tålamodsprö- vande missräkningar äro långt ifrån främmande för sådant arbete. Som exempel härpå kan det vara skäl anföra en av Pikes mindre skild- ringar från färderna med kinema- tografkameran. Han berättar: B l l d I 7 ' 0 I i v e r pike - »Dag efter dag under den regniga våren 1909 återvände jag hem alldeles genomvåt. Min kamera var ofta av väta så svälld, att jag knappast kunde öppna den. Så länge jag kommer jag nog att minnas en episod från en av de lever. vildaste, ödsligaste trakterna bland de walesiska bergen. Mitt lilla gröna tält hade just blivit rest vid sidan av en klippa mycket tätt intill en tornfalks bo. Det var min mening att fotografera en intim maltidsstund därifrån, då den gamla fågeln kom tillbaka till ungarna. Min kamera riktades in i position, jag själv kröp in i tältet, och min följeslagare över- täckte det hela med gräs och grenar, varefter han lämnade mig, sedan det överenskommits, att han skulle återvända till — 33 — mig efter 8 timmar. Men efter en halv timma började det regna; icke vanligt regn var det, utan äkta walesiskt berg- regn. Snart började regnet strömma genom mitt tält, och strax därpå rann en stadig ström av iskallt vatten nedåt min rygg. Efter 8 långa timmar kom min följeslagare och hjälpte mig ur skjulet, naturligtvis utan att jag fått några bilder». Nästa dag återvände fotografen till fågelboet. Man skulle önskat honom bättre lycka den gången, men även då hindrades han av ett ihållande regn. Att det dock kan lyckas och detta synnerligen väl, -därom berätta de många intima scener ur fåglarnas liv, som genom dessa djurfredliga kamerajägares outtröttliga tålamod och arbete blivit fästa pä filmen. Det nu nämnda är blott några exempel på det omfattande och mångskiftande område, som kinematografien redan på sitt nuvarande stadium omsluter. Detta sitt ganska obegrän- sade verksamhetsfält har den erövrat under sin ännu ej 20- åriga tillvaro. V. Ur kinematografiens historia. Kinematografiens historia, räknad från den tid, då upp- finningen kunde komma i betraktande som ett mera allmänt framställningsmedel, är ej synnerligen lång. Men det fysio- logiska förhållande, som i det föregående något berörts, och på vilket uppfinningen i betydlig mån kan anses vara byggd, har sedan länge utgjort föremål för iakttagelser, vilka även då och då omsatts i mer eller mindre betydande tillverk- ningar. i. Olika historiska källor. Forskningar på området ha offentliggjorts av Paul Liese- gang i »Das lebende Lichtbild», av K. W. Wolf-Czapek i »Die Kinematographie (Wesen, Entstehung und Ziele des lebenden Biides)», i Charles Urbans »The Kinematograph in 3 — 33 — mig efter 8 timmar. Men efter en halv timma började det regna; icke vanligt regn var det, utan äkta walesiskt berg- regn. Snart började regnet strömma genom

mitt tält, och strax därpå rann en stadig ström av iskallt vatten nedåt min rygg. Efter 8 långa timmar kom min följeslagare och hjälpte mig ur skjulet, naturligtvis utan att jag fått några bilder». Nästa dag återvände fotografen till fågelboet. Man skulle önskat honom bättre lycka den gången, men även då hindrades han av ett ihållande regn. Att det dock kan lyckas och detta synnerligen väl, -därom berätta de många intima scener ur fåglarnas liv, som genom dessa djurfredliga kamerajägares outtröttliga tålamod och arbete blivit fästa pä filmen. Det nu nämnda är blott några exempel på det omfattande och mångskiftande område, som kinematografien redan på sitt nuvarande stadium omsluter. Detta sitt ganska obegrän- sade verksamhetsfält har den erövrat under sin ännu ej 20- åriga tillvaro. V. Ur kinematografiens historia. Kinematografiens historia, räknad från den tid, då upp- finningen kunde komma i betraktande som ett mera allmänt framställningsmedel, är ej synnerligen lång. Men det fysio- logiska förhållande, som i det föregående något berörts, och på vilket uppfinningen i betydlig mån kan anses vara byggd, har sedan länge utgjort föremål för iakttagelser, vilka även då och då omsatts i mer eller mindre betydande tillverk- ningar. i. Olika historiska källor. Forskningar på området ha offentliggjorts av Paul Liese- gang i »Das lebende Lichtbild», av K. W. Wolf-Czapek i »Die Kinematographie (Wesen, Entstehung und Ziele des lebenden Biides)», i Charles Urbans »The Kinematograph in 3Science, Education and Matters of State», i H. Lehmanns, »Die Kinematographie, ihre Grundlagen und ihre Anwend- ungen» samt i Hermann Lemkes »Die Kinematographie der Gegenwart, Vergangenheit und Zukunft». Dess historia un- der senare tid måste huvudsakligen inhämtas från de större facktidningarna. 2. Äldre erfarenheter om ljusintryckets fortvaro. Enligt de båda förstnämnda författarna var, såvitt man känner, den egyptiske forskningsresanden Ptolemäus den första,, som aktgivit på ljusintryckens fortvaro en stund efter det att ljuskällans påverkan upphört. Han fäster nämligen uppmärk- samheten pä det förhållandet, att en cirkelskiva med t. ex. gul sektor vid hastig rotering helt och hållet övergår i denna färg. Enligt Wolf-Czapek finnas sådana iakttagelser i korthet omnämnda också hos några senare äldre författare. Men några egentliga undersökningar eller tillämpningar av ifråga- varande förhållande har man annars icke funnit tidigare än från från slutet av i8:de och början av ic):de århundradet. Ljusin- tryckets varaktighet fastställdes då av d'Arcy på följande sätt. Han lät en glödande kolbit svänga runt allt hastigare, tills den glödande strimman bildade cirkel, varvid han beräknade,, huru lång tid som förflöt, tills kolet återkom till en punkt,, som det lämnat. Han fick denna tid till */» sekund. Vidare iakttagelser på området gjordes enligt Liesegang m. fl. av den berömde engelske astronomen Herschel och hans sam- tida d:r Fitton. 3. De första praktiska tillämpningarna. Den praktiska tillämpningen av deras såväl som en del efterföljares rön blev likväl icke något annat än tillkomsten, av en liten leksak, vilken dock vann en stor utbredning och under någon tid utgjorde en ganska inbringande handelsartikel.35 ! På de först framställda av dessa leksaker framkallades illusionen helt enkelt så, att en pappskiva, på vars ena sida var tecknat t. ex. en fågel och på den andra en hur, sattes i roterande rörelse, varvid den avbildade fågeln kunde synas vara innesluten i buren. Men snart övergick man till att teckna en lång rad av bilder utav samma föremål i ställningar, som skulle angiva de tätt efter varandra följande momen- ten i föremålets rörelser. Denna mo- mentserie av tecknade bilder uppfästes på en rund skiva, vilken kunde sättas i rotation, varvid bilderna för ögat sam- mansmälte till en »levande bild». Det var den s. k. stroboskopbilden. En i synnerhet i detta samman- hang beaktansvärd förbättring skedde, då man tecknade och avtryckte olika sådana serier på pappersband, vilka in- sattes i en papp- eller bleckcylinder, försedd med små hål. Dessa synas vid cylinderns rotering som en sammanhängande genomskinlig strimma, varigenom återigen momentbilderna på pappersremsan kunna synas sam- mansmälta till rörliga bilder. Genom insättande av andra pappersband kunna bilderna i denna apparat växla. Denna apparat, »zootropet», var nog en tid bortglömd men har sedermera åter kommit till heders i leksaksaffärerna, där den vanligen går under det numera så aktuella namnet, kinemato- grafapparat. En annan ännu enklare tillverkning kallas med befogad blygsamhet »fickkinematograf». Se bild 2 och bild ig. Projektionsapparat för dylika tecknade momentserier an- vändes enligt Liesegang först av en österrikisk officer Uchasius. Bild 18 a. Zootrop. I vårt land benämnd »troll- trumma» ; enligt ett munt- ligt meddelande till mig, har den somligstädes be- nämnts »trollykta».* Kliché tillhör Sv. Läraret. *) Annars en vanlig benämning på laterna magican. Zootropet fanns ännu 1910 att köpa i Knut Öbergs optiska affär, Malmö.4. De första försöken att fotografiskt reproducera rörelse. De första försöken att förena foto- grafien med uppfinningen skedde, då man 1849 fotograferade en ångmaskin med dess rörliga delar visserligen

stillastående men i de efter varandra följande genom maskin- rörelsen förändrade ställningarna. De er- hållna bilderna kunde sedan medelst pro- jiciering i någon mån ge en illusion av maskinens gång. a) E. Muybridges och 0. Anschiitz försök. En pågående rörelse blev enligt de förut nämnda författarna på fotografisk väg först framställd av en rik amerikansk stuteri- idkare vid namn Muybridge, som ivrigt sysslade med att fotografera sina hästar och om möjligt deras rörelser. Efter en hel mängd föregående försök, som till- samman skola ha kostat honom mycket betydande penningsummor-, lät han uppföra en avlång byggnad (bild 20), i vilken upp- sattes en rad av omkring 30 fotograferings- kameror. Från var och en av dessa spän- des parallella trådar utöver en löpbana. När nu en häst sprang över banan, sattes genom resp. snören den mitt emot varande kameran i funktion med tillhjälp av ett elektriskt batteri, och olika bilder av hästen uppfångades efter varandra var och en i sin kamera. Muybridges fotografier skola dock ha varit så svagt framträdande, attä n a t " « 0 g n f t a rörelse, k e n a " förenat,, f n sl stat honom myc. mor-, lät han upp:: ild 20), i vilken : ig 30 fotografen h en av dessa sf- utöver en löpte g över banan,sal ti mitt emot varacu med tillhjälp av lika bilder av häste' randra var och en res fotografier stf y\ framträdande, < — 37 — de ej kunde lämpa sig för projiciering. Den tyske fotogra- fen Anschiitz framställde betydligt starkare bilder och konstru- erade också en särskild apparat för deras återgivande. Bild 19 a. En sedan gammalt bruklig »fick-kinemato- graf». Har nu upptagits som reklam- och propaganda- medel av bolaget Calcium. Bild 19 b. Två efter varandra följande situationsblad av före- gående. Obs. avståndsskillnaden i de båda situationerna. b) Mareys försök. En fransk vetenskapsman, Marey, konstruerade en foto- grafiapparat, varmed han kunde erhålla momentbilder av fåg-- 3 8 - i rS ^ H D Bild 20. Muybridges försök. »Ur Die Kinema- tograpliie» av Wolf-Czapek. Se litteraturfört. Klichén överlämnad av Svensk Läraretidning. Bild 22. Jules Marey. Minnesstod (i hans födelse- bygd Beaume i Cote d'Or) med bl. a. reliefserien runt pelaren symboliserande kinematografien. Bild 23. Tomas Alva Edison. lars flygrörelser. Det lär ha varit hans av- sikt att medelst pro- jektion använda des- vetenskapligt åskåd- ningsmateriell, och torde han sålunda kunna anses vara den förste, som sökte använda en kinematografisk apparat i egentligt undervisningssyfte. Han kan ock enligt Liesegang betraktas som den egentlige uppfinnaren av den nu bruk- liga kinematografen. Efter aderton års experimenterande lyckades han nämli- gen 1888 konstruera en kamera, ge- tfpoiier nästan s lade m a |dnemat°; Edi i kinems till ett p: på fflmb nade ha toskopet, sedda. De Anschiit; hade en på ett f få rum. Br. lätthante praktisk- den s. \ använda skilda [förutsätt spridnin Se uppfinn: derna l » »»mom vilken ett negativband av papper ryckvis framfördes till exponering. Det numera brukliga filmbandet av celluloid blev -nästan samtidigt uppfunnet av flera personer. Och därmed hade man vunnit den kanske viktigaste förutsättningen för kinematografiens mera allmänna praktiska användning. 5. Edisons kinetoskop. Edison var väl ej den förste som använde celluloidband i kinematografiskt bruk. Men det var han, som först kom till ett praktiskt avgörande resultat beträffande dimensionerna p å filmbandet och dess momentbilder.*) År 1891 framläm- nade han sin första patentbeskrivning på den apparat, kine- toskopet, för vilken dessa bestämda filmdimensioner voro av- sedda. Det ringa format (19 X 2 5 m m - i motsats till exempelvis Anschiitz' 90 X I2 °)> s o m Edisons bilder upptogo å filmen, hade en avgörande betydelse i så måtto, att därmed kunde på ett filmband av relativt ringa längd ett stort antal bilder få rum. » 6. Lumiéres kinematograf. Bröderna Lumiére**) i Lyon konstruerade en apparat, lätthanterligare än Edisons, men bibehöllo väsentligen samma praktisk-ekonomiska filmbredd och bildmått. Därmed uppkom den s. k. normalfilmen, som i sin mån medgiver samma films •användande i apparater, uppställda här eller där a de mest skilda platser på jorden, vilket helt naturligt blev en viktig förutsättning för kinematografiens redan i våra dagar enorma spridning. Sedan kinematografen utgått ur Edisons förut ryktbara uppfinnarverkstad och såsom nämnts förenklats i den av brö- derna Lumiére framställda apparaten, fick den en utomordent- *) Se sid. 16. **) Berömda franska fotokemister.ligt snabb utbredning. År 1895 framkommo lumiérepatentets första tillverkningar. Redan året därpå hade, för att nämna ett nära liggande exempel, kinematografen sin publik i vårt land under den då pågående industriutställningen i Malmö. Det var också huvudsakligen franskt kapital, som gav uppfinningen dess egentliga spridning under de första åren. Bröderna Lumiére överlämnade nämligen snart nog sin pa- tenträtt till bröderna Pathé i Paris, och ännu har som bekant därvarande filmindustri en icke minst i finansiellt hänseende mycket uppmärksammad ställning. Annars kunna antecknas betydande filmtillverkningar framför allt från Amerika men även från Danmark, Italien, i någon mån England samt på senare tiden även Tyskland. Det senare

landet har tidigare haft sin andel i detta slags industri mera genom tillverkning av apparater exempelvis från firman Ernemann i Dresden än genom egentlig filmframställ- ning. 7. Tvenne kinoindustriella etablissements. De båda firmorna Ernemann i Dresden och Pathé fréres i Paris äro belysande exempel på vilken betydande industri, som fiamvuxit inom kinematografien under dess icke mer än 19-åriga tillvaro. a) Firman Ernemann i Dresden. Ett gott stycke utanför sjalva staden Dresden ligga de Ernemannska fabriksanläggningarna. En fabrik för endast vanliga fotografiapparater kan ju i och för sig innebära en sevärd interiör men detta så myc- ket mera, sedan den, såsom här är fallet, utvidgats och för- ändrats till en fabrik för tillverkning av kinematografapparater med deras många tillbehör. Firman har egna mekaniska verk- städer för sina tillverkningsmaskiner, egen optisk anstalt med hnssliperi m. m. Den har naturligtvis till sitt förfogande veten-skapligt-tekniskt utbildade tjänstemän för ledningen av arbetet. Gent emot intresserade besökande synes man ej vara njugg om tiden. De kunna där få gott tillfälle att följa de olika faserna inom denna moderna tillverkning. Att där fä se de Bild 24. P r o v n i n g av linser. olika råämnenas bearbetning till de smäckra, glänsande detalj- delar, varav en apparat består, var och en av dessa ett ele- gant precisionsarbete, är verkligen även för den intresserade lekmannen en i högsta grad innehållsrik lektion. Så är det, när man får se, huru den tunga, trygga stålklumpen uppdelas och bearbetas äv maskiner och förfarna händer till den spänstiga fjädern och den lilla milimeter skruven, eller huru den tjocka glaskolossen sönderdelas i tär- ningar, som slipas till de många slagen av noggrant beräknade linser. Ett besök där får ett förhöjt värde av ett intresserat ciceronskap, som, om den besökande är lärare, gärna för samtalet in på de undervisande filmernas gebit, där det ju Bild 25. E n objektivinfällning graveras.kan vara en del gemensamma bekanta. Av »vetenskapliga filmer» har firman låtit framställa en sådan specialitet som »Munhålans spiriller» och med dess mikrokinematografiska apparatur har under biologiska stationens på Helgoland med- verkan »filmats» en ej obetydlig del av nordsjöfaunan. Under senare åren har firman lämnat filmframställningen och helt egnat sig åt apparatindustrien. b) Firman Pathé fréres i Paris. Söker man erhålla kännedom om kinematografien, måste ju ett besök vid världens äldsta och ännu en av dess största film fabriker, Pathé fréres, ha ett visst intresse. Dess större anläggningar ligga i Vincennes. Ett mångskiftande arbete är det, som här utföres med det smala filmbandet, inpräntningsmaterialet för de än mera skiftande realiteterna och fantasiuppslagen, som därigenom söka sin framställning. Tillverkningen av på artificiell väg kolorerad film är fortfarande betydlig hos firman. Detta arbete tager i anspråk en mängd träget inövade handafärdigheter. Ty den noggran- naste koloreringen måste ske för hand, och endast för detta arbete äro anställda mer än hundra arbeterskor, vilka, inom parentes sagt, skola vara fabrikens bäst avlönade. I långa rader sitta de där med lupen för ögat: arbetsobjektet kräver nämligen en ej obetydlig förstoring, då handen låter den fina stiletten gå fram genom materialet för att framställa scha- blonen, en för varje av de färger, som den färdigkolorerade filmen skali äga. Tillverkningskostnaderna härvid bli ganska betydande och kunna löna sig, endast då stor omsättning för dylika filmer kan påräknas. Som redan antytts, ha här fram- ställts filmer i synnerhet med motiv ur insekternas liv på ett utomordentligt verkningsfullt sätt, som tydligen givit vid han-den, att koloreringen ej skett för själva färgverkans skull utan för den större åskådlighetens. Vid en rond genom etablissementen ser man här och där grupper av snickare i färd med att uppföra träställ- ningar. Det är stommarna till de ständigt nya dekorationer, som behövas för de inspelade bilderna. Teaterattiialjen föl övrigt med sina komplicerade maskiner kan ju såsom till- hörande ett omfattande affärsföretag bli rikhaltig och stor- artad. Bland annat finnas vattenbasänger, inför vilka de i en större cirkus skulle te sig tämligen obetydliga. Det händer också lätt, att den besökande träffar pa en teaterinteriör, där ett »sällskap» under flitigaste »repetition» håller på att inöva sitt rococostycke med någon av Comédie Frangais' eller andra pariserteatrars skådespelare i huvudrollen. De igenkännas lätt från en del äldre bilder, vid vilkas inspe- lande de medverkat. Framställningen får gäng på gång tagas om, tills regissören äntligen synes nöjd och ansei sig kunna överlämna »nästa gång» åt de skarpsynta upptagningsappa- raterna, som stå där och vänta. Hos de flesta, som åse, huru en »levande bild» så in- spelas för kameran, framkommer nog tämligen osökt den re- I Bild 26. Sal för kolorering.— 44 — flektionen: vilket värde måste ej den kritik ha, som lämnas skådespelaren från filmen, den fullständigt omutlige och opar- tiske, medelst vilken han kan bli i tillfälle att se sig själv> sina egna fel i gester och mimik och dymedelst bli sin egen Bild 27. Upptagningsateljé. Bild 28. Upptagningsateljé, interiör. (Man står färdig att låta »handlingen» tagas). lärare, sin egen kritiker! Och redan ha ju några av vår tids

världsberömda sceniske artister — kanske till en del i nämnda syfte givit sin plastik och sin mimik åt filmen och där- med även givit ett undervisningsmedel för den sceniska konstensJ — 45 — disciplar samt troligen rätt intressanta konst- och kulturhisto- riska dokument. »Firman Pathés knappast 18-åriga historia, dess uppkomst och utveckling», skriver vid ett tillfälle »The Kinematograph», »verkar nästan en smula sagolik». Den sammanfaller i avse- värd mån med kinematografiens egen ungdomshistoria, är en miniatyr i enkla drag av denna. Redan under kinemato- grafiens första år, då uppfinningen endast betraktades som en slags större leksak, insågo bröderna Charles och Emile Pathé det ekonomiskt fördelaktiga i att slå sig på detta fält inom fotograferingskonsten. Vid den tiden sysselsatte fir- man knappast ett i o-tal personer i en liten lokal i Paris. Nu upptaga dess etablissement i Vincennes och Joinville utrymmen som ett par mindre städer och ge sysselsättning åt tusentals personer. Outtröttliga tekniska förbättringar och väl beräknad finansiell planläggning ha under flera år givit Pathé fréres en stark position inom denna industri. Rörelse- kapitalet, som vid bolagsstarten var 2 mill. fr., är sedan många gånger fördubblat. Firman har agenturer i alla större städer, från vilka en mängd subagenturer ledas. I London och Newyork har den ett par större huvudkontor, varifrån den också skall kunna aktgiva pä den engelska och den under några år anmärk- ningsvärt tongivande och mäktiga amerikanska konkurrensen. 8. Fransk och amerikansk filmtillverkning. Efter det att den franska tillverkningen under kinemato- grafiens tidigare år så gott som ensam behärskat filmmarknaden och därunder vunnit en finansiell position av mäktig bety- delse, kunde den endast hos de amerikanskafilmfirmornafinna en konkurrens av mera allvarlig art. Såsom det i Frankrike var huvudsakligen firmorna Pathé, Gaumont och Eclair, vilka läto det nya framställningssättet söka sig ut över all världen med huvudparten utav sina motiv av fransk eller kanske sna-rare parisisk naturell, så blev det i Amerika filmbolagen: Edison, Amerikan Biograph, Vitagraph och Independent Mo- ving Picture samt senare Selig och Kalem, som sökte samma utbredning för filmbilder med betraktelsesätt och idéer mera karaktäristiska för amerikanskt kynne. Det var visserligen från Frankrike genom de äkta s. k. »film d'art», som man först kunde erhålla en föreställning om att konstnärlig kinematografi vore en möjlighet, men det var hos några av de bättre amerikanska firmorna, som denna möjlighet, låt vara rätt ofta med naiva och robusta motivr blev mera regelbundet förverkligad. Om de båda pathéartisterna Max Linder och Prince hos ansedda tyska teaterrecensenter kunna frammana erkän- nanden för obestridlig äkta humor, sä har nog också vita- graph-artisten Maurice Costello tillvunnit sig en internationell popularitet, som näppeligen torde kunna rubbas. Alltför länge dröjde det likväl, innan ett positivt arbete till kinematografiens förbättring var skönjbart. Endast i högst enstaka fall kunde ett sådant med rätta påvisas, åtminstone vad beträffar den, om man så får säga, artistiska kinemato- grafien. Men likväl, den som fick se det för några år sedan av Henri Lavedan skrivna filmskådespelet »Judas kyss»,*) en äkta film d'art, minnes det nog än: det fulländat konstnärliga spelet med det pietetsfullt värdiga i hållningen hos den av huvudfigurerna, som ej ett ögonblick fick profanera för att kunna anses värdig sin uppgift. Förf. förmådde ett par av sina kamrater, som ej ofta brukade besöka biograferna, till att se denna bild. En av dem yttrade vid utträdet ur biograflo- kalen: »Jag är omvänd till förmån för kinematografiens möj- ligheter». Kinematogram av sådant slag voro dock som några droppar i havet. Lyckligtvis erhöllo de efter ett par tre ar ett nagorlunda talrikt och värdigt kamratskap i filmer av de nyssnämnda amerikanska tillverkningarna. Och vad *) Förevisades våren 1909 i Malmö,A m e r i k a filj^ 1 o c h Independe,' l ' e m , som sökte». ; l s e sätt och idéer; e genom de äta; ålla en föreställnic; möjlighet, m e n for ifirmorna,s o m fc iva och robusta« [ax Linder ock t :unna frammana t: så har nog också lit sig en internt la rubbas. inan ett positivt a:: injbart. Endasti: tta påvisas, åtmir- ja, artistiska kines det för några års: ;let sjudas kyss.-; :t fulländat kon* hållningen hos t : fick profanera ft: f. förmådde ett fc iöka biograferna, fi d utträdet ur taff kinematografi®- slag voro dock: irhöllo de efteret: gt kamratskap > • erkningama. 04 man än må kunna säga om dessa filmer, så hade de dock det goda med sig, att de något mera allmänt vande den bättre publiken vid att vilja ha fordringar på en viss konst- närlighet även hos filmframställningen. fö^ And^re' Ös^- terling har redan år 1910 i en artikel i Göte- borgs Handelstidning ansett sig kunna beteckna dessa bilder som verklig konst. Naturligtvis ha visst icke alltid dessa amerikanska bilder kunnat anses lämpliga för barnpubliken, då den kraftfulla handlingen stundom blivit till alltför samlad brutalitet, men de äro pä ett lyckligt sätt fria från det skabrösa effektsökeriet och framvisa bland annat i sina exteriörer arrangements av oförlikneligt konstnärligt värde. Såsom exempel på bilder av Bild 29. Också en Vithagraph-artist. En för biografpubliken gammal bekant,

»medverkandet iflerafilmskådespel.detta slag kan nämnas filmen: »Broder emot broder» (1909), med motiv från kriget mellan Nord- och Sydstaterna. De vackra, från all sentimentalitet fria pliktkollisionerna i denna bild kunde endast giva starka och värdefulla intryck. Film- framställning av sådan art är det, som kan komma att betyda kinematografiens verkliga förbättring, såvitt nämligen som — v e d e r b ö r a n d e tillverk- »Kristoffer"' Kolumbus»" (1912), som lär ha kostat i uppsättning åtskilliga 100000-tal dollars. En icke ovanlig åtgärd av dessa firmor har blivit att sända skåde- spelarexpeditioner till de länder, dit en handling tänkes för- lagd, därvid man sålunda lättare kan fä fram de folktyper och den naturliga miljö för övrigt, som erfordras. Sådana expeditioner ha blivit sända exempelvis till Irland, Japan och Palestina. Ett i viss mån liknande försök har ibland Bild 30. Maurice Castello.- 49 — gjorts av firman Pathé, som i de länder, dit ett styckes handling tänkes förlagd, låtit denna där framställas av in- födda skådespelare, ett nog så praktiskt medgivande för resten åt ett mycket befogat men tyvärr ytterst sällan tillfredsställt rav på nationella bilder. Emellertid hade under konkurrensen mellan franska och amerikanska bilder de förra erhållit ett rätt tidigt försprång, Bild 31. Medalj av påven Pius X tilldelad Seligsbolaget efter en förevisning i Vatikanen av kinogrammet Kristoffer Kolumbus. vilket för dem också kom att betyda en synnerligen rik er- farenhet i rent fotografiskt-tekniskt hänseende. Och ännu lära enligt en bland fackmännen tämligen allmän mening de franska bilderna härutinnan vara åtminstone oöverträffade, ett förhållande, som här särskilt kan förtjäna att omnämnas, efter- som denna deras framstående teknik fått en så rikhaltig an- vändning för framställning av filmer med vetenskapligt och undervisande innehåll. 4— so — g. Olika länders filmframställningar, a) Italien. Jämte de båda ovannämnda stora huvudgrupperna av filmer var det från början endast de italienska filmalstren, som erhöllo någon större utbredning. De karaktäriserade sig gärna genom framställning av ohyggliga skräckscener. Men många av de filrnbilder, som kommo hit upp, hade hämtat sina motiv ur sitt hemlands forna historia, en och annan med briljant verkande dekorationer och uttrycksfullt spel. b) Danmark. Dansk filmframställning var länge nog i varje avse- ende underhaltig. Vad det konstnärliga momentet beträffar, lyckades den dock efter någon tid förskaffa sig en inom den egentliga biografvärlden tämligen framskjuten ställning. Dess komiska bilder skatta de markerat åt den sämre revy- och värie- tésmaken. Och även om icke så få av de senare årens danska filmdramer kunna anses stå jämförelsevis högt i konstnärligt hänseende, så karaktärisera de sig därjämte vad ämnesval och framställningens art beträffar som starkt sensationella. Bild 32. Adam Poulsen i »Et Gensyn».År 1910 förevisades här det danska filmdramat »Et Gensyn», vars litterära utarbetning gjorts av Thomas Krag, och i vilket de båda berömda bröderna Poulsen jämte några andra sceniska konstnärer av rang låtit fästa sin konst å filmen. Om denna bild skrev Henning Berger i Thalia (den 23 april 1910): »Det förtjänar framhållas, vilken himmelsvid skillnad, man här kunde konstatera vid utförandet av klimaxscenen mellan vanlig biografifantasi och en konstnärligt uppfattad återgivning. Adam Poulsen som läkare vid den drömda ungdomsbrudens lik gav helt enkelt stor konst, som kom gamla härdade reportersyndare att till egen stor häpnad se varandra med besynnerligt röda ögon, då på nytt salens elek- triska kronor flammade efter biografnatten». Nordisk filmkompani har kunnat räkna till sina skåde- spelarkrafter den berömde tyske skådespelaren Ferd. Bonn, och det är ju allmänt bekant, huru professor Mantzius för ett par är sedan endast efter stor tvekan kunde förmås uppgiva sin avsikt att popularisera sin konst genom filmen men nu åter låtit alla betänkligheter fara för att skänka sitt namn, sin skicklighet, sin konst åt den danska kinematografiens od- ling. Man har frän auktoritativt håll för talscenens skull be- klagat, att det steget tagits. För kinematografien måste så- dant däremot räknas som påtaglig vinst. Vad det betyder för den dramatiska konsten i allmänhet, blir framtidens sak \ att säga. c) England. Den egentligt engelska filmindustrien har ännu ej funnit någon jämförelsevis utbredd marknad. Men såsom mellan- hand för den amerikanska filmmarknaden på den europeiska kontinenten har England sedan länge ett framstående rum. En anmärkningsvärt stor procent engelska filmer höra till de s. k. naturfilmerna. Firman Urban-Eclipse har gjort sig ett namn genom sina undervisande filmer. Genom firmans hu- vudkontor i Berlin utsläpptes väl den första särskilda skol-filmkatalogen. Dessutom ha ett par engelska arbeten*) över kinematografien som undervisningsmedel bidragit till ett sak. ligt omdöme härvidlag. d) Tyskland. Först på sista tiden har den tyska filmproduktionen er- hållit någon egentlig spridning, ett förhållande, som rätt ofta påpekats även i de tyska facktidningarne. Engagerandet av den danska skådespelerskan Asta Nielsen för tysk filmfram- ställning har tvivelsutan bidragit till att ge denna en bättre ställning i konstnärligt

avseende. Mycket av det organisato- riska arbete, som uppstått inom kinematografien, har tidigt tagit sin början i Tyskland, såsom de stora filmuthyrnings- byråerna, en mångsidig, utmärkt väl redigerad fackpress m. m. Så har där även uppstått organisationer till kinematografiens användning i folkundervisningens tjänst och Neue Photogra- phische Gesellschaft, Steglitz-Berlin, har för sina kinomatogra- fiska upptagningar specialiserat sig på filmer med vetenskap- ligt och undervisande innehåll. e) Suerige. Sent omsider har nu även den svenska filmindustrien vun- nit sig en marknad. Visserligen kan den ej ännu ha stadgat sig till något egentligen karaktäristiskt nationellt i sin produk- tion. Men icke enbart finansiella grundsatser synas vara rå- dande hos vår tongivande filmfirma vid valet av bildmotiv. Kvalitativt skall den säkerligen därmed tillvinna sig en alltmer ansedd ställning, allestädes där filmens språk talas och för- stås. Ty sådana filmer som »Ingeborg Holm» 'ha icke långt till det aktade sociala skådespelets rangplats.**) Med dem kan givas uttryck åt en tendens vältaligt nog, att döma ej minst av de protester, denna film framkallat. Med Nils Kroks Ingeborg *) Se litteraturförteckningen. **)' I e n . av måltidsscenerna på fattighuset kunde utan skada somlig maskering varit mindre markerad.s k * arbeten*) ^) i d « g i t till ettsi. ilm Produktione,,, a n d e > som rätt ofe Engagerandet e 1 f ö r tysk fflmfc ge denna en j | : av det organist tografien, har t itora filmuthyrnic; :rad fackpress m. till kinematograf. 3ch Neue Photc,o 5r sina kinomatc n e r med veten;' a filmindustrien i ej ännu ha sta: itionellt i sin, pre: atser synas vara: valet av bild®'- 11vinna sig en a k språk talas octf i o l m » 'ha i ^ ' ' - t s * *) Med dem f- att döma ej min-1 Nils Kroks Ingc:: - kunde utan Bild 35. Viktor Sjöström. Regissör i »Ingeborg Holm». Klichén benäget överlämnad av Sydsv. Dagbl. Bild 36. Nils Krok. Författare till »Ingeborg Holm» — 53 — Bild 33 b. Holm». (Mor och son åter- finna varandra). Bild 33 a. Ur slutscenen i »Ingeborg Bild 34. Hilda Borgström. »Innehavarinna av huvudrollen i »Ingeborg Holm».— 54 - Holm kom från Sverige det första tydligt utmejslade tendens- kinogrammet. Det är endast beklagligt att så i allt väsentligt väl uppbyggda kinematogram som Ingeborg Holm komma att verka så obeskrivligt ensamma i den stora flock av film- mischmasch, som dagligen strömmar ut över världen. Och förhållandet kan knappast vara mindre anmärkningsvärt där- för, att det anses ha sin motsvarighet inom andra områden. Vad svensk filmindustri i allmänhet beträffar, vilja vi icke försumma anföra några ord ur den nyssnämnda artikeln i Thalia:» Kunde icke tänkas villiga pennor — måhända sådana också, som icke haft idel solsken från kritik eller pu- bliks sida, men säkert äro begåvade diktare i alla fall — vilka kunde skapa verkningsfulla stumma skådespel? Och ta- langfulla återgivare bland våra sceniska konstnärer? Inhemsk produktion med andra ord, och på fullt artistisk plattform i alla avseenden». 10. Filmens allmänna utbredning. Filmproducerande nationer Sv större betydenhet gives det ej många, men filmkonsumerande ha alla nationer redan blivit, mer och mindre visserligen — men alltid i ganska ut- sträckt man. Följande lilla tidningsnotis kan därvidlag utgöra ett nog så belysande exempel. »Aéessinens första tidning. Abessinen har fatt sin första tidning. Den utkommer i Addis-Abeba, Abessinens huvudstad, är skriven på franska och bär namnet Le courrier d'Ethiopie. Omfånget är fyra sma kvartsidor — man har således långt till den moderna tidningsdraken. Däremot spåras den moderna tiden i annons- spalterna, där bl. a. naturligtvis läses en annons om en kine- matograjf'örevisningi> *). Den amerikanska facktidningen Moving Pictura News' *) Kursiveringen av författaren.^^adetenii,, s a i a!lt väsentlig o r § Ho 'm k o n i i B ! t o r a floc k av % v e r världen. närkningsvärt t n andra områden, beträffar, vilja v: ssnämnda artikeh nnor — måhändi ån kritik eller pu- tare i alla fall- cådespel? Ochla närerf på fullt artistiii dning. betydenhet gives la nationer reda: illtid i ganska u: 1 därvidlag utge:. Den utkomme jkriven på franska 3infånget är Ijt till den moder® ia tiden i annoos- nons om en t» n g Pictura N* — 55 — utdrag ur respektive konsulatberättelser äro också stundom i detta avseende rätt så intressanta. Man har visserligen åtskilliga g å n g e r gjort beräkningar över den filmmängd, som för närvarande tillverkas, men siff- rorna härvidlag, såväl som när det gäller förevisningslokalernas antal, bli naturligtvis m y c k e t approximativa, vilket till en del beror på den ojämna men överhuvudtaget ständiga ökningen. Inom denna industri lär m a n n u m e r a framställa ungefär 600,000 meter film pr d a g (med negativ och positiv). F i r m a n Pathé förfärdigar under en vecka omkring 3 > 0 0 0 meter negativ, vilka kopieras till 45,000 meter positiv pr dag. O m k r i n g 2 mil- liarder francs skola n u m e r a vara place- rade inom denna industri. Enligt en uppgift 1911 b e r ä k n a d e s införseln av film till T y s k l a n d ha ett genom- snittsvärde av 150,000 Mark pr vecka. Men enligt den officiella specialstati- stik, som på senare tiden inrättats, hade detta land under m å n a d e r n a jan.,

febr., m a r s 1912 i filminförsel 7,878,000 meter till ett värde av 9,090,000 Mark, vilket tillförde tullkassan 118,200 Mark. Utförselsiffran belöpte sig till en tred- jedel av m ä n g d e n och en niondel av värdet utav ifrågavarande siffror. Filmerna uthyras under i:sta till I2:te veckan till ett minimipris från 30 till 5 procent av inköpspriset. Första halvåret 1914 k o m m o i Sverige n å g o t mer än V2 millioner meter film i »om- lopp». Kinematograffilmen kan tyd- ligen n u m e r a ej längre anses vara nå- gon kuriositet. S o m exempel på dess allmänna förekomst behöver väl b a r a n ä m n a s , att den redan börjat bli en Bild. 37. Brottstycke av en 2.-rc\.-negativJil?n, vilken som bytesvara »tillhört» flera Malmöskolgossar. Synbarli- gen tillhör den ett av »Pho- tographie Rembrandt», Mal- mö, i närheten av Sundsvall taget kinematogram av sol- förmörkelsen den 21 aug. 1914. Pathé och »Svenska Biografteatern» ha tagit ki- nematogram med samma tilldragelse. i— 56 — ganska vanlig bytesvara mellan städernas folkskolepojkar. Författaren har flerfaldiga gånger haft tillfälle att göra den iakttagelsen. Moving Picture News avtrycker följande notis ur tidnin- gen »Montreal Daily Star»: »För ungefär 20 år sedan hölls den första förevisningen av levande bilder i Amerika här i Montreal. Apparaten kom från Frankrike och kallades 'Lu- minier'. Uppfinnaren var närvarande och gav en privat förevisning för fyra personer, bland vilka befann sig rådman- nen Raymond Prefontaine. Senare följde också med stor framgång offentlig förevisning, varvid omkring 20 meter film projicierades för 25 cents. Allra mest beundrades en bild, där man såg vågskvalp mot en strandbrädd». Notisen kan här vara på sin plats såsom jämförelse med en uppgift, att av det 50,ooo-tal biografteatrar, som numera skall finnas, ungefär hälften tillhör Förenta Staterna med 700 i Newyork. Eng- land har 3,000 med 350 i London. För Tyskland och Ber- lin äro resp. siffror 3,000 och 300. I vårt land kommer man upp till ungefär samma antal som sistnämnda stad, men Stockholm har bortåt ett 70-tal. I denna stad har för övrigt antalet mer än fördubblats på tre är, en ökning kanske något för stark för att vara just typisk men dock tämligen beteck- nande även för vårt land *). Enligt en beräkning i The Kinematograph (1911) skulle biograferna i Förenta Staterna besökas av omkring 3,000,000 pers. dagligen och inkomsten för biljetterna skulle enl. en tysk börstidning (1911) uppgå till minst 60 mill. dollars pr år. *) Undantag utgör, vad vårt land beträffar, exempelvis Malmö. Där sjönk nämligen efter 1908 (isynnerhet våren 1909) biografteatrarnas antal till ungefär hälften mot vad det vid ett tillfälle förut varit. Det antal, som sedan dess under 3 å 4 år funnits, vanligen 5 ständiga och 1 med förevisning halva veckan, motsvarar egendomligt nog den proportion av 1 pr 17,000 invånare, som nämnts i samband med kravet på konsession för nöjesetablissement. Sedan början av 1912 har i Malmö åter inträtt en ökning beträffande såväl biograf- teatrarnas antal som storlek.— 57 — 11. Kinematogrammet som industri- och handelsvara. Den kinematografiska industrien är numera nästan ute- slutande en storkapitalets. Själva filmbildens natur att utgöra •ett verkligt internationellt bildspråk jämte den allmänt an- tagna normalperforeringen och apparaternas härpå grundade byggnad göra tillverkningen till en den mest typiska världs- vara. Redan 1911 berättade de tyska facktidningarna om tillbud till monopolisering av alla filmuppköp och all filmut- hyrning i landet. En specialisering av filmframställningen har visat sig skönjbar. Det finnes firmor, som i sina framställ- ningar synbarligen söka den mera kritiska publiken och det finnes de, som i relativt större omfattning slagit sig på fram- ställningen av »naturfilmer», och i ett augustinummer av Der Kinematograph 1911 tar en författare till orda för en centrali- sering av framställningen utav s. k. aktuella filmer, de som skildra händelser för dagen. Om en mera bestämd speciali- sering av tillverkningen kan komma att visa sig förenlig med det finansiella intresset, skulle detta sannolikt också innebära •ett avsevärt underlättande av en verksam användning för ki- nematografien i folkundervisningens tjänst. 12. Kinematografiens ställning i socialt hänseende. Kinematografien har genom biografteatrarna fått en i vidaste mening demokratisk läggning. Den allra fattigaste kan i dem finna förströelse och väl även inhämta kunskap. Men biograferna tyckas numera kunna glädja sig åt publik även ur de högsta samhällsklasser. Så kunde man exempelvis i flera nummer av Der Kinematograph 1911 se notiser med ru- briken »Der hoffähige Kino,» vilka omtala furstebesök på den eller den bättre biografteatern. Redan 1901 blev en av Lon- dons filmindustrimän kallad till slottet Balmoral för att ge en förevisning för Edvard VII. Den varade 11 /a timme, eller tills vederbörande låtit hela det medförda filmförrådet gå genom kameran. Man slöt förevisningen med avsjungandet av en- 58 — fosterländsk sång. Firman Urbans biograf i London, Scala, har besökts av engelske kronprinsen, som där ville se de med »kinemacolor» framställda kröningshögtidligheterna. Och på slottet Sandringham har inför änkedrottningen givits kinema-

tografisk förevisning med de nämnda bilderna i programmet. Hon var ej med vid festligheterna i London men kunde på detta sätt likväl få se dem. *) En i tidskriften »Ingeniören» införd artikel »Ett modernt kinematografbygge» av ingeniör O. von Stapelmohr visar tyd- ligt, att numera kinematografien är något också för bygg- nadskonsten att särskilt räkna med. Några rader därur, som kunna anses vara av mera allmänt intresse, tar jag mig fri- heten anföra: »De ständigt växande fordringarna på ett om- växlande program och på salongens elegans och bekvämlighet samt icke minst den skarpa konkurrensen har pä sista tiden fört biografbyggandet in på nya banor. Staden Bryssel torde i detta avseende kunna anses såsom en föregångsstad, ty den äger över 300 etablissement, vilket ungefär motsvarar ett på 3,000 invanare. Ett stort antal av dessa kunna, vad storlek och elegans beträffar, mäta sig med en modern teater och rymma ända upp till 4,000 åskådare. — — — *) I Sverige kan ju för resten kinematografien anteckna en kunglig hovleverantör. . Bild. 38. Biografteater, exteriör. (Viktoriateatern, Malmö). Klichén benäget överlämnad av arkitekt Axel Stenberg, Malmö.— 59 Vad stilen beträffar, är den, som nämnt, varierande, men i allmänhet är den moderna tyska smakriktningen genomgå- ende: lyckliga färgkombinationer, matta toner och ej för myc- ket guld. Utgångarna äro breda och lätt tillgängliga, och publiken ledes till desamma genom olika passager och hallar, avstängda under föreställningarna». — Bildf39- Biografteater, interiör (Metropol, Malmö). Klichén benäget överlämnad av Biografbolaget, Malmö. Genom sin förmåga att populärt och verklighetstroget åskådliggöra de mest skilda områden inom natur- och män- niskoliv kommer sannolikt kinematografien att innebära en makt med intellektuell och social inverkan. Tydligt är, att den ännu ej vunnit samma stadga som— 6o — andra betydligt äldre framställningsmedel, men den har heller ej nu anledning att låta sig frånkännas sitt existensberätti- gande. Utomlands här kinematografiens fackpress svingat sig upp till en i vissa avseenden mycket beaktad ställning, varifrån den med kraft och säkerhet framlägger sina krav på kinemato- grafiens berättigande vid sidan om andra framställnings- och uttrycksmedel. För dess ställning i rättsligt och i artistiskt hänseende kan en sådan tidning som t. ex. Erste internatio- nale Filmzeitung eller den praktiskt reformsyftande Bild und Film alltid räkna på bidrag från de förträffligaste pennor med sakkunskap på dessa områden. Som exempel på det skiftande intresse, som ådagalagts gent emot kinematografien, kan här nämnas, att man på se- nare tiden också börjat syssla med de psykologiska inverk- ningar kinematografien i sig själv har *), huru exempelvis dess medryckande framställning kan förleda en åskådare till att jämte synförnimmelsen också förmärka hörsel- eller andra förnimmelser, som kunna vara att hänföra till de föremål eller situationer, som framställas i den »levande bilden». 13. Kinematografien i den moderna novellistiken och tidningslitteraturen. Den företeelse, vi kalla kinematografi, synes för öfrigt nu ha kommit så in i det allmänna föreställningssättet, att den också låter sig användas som symbolik i den moderna novellistiken såväl inom den bokliga litteraturen som i tidningar och tidskrifter, där det redan en och an- nan gång kunnat läsas sådana uttryck som: »Och så gledo dessa bilder förbi hans inre, som kinemtografbilder över den vita duken» e. d.**). I en av vårt lands största dag- ®) Oberoende av ämnet för dess framställning. "*) För att nu inte påminna om den något »vassa» men mycket ro- liga skildringen i A. Klincköwströms »Med Tyskar och Engelsmän till J a n — Mayen», (Kap. IX »Hur expeditionen äntligen landade på Jan—Mayen») där hela 8 sidor av bokens 123 egnas åt filmandet.— 6 1 — liga tidningar (Sv. Dagbl.) kunde under förra sommaren åt en artikel om det andra balkankriget givas som överskrift i kollos- sal rubrikstil: »Balkanfilmen upprullas baklänges». Så hade Sydsv. Dagbl. en dag en 5-spaltig reseskildring, som fått den nog så användbara rubriken: »Kinema från Monte Carlo». En dansk jultidning var i sin senaste årgång helt och hållet utarbetad med hänsyftning på filmframställningen. Mer än en revypjes har redan skrivits i filmens tecken. Vid något sådant tillfälle har visst kameran själv tecknat sitt tysta svar genom att sända ut kinematogrammet: »Filmprimadonnan». Huru den lyckades däri, det avgöre konst- eller litteraturkriti- kern. Omsider skall det väl nämligen även för kinemato- grammet oftare än nu bli allvarligt menad kritik. Men vi ha dock redan fått se kinematografien tagas med som god symbolik vid teckning av dödsruna över svensk för- fattare — varför inte för resten! — och ta oss friheten att göra följande »klipp» ur Sydsv. Dagbl. för den 12 okt. 19^3- »4- Gustav Jansson. Författaren Gustav Jansson dog i går kväll pä Sofia- hemmet. — — — Det var en sympatisk författaiepersonlighet.. käck och levnadsfrisk. Han brydde sig icke om att i onödan försöka pejla psykologiska djup. Men han ägde en fantasi,, som öppnade alla slutna portar och kom hela världen att spela litterär biografteater. Det blev lustigt liv och vilt le- verne och ofta nog ganska mycket av

poesi. Han var en duktig jättepojke med starka nävar och stralande fribiytai- humör. När han riktigt ville, tvang han oss alla med på sina ystra äventyr. Vi genomlevde sagor, spännande som fantastiska drömmar. Underliga länder fingo vi se, underliga människor också. Friska, glättiga gascognare, blåögda sago- flickor och rödkindade sagogossar och hela tillvaron i ett en- kelt färgstarkt panorama. Dimmig forntid och gra nutid och en tämligen obestämbar framtid, realism och den blåaste 10- mantik, stockholmska smågator och exotiska öar i sollysta hav, som ännu ej utstakats på någon karta.— 62 — Han var kanske i viss mån vår Jules Verne, stundom sökte han bli vår Zola. Det sista lyckades inte så bra. Men han hade ett stolt och varmt hjärta, och han hade en blick, som kunde se och som kunde hypnotisera. Han var ibland något av trollkarl. Jag vet inte — kanske verkade han med rätt billiga konster stundom. Men han tog oss i alla fall och höll oss fångna. Och vi tyckte om honom. A. F—r.» Detta är ju författarekaraktäristik. Den livfulla skild- raren jämföres med kinematografen, livsskrivaren själv. Ett mycket sägande, ett vackert diktareftermäle ligger däri. 14. Teatern kontra filmdramat. Det är ju helt naturligt, att vad som i sådan utsträck- ning förmår fängsla människornas intresse, också kan resa en kamp mot sig från andra meddelelseformer, som kunna vara beroende av allmänhetens ynnest. Så har exempelvis frän en stor del av teatervärlden uppstått en häftig kamp mot den i så mycket ännu outvecklade rivalen. Att ekono- miska synpunkter härvid göra sig gällande är både tydligt och rimligt. I de uttalanden, som gjorts av Deutscher Biih- nenverein, gör man sig ej heller något egentligt besvär med att sticka under stol med dessa synpunkter. Och somligstä- des fordra helt enkelt teatrarna sin tionde av den inkomst, som deras skådespelarpersonal kan erhålla för filmning. Törhända skall det dock komma att visa sig, att det med verkligt värde såväl inom teatern som inom kinemato- grafien skall ha endast gott av denna kamp, vilken för resten helt säkert kommer att stillas, sedan det blivit mera vanligt, att ej blott kinematografien söker med tillräckligt skarp ur- skillning tillägna sig vissa av teaterns uttrycksmedel utan omvänt denna senare gör sig till godo den kinematografiska framställningen.— 63 — ertle . S t u n d o m Ett officiellt medgivande åt att denna konstens »grimme Aelling» dock har en viss rätt att finnas till, kan senast spåras i det skydd för kinematografiskt drama, som uppställes i nyare Han var ife lagförslag angående litterär äganderätt. verkade h a n ^ i c Uppkomsten av särskilda censurorgan. nom. A. F~r, Från skilda håll, icke minst frän skolans, har man dragit i härnad mot en del biografmissbruk, och man har flerstädes livfullast; inrättat särskilda censurorgan för dessas stävjande. De första ivaren själv, Et: av dessa voro väl det amerikanska National Board of Cen- ligger däri. sorship samt censuren i Berlins polizeiprassidium. De ha på grund av vissa förhållanden både direkt och indirekt fått den allra största och omfångsrikaste betydelse. Man har exem- tmat. pelvis i Sverige, Sachsen, Danmark, Norge inrättat lands- censur, vilket tvivelsutan i flera avseenden kan ha sina verk- ligt praktiska fördelar. De första befattningshavarna vid den svenska statens ordinarie biografcensur voro Dr. W. Fevrell irtner, som km. seminarieadjunkt Marie Louise Gagner och med. lic. E. Bill q vist. Det torde vara onödigt att här redogöra för det ytterst t en häftig k a m : v i k t j g a a r b e t C) som denna censur har. Dess uppgift, till- ilen. Att e k o n komst m. m. har för övrigt av vederbörande såväl i dags- pressen som annars exempelvis genom fröken Gagners före- v Deutscherfc. ^ N o r d j s k a skolmötet 1910*) om »Biografifrågans läge» ntligt besvär it framlagts för allmänheten. . Och somlig;-- Kinematografien har sålunda från olika håll ådragit sig av den i n k o n K uppmärksamhet och intresse. Och fortfarande gör den detta, or filmning. Den innesluter inom sig själv förutsättningarna för, att det ; visa sig, att f- framgent kommer att bli så. 1 1 inom k i n e m a t ö - > , vilken for r e s t e n j g Nya uppgifter vänta denna meddelelseform. livit fflera 1 Folkbildningsinstitutionernas intresse för kinematografien I r ä c k l i g t s „ senare tiden i utlandet i viss mån tett sig som en -trycksmedel & I kineniato?3 ®"" *) Se mötesberättelsen.— 6 4 — kamp om det nya framställningsmedlet, vilket sannolikt en- dast innebär att nya banor öppna sig för detsamma. Och ju mer kinematografien anpassar sig efter de mångahanda uppgifter, som så kunna uppställas för den, så skall ett nytt skede uppgå för den med rikare och mera ordnad verksamhet. Många områden är det redan, där den på något sätt trängt sig fram eller anmodas att ha ett ord med i laget. De stora finansiella tillgångar, som kinematografien redan nu dragit till sig, innebära en ökning av dess- möjligheter men varför icke även av dess förpliktelser. Skulle den månne icke också kunna taga som sin förpliktelse att på ett mera verkningsfullt sätt träda i folkbildningens tjänst? Ett och annat tyder dock på att den gör så. Äro skola och folkbildnings- institutioner färdiga att upptaga den unga starka kraft, som. så kunde tillföras dem? VI. Kinematografien som förströelsemedel, i. Kinematografien i

uppväxtåldern. Då en uppåtsträvande makt söker erövra sig en ställ- ning. göra sin innebonde kraft gällande, sker detta ofta under onödigt skadegörande, såvitt ej denna makt med sina förut- sättningar kommer i möjligast rätta händer och därmed ledes att tjäna värdefulla mål. Från denna allmänt gällande regel utgör, som vi veta, kinematografien alldeles icke något un- dantag. Vi kunde därför, om ej för omständlighetens skull så för enkelhetens, betrakta kinematografien såsom en i sig själv rikt utrustad yngling, vilken i tidig ålder blivit förledd till eu mängd olater och tjuvpojkstreck, grovt tilltagna, stundom till — 6 4 — kamp om det nya framställningsmedlet, vilket sannolikt en- dast innebär att nya banor öppna sig för detsamma. Och ju mer kinematografien anpassar sig efter de mångahanda uppgifter, som så kunna uppställas för den, så skall ett nytt skede uppgå för den med rikare och mera ordnad verksamhet. Många områden är det redan, där den på något sätt trängt sig fram eller anmodas att ha ett ord med i laget. De stora finansiella tillgångar, som kinematografien redan nu dragit till sig, innebära en ökning av dess- möjligheter men varför icke även av dess förpliktelser. Skulle den månne icke också kunna taga som sin förpliktelse att på ett mera verkningsfullt sätt träda i folkbildningens tjänst? Ett och annat tyder dock på att den gör så. Äro skola och folkbildnings- institutioner färdiga att upptaga den unga starka kraft, som. så kunde tillföras dem? VI. Kinematografien som förströelsemedel, i. Kinematografien i uppväxtåldern. Då en uppåtsträvande makt söker erövra sig en ställ- ning. göra sin innebonde kraft gällande, sker detta ofta under onödigt skadegörande, såvitt ej denna makt med sina förut- sättningar kommer i möjligast rätta händer och därmed ledes att tjäna värdefulla mål. Från denna allmänt gällande regel utgör, som vi veta, kinematografien alldeles icke något un- dantag. Vi kunde därför, om ej för omständlighetens skull så för enkelhetens, betrakta kinematografien såsom en i sig själv rikt utrustad yngling, vilken i tidig ålder blivit förledd till eu mängd olater och tjuvpojkstreck, grovt tilltagna, stundom till— 65 — svårbotlig skada samt till mångas rättmätiga förtrytelse, men vars tydliga förutsättningar för en synnerligen vacker verk- samhet likväl böra kunna ha anspråk på vår fördomsfria upp- märksamhet. Egentligen kan det här synas vara fråga om: Skola framför allt materiella, pekuniära intressen bli tillfredsställda genom denna uppfinning, eller skola månne också de ideella och rent humanitära kunna våga sig fram för att taga den livliga knappt 20-åriga ynglingen i sin tjänst? Att penning- intresset till en viss grad har honom i sin hand, kan ju icke betraktas såsom någonting särskilt för denna uppfinning an- märkningsvärt. Men skall det därunder bli möjligt att också kunna påräkna hans verksamhet för andra syften, för sund förströelse och allmän folkbildning? 2. Olika omdömen om kinematografien. Om vi lyssnade till orlovssedeln, som den unge får för sin hittillsvarande verksamhet, och vilken så många gånger utskrivits i filmindustriens fackpress, så finge vi väl för det mesta höra endast lovord. Och om vi lyssnade till vad de ha att säga, som ofta gå såsom besökare eller gäster i hus- bondens gårdar, så tör väl hända, att somliga höras väl till freds med den välfägnad, som med omärklig hand serveras på den vita duken; andra däremot säga, att den ej är tillagad enligt de riktiga recepten, och att den ej är upplagd enligt erkända mönster. Några säga, att vad som bjudes mera di- rekt från den stora trädgården är oklanderlig, pålitlig kost, men allt det andra är egentligen att akta sig för, det är helt enkelt ett gift, för vars skull man borde önska den unge upp- komlingen en så snar död som möjligt. Avser man nu med sitt omdöme kinematografien själv med alla dess möjligheter, så torde den mycket väl kunna tåla vid sina beundrares lovord. Om man tar sikte pä den användning kinematografien fått och delvis ännu får, så tordelugnt kunna sägas, att kritiken över den alldeles icke kan anses ha varit för skarp, även om den visst icke kan fritagas ifrån att esomoftast ha utgått från oriktiga synpunkter och påståenden. Att försöka klarlägga huru mycket av den upp- repade kritiken, som kunnat sägas vara vederhäftigt, huru mycket av den, som grundats på verkliga förhållanden, huru mycket, som innehållit en rättvis jämförelse med andra ut- trycksmedel, såsom teatern och litteraturen, huru mycket slut- ligen, som haft till ärligt uppsåt att förbättra kinematografien, skulle vara ett tämligen onödigt göra. Därför skall här en- dast i korthet sägas: Kritik har varit behövlig, den har varit nödvändig. Den skulle ock kunna bli än mer till välsignelse, ju mer den påvisade värdiga uppgifter för detta moderna bildnings- och förströelsemedel. Att åtskilliga av de kinematografiska framställningarna kunnat få röna tämligen motsatta omdömen är ju endast helt naturligt. Så nämner en auktoritet en bild såsom synnerligen farlig, under det att en pedagog, ledare för en omfångsrik folkbildningsinstitution, anser sig kunna säga om samma bild, att den måste betecknas som verkligt värdefull. En författare synes önska, att de s. k. oberammergauspelen ej bleve re- producerade kinematografiskt, under det att en annan för- fattare,

annars en av kinematografiens strängaste kritici, anser, att passionspelen mycket väl lämpa sig för kinematografering. Med avseende på dessa bilder torde en liten anmärkning vara på sin plats. De verkliga oberammergauspelen ha enligt uppgift, inhämtad på ort och ställe, aldrig blivit kinematogra- ferade för offentlig förevisning *), huru mycket man än för- sökt göra detta troligt. Bilder med detta namn äro arrange- *) Enligt en senare notis i Moving Pictura News, vilken författaren dock trots gjorda försök icke kunnat få kontrollerad av vederbörande, skulle filmning av de verkliga oberammergauspelen ägt rum men kopierats endast i tvenne exemplar, av vilka det ena skulle innehavas av spelens kristusframstallare, herr Anton Lang, Oberammergau, och den andra av fräls- ningsarméns huvudkvarter.— 67 — Ideles icW u o -ke kan f• r a d e e f t e r b i l d n i n § a r - J a S h a r h a f t t i l l f a l l e a t t s e e n sadan tltä SJS bild, som i motbjudande naturalism måste söka sin like, men det finnes ju ock någorlunda passabla filmer av detta slag, av den upp. tydligtvis bör väl ett ämne av denna art kunna få fram- la ll gt, huru ställas medelst kinematografen, då det ju fått sin framställning genom alla andra uttrycksmedel, blott det sker på ett sätt, som är pietetsfullt och värdigt, och en sådan bild får en plats uru mycket slut- på programmet, som anstår den*). Egentligen är sådan bild ägnad endast för särprogram. I varje fall är här särskilt ör skall här et hänsynstagande av nöden. Och varför skulle ovillkorligen si den har vari; ett passionskinematogram nedsjunka till samma krassa, osmak- l' till välsignelse. liga geschäftande, som omsider blivit de verkliga oberammer- detta mottar gauspelens lott. ramställningar 3. Kritiken nödvändig. ir ju endast ht Bland de mångahanda olika uttalandena och omdömena om kinematografien kan man dock, synes det mig, framdraga r en omfång några såsom verkligen beaktansvärda: biograferna ha ännu om samma..u e j hunnit att tillägna sig det etiska och ästetiska ansvar 11. En författare j s j n fr a m s tällning, som står i rätt förhållande till kinemato- elen ej bleve.. grafiens egna möjligheter, biografernas inverkan kan bli av t en annan I anmärkningsvärd betydelse på grund av de allmänna och tal- iste kritici, ans r j k a besöken, biograferna kräva uppmärksamhet och tillsyn i nematografea; a l| synnerhet med avseende på de så ofta förekommande liten anmärkning barnbesöken. uspelen ha e n l i g t jvit khieraatostl. a) Ansvar i framställningen. ;ket man än fr Om vi ville göra gällande, att biograferna ännu ej till- imn äro arrangc ' ägnat sig erforderligt ansvar i sin framställning, så behövde vi ej därför grunda vårt omdöme endast på förhållanden, ;Ws, vilken fö#*'" s o m voro rådande för några år tillbaka, ty då yppade sig)d av vederbör»'" sådant ansvar så sporadiskt, att man egentligen kan bortse ,t rummen^ 'innehavas »s Pti ' *) Mot detta senare har brutits mycket, varför också ej sällan rät- h den andra av telse måst göras.därifrån. Med material huvudsakligen från denna tid skulle det icke kunna tecknas en något så när tillförlitlig bild av kine- matografiens senare framträdande. Lätt nog kan det hända •— kinematografien är nämligen avsevärt snabb i sin utveck- ling — att allmänna omdömen härvidlag, som icke nöja sig med en företrädesvis historisk framställning, inom kort synas te sig ganska slätt inför de verkliga förhållandena. Med fullt skäl torde dock ännu kunna sägas, att en del firmor visst icke ledas av det etiska och konstnärliga ansvar, som ej blott vore önskvärt, utan som måste fordras beträffande ett så folkligt och allmänt underhållningsmedel. De ha med andra ord ännu ej lyckats förena sitt finansiella intresse med krav av ideell natur; ty om dessa båda nöjaktigt motsvarade var- andra, skulle ju även kritik och allmänhet vara tillfreds. Lik- väl bör rättvisligen antecknas, att en del firmor på ett täm- ligen respektabelt sätt lyckats lösa detta ej just lätta problem. Naturligtvis föres det än närmare sin lösning, ju mera den bättre publiken finner väg till biograferna, vilket somligstädes redan under åtskilliga år varit fallet. Och den fördomsfria delen av denna publik går synbarligen ej längre dit blott och bart för att med en smula nedlåtenhet iakttaga ett nytt, un- derligt framställningssätt. Har man några gånger aktgivit på dess intresserade hållning under förevisningarna, lär man rätt ofta få medgiva, att det är framställningens mer eller mindre senterade halt, uppmärksamheten gäller. Detta är det, som i första rummet frammanar en större efterfrågan och därmed rikhaltigare framställning av värdefullare filmer. Kravet på en värdefull tillverkning framstår med än tydligare befogenhet, ju mera man har tillfälle att iakttaga, huru täta och allmänna biografbesöken äro. b) Filmteatrarnas inverkan på grund au de talrika besöken. En tysk författare på området har esomoftast framme orden: ständiga besök, oupphörligt åskådande o. d., därmed på sätt och vis framhållande, att däri ligger en kraftig or-sak till biografernas inverkan. Tydligen är det just uppre- pandet av besöken, som kan predisponera i ena eller andra riktningen, även om det ej är uteslutet, att ett enstaka besök vid en olämplig biografförevisning, skulle kunna i sensibla fall föra till betänkliga impulser eller fixa idéer, liksom

intryck från annan framställning ju kunna det. De talrika biografbesöken skola utan tvivel kunna sätta en viss prägel på ett folks kultur eller, låtom oss gärna säga, på kul- turen i dess helhet. Det torde härvid blott behöva erinras om att i våra tätare befolkade samhällen finnas flera biografteatrar än offentliga bibliotek eller föreläsningsinstitutioner. Men in- nan kinematografien åtminstone i djupare mening hunnit sätta sin prägel på ett folks kultur, så skall den sannolikt ha nått en utveckling, som gör den betydligt värdefullare, än den nu är. Vi hoppas en sådan utveckling särskilt med hänsyn till den ungdom, som med sådant intresse och sådan beundran möter kinematografien och som en dag skall bli bärare och alstrare av en kultur rikare och renare än vår. c) Den unga publiken. Om biografernas inverkan på barn och ungdom har ta- lats och skrivits mycket. Tydligt vis är det ock här, som tyngdpunkten av kritik och uppsikt borde läggas. Den and- liga självbevarelsedriften är alldeles för litet utvecklad hos ett barn, för att detta skulle låta bli att stilla sin nyfikenhet, även om det finge veta, att det därmed utsatte sig för en ogynnsam eller skadlig påverkan. För någon tid sedan förevisades en film, som sökte skildra dryckenskapens elände. I artistiskt hänseende var den väl utom i ett par moment passabel*). Till sitt moraliska effektsökeri var den mycket stark. Kunde någon nykterhets- predikan få förhärdade drinkare att bli betänksamma, så skulle väl en sådan åskådlighet kunna göra det. Men det vore *) Många filmer av mera undermåligt värde skildra detta ämne.givetvis ett fel att åt barnaögon bjuda något dylikt. Där fanns alltför mycket av det ondas realism, en kallt upprivande tragik, måhända ej under alla omständigheter illa placerad men alldeles säkert icke lämplig att under ett barns tidigare år ge näring åt dess stämningar.

En film bär den moraliserande titeln »Litteraturens gift». Att skildra en sådan bild i detalj förefaller mig tämligen onödigt. I korthet sagt var innehållet ungefär detta: En ung flicka läser »giftet» i smyg, kan så en natt ej sova, smyger sig ur hemmet, sammanträffar med en pojke i slyngelåldern, kommer tillbaka hem med derangerad dräkt, mottages av den förfärade modern, som giver henne — en portion soppa. Den unga mannen, »hjälten» i bilden blir han kanske kallad, ersättes hastigt av författaren till ifrågavarande litteratur. Från att ha varit i mindre goda omständigheter (detta väcker ju sympati) blir han snart för en sådan bok bjuden våldsamt höga honorar och till sist invald till de högsta litterära rangplatser. En särskild reklamaffisch (format 1 X 2 m) för teaterns entré visar hans bok »Kärlekens evangelium» omslingrad av en argsint reptil.

Nog bör det för en pojke förefalla högst intressant att ta något närmare reda på vad som försvaras av ett sådant vidunder och som kan lyfta sin framställare upp till en sådan bussig position.

Med ett par exempel bör kanske i detta sammanhang även ett annat slag av bilder omnämnas, sådana som »troget återgiva verkliga händelser», inom parentes sagt, en grupp, som synes bli allt mera omfattande. Scener från Camorra-processen, då t. ex. en del högst eleganta brottslingar belagda med handbojor föras till rättsförhandlingarna, lämpa sig i sin kalla tydlighet åtminstone ej för publik med så omedelbar uppfattning som barnets. Detsamma måste anses gälla åtminstone en av bilderna från den senaste pesthärjningen i Mandschuriet. Den bar just i sin verklighetstrohet sin hemska karaktär.— 7i — Annars betingas visst icke alltid den allmänna stämningen med ty åtföljande varaktiga intryck hos den unge åskådaren väsentligen av bilden i och för sig utan minst lika mycket av den allmänna tonen på vederbörande biograf samt den förut- fattade mening, åskådaren kan ha om bilden. Denna förut- fattade mening åter framkallas och bestämmes allt för ofta av " • • v Bild 40. Exempel på väl utförd reldam. -de ät förbipasserande uppsatta reklamaffischerna och program- texterna. För dessa affischer uttagas vanligen de mest dras- tiska momenten i en bild. De utgöra så att säga bildens motto. Under förevisningstiden längtar naturligtvis den unge åskåda- ren synnerligast efter det eller de moment, som redan i förväg /fängslat hans uppmärksamhet, och som sedan förnyade och— 72 — förstärkta på biografduken måste lämna de djupaste intrycken utom de grova intryck, som reklambilden i och för sig medfört. Programtexterna äro ej sällan i stilistiskt hänseende all- deles undermåliga. (En artikel i »Der Kinematograph» mot »Kinodeutsch» kunde nog ha sin mycket allmänna tillämp- lighet). Det behöver knappast påvisas, hurusom de såväl etiskt som rent sakligt kunna ge åt bilderna en alldeles för- vrängd, förstörande mening. Uttrycket »Angermanlandsälven» bör kanske anses relativt oskyldigt. Några års samlade pro- gramluntor innehålla många än mera talande exempel. Att göra ett urval försakar man gärna. Dessa' programtexfer äro i somliga fall att anse som den mest bildningsfientliga av all lektyr, i och för sig såväl som genom sitt fördärvande av annan framställning, och borde

isynnerhet i samband med bilderna röna behandling som olämplig ungdomsläsning*). Också en felaktig sammanställning av bilder på pro- grammet kan isynnerhet för här ifrågavarande publik fram- kalla en högst olämplig verkan, även dä det gäller bilder, som i allmänhet kunde anses passabla. En bild med djupt reli- giöst innehåll, ställd tillsamman med en komisk bild av kanske tämligen burlesk anstrykning verkar för den vuxnas pietet som en kränkning av den religiösa känslan men kan för den yngre åskådaren leda till ett fullständigt förflackande av de stämningar och impulser utav denna art, vilka han förut kunnat vara mäktig. Samma starkt profanerande verkan kan i avsevärd mån framkomma därigenom, att projicierandet av en bild med re- ligiöst motiv icke sker under iakttagande av tillbörligt tempo. I sådant fall kan det ej sällan visa sig nyttigt med en liten tillsägelse till vederbörande maskinist. Heltimmesföreställningarne kunna för klena barn utgöra en för stark ansträngning. Det har ofta sagts, att skolans 50-minuters lektioner kunna medföra elevens överansträngning. A andra sidan har anförts, att det ej är så farligt, ty barnet *) Gärna skola vi medgiva, att under årens lopp förhållandet blivit bättre. Fordringarna kunna dock rent allmänt sett och i kinematografiens eget intresse sättas mycket högre.har en god naturlig bundsförvant i sin lättja, sin ouppmärk- samhet, som gärna kommer och lägger sin vänliga skyddande hand över det, ifall ansträngningen att mottaga skulle bli för påkostande. Men denna vänlighet får nog ej tillfälle att göra sig gällande inför den livfulle läromästaren, kinematografen, vilken såsom ingen annan förstår att hålla intresset vid makt. Den rent av suger barnets uppmärksamhet till sig under den för långa förevisningstiden. Barnet blir utan att veta det ut- tröttat, stundom psykiskt övermättat. Vad barnens fysik beträffar, har man såsom nämnts icke kunnat med bestämdhet påvisa några speciella risker. Men det bör ej lämnas osagt och lär ej gärna kunna bestridas, att genom täta biografbesök barnens övning till sparsamhet försvåras, och häri ligger ju ur socialpedagogisk synpunkt en olägenhet. Man har redan för ett par år tillbaka i en del artiklar i Der Kinematograph framhållit de täta besöken som den största olägenheten, vad barnpubliken beträffar, och tänkt sig dess förhindrande som särdeles viktigt. Under alla omstän- digheter kan en vanlig biografteater ej, huru respektabelt den än som sådan må ledas, förlora sin egenskap av förströelseetablisse- ment. Barn som daglig publik i ett nöjesetablissement, vilket det än må vara, är en absurditet. Väl är, att de bättre film- teatrarna knappast längre anse sig vara ekonomiskt beroende av denna publik. De första officiella »föreskrifterna» angående biografteatrarna med särskilt hänsynstagande till barnptibliken torde i vårt land vara de, som 1908 utfärdades av Malmö polis- kammare.*) Som ett första försök och i betraktande av att *) I dem fanns följande bestämmelse införd: 8) »Ej må i lokalen förevisas eller som skylt utsättas bilder, vilka äro av den beskaffenhet, att de söra sedlighet och anständighet, eller bilder, som skildra utförande av mord, rån eller andra svårare brott. Därest före- visning är tillgänglig för barn, får densamma ej heller omfatta bilder, vilka fram- ställa tilldragelser och förhållanden, som äro ägnade att uppväcka känsla av skräck eller fasa hos åskådaren eller av annan anledning kunna anses olämpliga för barn att åse. Barn under 15 år, vilket ej åtföljer, äldre person, må ej vinna tillträde till förevisning senare än klockan 8 eftermiddagen. I ett par tyska städer hade man, som det sedermera visade sig, något tidigare föreskrifter med mycket likartade bestämmelser.— 74 — lagstiftningen ännu ej hade behandlat området, måste de anses innebära ett starkt markerat och betydelsefullt steg i att till- godose omvårdnaden om barnet. Att det ej ens behöver stanna vid de mått och steg, som sedermera fastställts i en nog så be- hövlig biografförordning, finner man av det helt nyligen från en bekant biografman framkomna förslaget om att barn ej alls borde få tillträde till biografteatrarna utom i sällskap med äldre. Framför allt bör ungdomen ihågkommas, då det gäller ett reformarbete inom kinematografien. 4. Pressens betydelse. Dagspressens kritik av filmalstren anses inom kinemato- grafien i allmänhet vara mer än tillbörligt nonchalant. För att få fram en mera objektiv kritik har man i utlandets större städer anordnat särskilda pressförevisningar, vilket i ett och annat fall vunnit efterföljd även i vårt land. Det säger sig självt, att en ofta återkommande saklig kritik från dagspressens sida skulle kunna utöva en välbehövlig god inverkan. Åtskilligt av det tarvliga skulle därmed kunna hållas tillbaka, så att plats bereddes för det mera värda. Icke mindre kunde ju fackpressen härvidlag utföra ett gott arbete. Stundom falla också dess slag vasst och blodigt över skandalösa produktioner. Vi skola här endast erinra om Erste Internationale Filmzeitungs artikel här om året med rubrik: «Verfehlte Filmobjekt», varunder man ger välbehövlig avbasning ät filmfirmor, som skattat åt den grova sensationslystnuden., Att det finnes skäl för att låta sådana rensande ord ljuda oftare, är lika säkert, som att dock

även här den kritik kommer att bli mest verkningsfull, som förmått befria sig från avsiktligt nedsättande av det nya framställningsmedlet i allmänhet. En särdeles liberal mening om de kinematografiska alstren uttalar »Kölnische Zeitung» den 21 Mars 1912 med anled- ning av en del uttalanden från »Verband Deutscher Biihnen-schriftsteller». Den skriver: -— — — »Kinematografen harej alstrat denna dåliga smak, endast efterliknat och därmed stärkt den. En liknande företeelse erbjuder pressen. Teore- tiskt härskar egentligen blott en mening därom, att det är någonting förkastligt med dessa omständliga berättelser från domstolsförhandlingar över kriminella förbrytelser eller sociala skandaler. Men 'das Volk' är ytterst begivet på dylika be- rättelser, vilka ofta synas viktigare än alla politiska, konst- närliga och vetenskapliga företeelser. Intet under, att det gives förläggare och redaktörer, vilka ockra på den stora mängdens sensationsbegär och därmed också tvinga den anständiga, ansvarsmedvetna pressen att tidtals skänka dylika saker allt för stor uppmärksamhet. Så äro de biografteatrar, vilka ön- skade leda skådelystnaden in på renare banor tvungna att »tjuta med ulvarna». — — — Häremot duger endast att rena de dramatiska framställningarna. Genom medverkan av goda skådespelare, genom skickligt begagnande av naturen själv som dekoration framställas nu filmer med skildringar ur historien, ur dikten eller särskilt för kinematografen författade fantasi- stycken, vilka icke såra den goda smaken men skänka en oskyldig förströelse. Om nu skådespelare skulle förhindras att spela för kinematografen, så är detta förslag visserligen fullt begripligt med hänsyn till de skriftställare, som skriva för teatern, men den närmaste följden av ett sådant förbud vore, att biografteatrarna skulle försämras, medan det vore högst ovisst, om publiken droge sig från dem och åter fäste sig vid teatern. Att utan vidare fördöma det kinemato- grafiska dramat synes oss ganska trångbröstat; detta tids- fördriv är fullkomligt lika berättigat som att läsa en förströ- elseroman eller dylikt. Och om man skall vara ärlig; den inre behållning, som man kunde taga med sig hem från unge- fär tre fjärdedelar av de varje afton i Berlin givna teater- styckena, kan alldeles icke rättfärdiga att gent emot kinemato- grafen sätta sig på sina höga hästar.»*) * Men, om det är så, ha försöken till kinematografiens höjande ett icke mindre berättigande, (A n m . av förf.)v - 7 6 — 5. Förströelsebehovet allmänmänskligt. Förutvarande chefen för värt lands undervisningsväsende, statsrådet P. E. Lindström, har en gång yttrat: »Det mänskliga förströelsebehovet är emellertid ett faktum. Behovet av för- ströelse är ett allmänt mänskligt behov, som ej låter sig helt undertryckas. Tillfredsställes det ej på ett gott sätt, tar det sig uttryck på ett dåligt sätt. Förströelsebehovet är en stark mänsklig kraft, som det gäller att taga vara på och göra till ett medel i det godas tjänst. Bättre och effektivare än att predika mot och fördöma alla förströelser är att genom till- handahållande av goda förströelser söka undantränga de då- liga. Man kan lära genom lek. Förströelsebehovet kan göras till en faktor i uppfostrans och bildningens tjänst». Och dessa ord, uttalade om ett annat folkuppfostrande förströelsemedel, ha otvivelaktigt sin tillämpning även på här ifrågavarande förströelse- och bildningsmedel. Pastor Walther Konradt säger i sin bok, »Kirche und Kinematograph»: »Schlechte Films werden nur verdrängt durch gute, sittlich anstössige durch sittlich einwandfreie». Nämnde författare synes härmed vilja — utan att bortse från behovet av ett direkt hämmande utav de dåliga alstren — starkt understryka betydelsen av det positiva arbetet, vilket här såväl som pa andra liknande områden skulle kunna fram- kalla en värdefull produktion eller förhjälpa sådan till att komma fram och få en utbredd användning. 6. Man har sökt besvara frågan: Är kinemato- grafien konst? Man har framkastat frågorna: Är kinematografien konst? och är den dramatisk konst? Med tämligen demonstrativ sä- kerhet ha de bevarats med nej. En Asta-Nielsenfilm, som erhöll omdömet, att det na- turligtvis ej här kunde vara tal om konst, fick dock några dagar efteiat just fran samma hall — »sedan man sett filmen»— 11 — ett alldeles motsatt omdöme. Stundom är det också rätt intressant iakttaga, hurusom man med en viss ansträngning söker undvika de benämningar för filmens konst — där denna finnes —, som kunde vara de riktiga, och som än mer i fram- tiden skola befinnas vara det. Under alla omständigheter ha dessa prestationer lyckligtvis i många fall sitt ursprung från konstnärligt högt kvalificerade personer, och att reproduktionen ännu saknar något av de medel, som behövas för en fullt harmonisk framställning av varje dramatisk effekt kan synbar- ligen icke helt utesluta, att den framkallar verklig konstnjut- ning närstående stämningar. Svaret på ovannämnda frågor skulle tvivelsutan icke förlora på att bli lämnat åt framtiden, då den häftiga kampen mot kinematografien troligen fått an- ledning att lägga sig. Erste internale Filmzeitungs enquéte -i frågan är värd att uppmärksammas. Bland de omkring ett åttiotal svar, som inkommit till tidningen från skriftställare, konstnärer och so- cialpolitici, äro åtskilliga nekande, men de flesta

dock jakande. I förra fallet förväxlar man någon gång själva reproduktions- sättet med vad som framställes, i senare fallet framhåller man som självklart, att framställningens karaktär av konst även här beror på förutsättningarna hos framställaren. Svaret från August Bebel är anmärkningsvärt försiktigt. Han skriver nämligen, att han anser sig ej ha tillräckligt satt sig in i frågan för att kunna avgiva ett bestämt svar. Även beträffande kinematografien som förströelsemedel kan i vissa avseenden påvisas en förändning till det bättre, vil- ken nog kommer att bli än mera märkbar, ju mera de finansiella intressena kunna lyckas med sig förena litterära och sceniska förmågor, som genom sina arbeten och sin framställning be- sinna, att detta i vidaste mening kan gälla ej blott deras na- tionella utan även internationella anseende,. Kunde månne icke konstnären genom att förtro sin konst åt filmen ha en viss möjlig- het dock att låta andra folk få en föreställning om hans folks kynne samt genom filmens konservering även få sin konst bevarad till- 7 8 - kommande tiders åskådare? Det lider intet tvivel, att den all- mänhet, som besöker biografteatrarna, snart nog lär sig sär- skilja arten av de på området mera betydande nationernas film- produktion samt studera, känna igen och värdera konstnärer av rang, som stundom långt borta ifrån på detta sätt frambära nå- got av sin konst. Men genom dem skulle också ett i sin man betryggande ansvar komma med vid populariserandet av kons- ten till den vita duken, och så kunde man där vänta att få se det värdefullt utarbetade historiska skådespelet, vilket som det mest livfulla åskådningsmedel även kunde tjäna till att utfylla och förhöja historieundervisningen i våra skolor samt förläna en fosterländsk anda åt våra ungdoms- och folkfester. Seit die Lichtspielbiihnen erstanden, Mehrt sich die Frage jahraus, jahrein: sist es Kunst, was da plötzlich vorhanden?» Einer sagt ja und der andere nein! Jeder schleudert in wilden Befehden Pfeile, womit er den Gegner trifift, Zornig halten sie grollende Reden, Spizten die Feder zu galliger Schrift. Jeder irdische Mensch hat Schwächen, Irdischen Dingen geht's ebenso! Auch das Lichtspiel, sofern es von Rang heut'. Hat seinen Anstieg mit Miihe vollbracht, Und die Tage der Kinderkrankheit Zitternd und fiebernd durchgemacht Fern vom Frivolen vom niedrig Banalen Griisst uns der traulich verdunkelte Raura In dem Märchenlande der Strahlen Träumen wir trunken des Lichtes Traum Und wir schauen die Wogen sich heben In dem kosenden Abendwind, Kiihne Steiger an schwankenden Seilen f!iGipfel erklimmen mit kraftvollem Mut, Flieger stoltz durch die Liifte enteilen, Schiffe im Kampf mit der tosenden Fint, Ferne Länder, entlegene Reiche, Werdende Werke der Menschenhand, Fremde Sitten und fremde Gebtäuche Mitternachtssonne und Wiistensand, Sausende Autos und rassige Renner Uppigen Urwald und reissenden Ström. Durch den Gotthard und iiber den Brenner Fiihrt uns den Weg zu dem ewigen Rom; Und wir ziehn nach dem vvildesten Westen Bis zu der Cowboys verwegenem Kreis Von den rauschenden Grosstadtfesten Bis zu des Siidpols ewigem Eis Folgend der Eisenbahn stählernen Gleisen Sind wir am Ziele, noch eh' wir es gedacht, Und begleitend die Herrscher auf Reisen Nehmen wir teil an der höfischen Pracht. Und nun kehr' ich zum Anfang wieder, Und ich frage euch — mit Vergunst: Offenbaren die lebenden Lieder Eine rechte und wivkliche Kunst? Ist die allerjiingste der Schwestern Gleichberechtigt im Musenhain? Kunst ist allés, was uns zum Schönen Lächelnd geleitet mit giitiger Hand Uns mit Worten und Bildern und Tönen Sanft entfiihre ins Wunderland*). Som exempel på att filmens konst, då den verkligt ger sig tillkänna, kan framkalla oförbehållsamma uttryck av be- *) Ur prolog av dr. Leo Leipziger vid öppnandet av »Kammerlichspiele» i Berlin höstsäsongen 1912.— §0 — undran i dagspressens kritik, tillåter jag mig här anföra föl- jande av ett par Quo Vadis-recensioner. Under rubrik: »Den stora konsten på biografteatern», skriver på sin tid Sydsv. Dag- bladet i Malmö bl. a.: »Omdömet angående denna pjäs kan ej bli annat, än att den helt enkelt verkar överväldigande och att utförandet är en glänsande triumf för kinematografien. Då man ser denna omfattande serie bilder från Neros över- kultiverade tid, vet man icke, vilket man mest skall beundra: skådespelarens konst eller regissörens underbara iscensättning.» Och »Arbetets» recensent X. X. skriver: »Aven den, som inte har någon djupare beundran att spendera på Nobelpris- tagaren Henryk Sienkiewiez's »Quo Vadis» som ren litteratur n. b., skall villigt låta fånga sig av den omdiktning på vita duken, som den italienska filmfirman Cines utfört. Ty vad som i boken verkar tomt prål bara, det blir här till en serie dels lysande, ja, rent överväldigande scener, dels moment av en sällsynt delikat stämning. — — — Nero — — — mera övertygande än jag hittills sett honom i konsten vare sig pä teatern eller i målningar. Och Vinicius, Petronius — rasrena patricier, som om en gammal skulptur fått liv. — — — En annan bild är den ödsliga Campagnan i kvällsmörker, där vita mantlar skymta; Sn folkvandring av skuggor, som icke våga tilltala varandra — de kristet-troende på väg

till en krypta för att fira gudstjänsten. Eller det är Via Appia i bleknad dager. Båda tavlorna utsökta i stämningsverkan. — — — Vad Sienkiewicz's mångfaldighet ej förmått, har denna film förverkligat. — — — Till och med den, som i första taget ej är benägen att intressera sig för biodramatik, måste till slut reservationslöst hänge sig ät njutandet av det Vita nuova, som här beskärts en länge sedan död tid». — 8 i — VII. Kinematografien som undervisningsmedel. Då man har att taga hänsyn till kinematografiens mera direkta användning som undervisningsmedel, torde man närmast kunna anlägga följande synpunkter: Reklam- och tidningskine- matografi, hembygds- och familjekinematografi samt skol- och föreläsningskinematografi. i. Reklamkinematografi. a) Inom affärsliuet och som utställningsfaktor. Aktiebolaget Calcium i Malmö har låtit en av sina resande till långväga kunder medföra kinematograf och filmer under sina färder för att dymedelst kunna ge en åskådlig fram- ställning ej blott av själva försäljningsartikeln utan ock om sättet för dess tillkomst. Filmerna, som projicieras, utgöra en förträfflig skildring av tillverkningaförloppet från den stund, då råvaran vinnes ur brotten och till dess den förädlad fram- står som färdig handelsartikel*). Detta är tydligen ett rätt behändigt sätt att ge kunderna en inblick i den industri, till vilken deras affärsförbindelser äro knutna. En sådan känne- dom kan ju annars vinnas endast genom tidsödande och stundom kostsamma resor. Men kinematografiens uppgift att på sådant sätt verka upplysande i reklamsyfte kommer sannolikt att få en mera omfattande och instruktiv betydelse därmed, att den, som det tyckes, erhåller en alldeles säregen ställning som reklamorgan vid de stora utställningarna. Huruvida kinematografen där fortfarande kan komma att bli någon vidare attraktion som nöjesetablissement (biograftea- ter), hör ej hit. Men dess instruktiva åskådlighet kan där komma till sin rätt såsom understödjande och kompletterande *) Se vidare sid. 83 (bilderna 41 och 42).— 8 2 — de framställningar om vissa tillverkningar, som utställningen ju i sig själv är avsedd att meddela. Vid den hygieniska utställningen i Dresden 1911 kunde därvarande biografteater icke glädja sig åt någon talrikare publik, under det att däremot de systematiska kinoförevisningar, som höllos åtminstone på tre olika ställen, i den tyska, den brasilianska och den österrikiska avdelningen, och vilka be- ledsagades av verkligt undervisande muntliga förklaringar, voro till trängsel fyllda av intresserade åskådare. I den öster- rikiska paviljongen förevisades med en del enkelt och popu- lärt framställda bilder, vilka försiktighetsmått som äro att iakttaga för elektrikern under arbete samt huru man bör kunna bispringa en under sådant arbete förolyckad. I likartat syfte har kinematografen använts vid ett par utställningar i Berlin, nämligen en för skydd mot arbetsfara samt den rätt omfattande utställningen, »Die Frau in Haus und Beruf». Vid den för någon tid sedan i Berlin avhållna »Allge- meine Luftfahrzeug-Ausstellung» kom kinematografen helt enkelt att visa sig som den oumbärlige för vissa områden inom det moderna utställningsväsendet. I en härför särskilt inrättad paviljon kunde man nämligen under hela utställnings- tiden få tillfälle att i levande bilder få se berömda flygares manövreringar med olika slags flygmaskiner. Under det att i ett sådant fall de egentliga utställningsföremålen måste stå tröga och overksamma inne i hallarne, verkade det tydligtvis särdeles fördelaktigt att dock samtidigt kunna få se dem i deras fulla rörlighet som »levande bilder», en omständighet, som just i utställningsavseende blev till ömsesidig båtnad för de bada ifrågavarande samtida bland moderna uppfinningar. Andamålet med en utställning bör ju vara att fram- mana sa stort intresse som möjligt för utställningsalstren ge- nom framhävande av värdefulla tillverkningssätt o. d. Ofta förekomma i samband med dessa utställningar kongresser och överläggningar angående tekniska eller industriella fram-steg, varvid en demonstration blir än mera instruktiv, då den kan omedelbart sluta sig till den föredragandes muntliga fram- ställningar. Och med kinematografen kan det därvid bli t c a) Råvaran analyseras. b) Arbete i kalkbrottet. Bild 41. Fragment ur Calciumfilmen 1911. c) Resultatet.möjligt att på ett bekvämare och stundom minst lika åskåd- ligt sätt som i en fabrik*) förevisa fullständiga produktionsför- lopp för en större publik, varvid utställningen som sadan kan i högre grad än annars bli tilldragande även för den stora mängden av besökare. Vid en reseutställning i Berlin 1912 användes den kine- matografiska filmen för att frambära en del länders företräden ur turistsynpunkt, en användning, som givetvis kan bli högst effektiv, isynnerhet om den någorlunda systematiskt genomföres. Redan för ett par år sedan var man betänkt på att vid »Schweizerische Landesausstellung 1914» låta- installera en officiell »Ausstellungskino» för att med de levande bilderna kunna få åskådliggjort framstegen inom landets mera karak- teristiska näringsgrenar. Om vi så anteckna, att vid senaste utställningen i Turin kinematografen i rätt stort omfång fick tjänstgöra vid demonstrerandet av industriella och agrikulturella framsteg,

torde därav framgå, att kinematografen som ut- ställningsorgan ej längre är något nytt. Den har också i samma syfte blivit använd vid Baltiska utställningen 1914. Bland annat har Kopparbergs bergslags aktiebolag, Höga- näsverken och bolaget Calcium låtit kinematografiskt demon- strera sina tillverkningar.**) *) För att nu icke tala om, att det i en sådan kanske ej alltid faller sig lätt att avgränsa demonstrationen från det, som helst bör vara tillverk- ningshemlighet. **) Sedan detta skrevs, har förf. haft tillfälle att även här se denna användning av kinematografien och kan nu endast i korthet konstatera det utomordentligt förträffliga sätt, varpå den i och för sig fullgjorde sin uppgift. Det var endast den muntliga förklaringen, som här och var märktes behövlig, • för att kinematogrammens värde skulle kommit till sin fulla rätt. Kunde väl annars något vara mera instruktivt, mera fängslande än Stora Kopparbergs bolags kinematogram »Järnbärarland». Vad gav väl icke det för en arbetets hälsning från bergslagens män och kvinnor åt det mång- tusental besökande, som trädde inom dess filmsals port! Och Calciumfilmen på jubileumslantbruksmötet kan vara säker, att aldrig någon jordbruksbroschyr överträffar den i vältalighet, ja, att, med för- lov sagt, knappast vår frejdade jordbruksapostel skulle gjort sin sak bättre.- 8 5 — b) Reklamkinematogrammet i direkt underuisningssyfte. Men denna reklam blir under sådana former, indirekt åt- minstone, ingenting annat än en undervisning av både allmän- bildande och praktisk natur. Dessutom kunna åtskilliga a v Höganäsverkens originella anordning att nere i den uppbyggda gruvan på lämpliga ställen montera apparater, som automatiskt projicierade arbetsför- loppets olika faser, verkade överraskande illusoriskt, icke minst tor den som haft tillfälle att besöka de verkliga gruvorna. Angående denna anordning har dess konstruktör, ingeniören vid Hö- ganäsverken, hr. E. Johansson, godhetsfullt tillsänt förf. följande beskrivning: »1 ändamål att kunna på ett åskådligt sätt framställa arbetet under jord hade Höganäs—Billesholms aktiebolag vid Baltiska utställningen anord- nat bl. a. en gruva, i vars gångar besökaren kunde vandra samt här och där genom en titt i tillstötande gruvgångar se, huru gruvarbetet bedrevs och upp- fordringen skedde. Tanken att låta denna förevisning ske med tillhjälp av kinematografen låg ju tämtigen nära till hands. — — — Ett alldeles nytt förfaringssätt infördes, varigenom man kunde erhålla fria bilder i full relief och utan användande av synlig skärm, och vanns ge- nom detta, att bilderna syntes såsom verkliga figurer tecknande sig emot en verklig fast bakgrund av gruvortens väggar. Särskilt torde den figur, som framställde en för hand arbetande kolhuggare, verkat synnerligen illusorisk på en var, och mången var fullt övertygad, att figuren var eu levande person i full storlek, medan i verkligheten det endast var en liten kinematografbild högst 30 cm. hög. Det sätt, varpå detta åstadkoms, illustreras av teck- ningen*) sålunda: — — — Den med tjocka mörka streck omgivna figuren framställer en vertikal längdgenomskärning av gruvorten med därtill hörande anordningar, A. är en kinematografapparat, uppställd så att filmen löper horisontellt genom densamma och så att bilden kastas nedåt. B är själva filmen, som gjordes ändlös och c:a 30 cm lång, varför den ock måste löpa pa ett antal lättgaende rullar. D å det gällde att framställa endast en relativt enformig rörelse, behövde fil- men tydligen icke vara längre än att varje moment av denna rörelse kom med. C är en mattslipad glasskiva, på vars matta övre sida bilden upp- fångas, så att den på undre sidan blir synlig. D är en i 45 graders vin- kel emot C. ställd skiva av ofolierat spegelglas (alltså genomskinligt). Hålles nu den bakre delen av rummet, d. v. s. rummet bakom skivan D mörk, så verkar denna skiva såsom en verklig spegel, så att kinemato- *) Här bild 43 och bild 44.— 8 6 — de filmer, som i nämnda syfte framställts, sedermera få sin betydelse som undervisningsmedel, isynnerhet i tekniska skolor och yrkesskolor. Detta har för övrigt i viss mån redan hunnit praktiseras i Berlin, i det att en del filmer av dem, som Siemen—Schuckertwerken där låtit framställa och haft som åskådningsmedel för sina tillverk- ningar vid utställningen i Turin, se- dermera gratis förevisats för en del av Berlins skolklasser. Men ännu ett annat förhållande av pedagogisk art skall det säkerligen uppstå mellan utställning och kinematograf, där- Bild 44. Kolhuggning i Höga näsgruvan. (Del av B i bild 43). grafbilden, som uppstår på skivan C, ay spegelglasskivan D reflekteras och kastas utåt mot åskådaren vid F, men synes då figuren i fråga ligger* bakom D vid E på ett avstånd D — E lika stort som avståndet D—C. Just på den punkt, där bilden sålunda synes för åskådaren, var anordnad en i rättigenom att den med fördel kan komma att användas vid skoutställningar, åskådliggörande vissa undervisningsformer och företeelser inom skollivet, *) såsom gymnastik, sport, yrkesklasser i arbete m. m. Man har exempelvis redan en film från en tysk yrkesskola i en tysk afrikakoloni**) samt en annan från en folkskola därsammastädes. Kinematografens förutnämnda användning som reklam- organ torde först ha framträtt med den

modekrönika i film, som plär utgöra en del av de större filmfirmornas vecko- journaler i levande bilder. Och som illustrerad dagskrönika * synes filmen få en allt allmännare betydelse. 2. Tidningskinematografi. a) Filmreportage. Firman Pathé fréres har i Paris***) inrättat en offentlig förevisningslokal, »I^e Journal vivant», för kinematografiska skildringar endast över dagshändelserna och med mycket koita förevisningstider. I förrummet till denna lokal bli därjämte uppsatta som telegram de sista börsnoteringarne o. d. skala i förhållande till bilden imiterad kolflöts G., på vilken bilden syntes arbeta. Avståndet F — E verkade tillföljd av perspektivanordning unge- fär 3 gånger det faktiska.» *) Vid korekturläsningen erhöll förf. från en ung svensk, som se- dan någon tid vistas vid en berömd undervisningsanstalt i Amerika, ett brev med följande träffande anmärkning angående en filmning utav en minnes- högtid vid skolan: »Komma dessa bilder ut bra, vilket är att hoppas, då skall varenda stad, som har kinematograf, erhålla dem — ej endast här i Amerika utan så gott som i hela världen. Vad detta betyder, förstån I nog. Då är det «n möjlighet, att I kunnen få se det också och då fa en tydligare bild av det, än jag kan ge. Måtte det lyckas.» **) Förevisades vid i5.de allm. sv. folkskolläraremötet i Lund 1913. ***) vid Boulevard Saint Denis.— 8 8 — Vilken omfattning detta spridande av nyheter skall kunna få, kan givetvis för närvarande ej ens tillnärmelsevis angivas* fastän de miniatyrapparater med obrännbara filmer, som nu börja utkomma i marknaden, måhända icke minst härvidlag kunna komma att bli av betydelse, i all synnerhet om man också för dem finge antagen en internationell normalperfore- ring på filmen. Men här som i så många andra faser av den levande bildens utveckling, är väl endast början gjord ännu. För vinnande av någon väsentlig framgång gäller det att finna de organisationsformer, med vilka filmens, som det synes,, annars ofrånkomliga dyrhet icke lägger sig så hindrande i vägen. För framställande av negativfilmen till dessa »levande veckotidningar»: Pathé journal, Gaumont Grafic, The topical Budget, Animated Weekly, Der Tag im Film m. fl.*), ha de större firmorna operatörer stationerade i alla större städer på jorden. På telegrafisk order frän huvudkontoren skola dessa operatörer fara än hit än dit att filma inträffande viktigare händelser eller därav uppkomna situationer. Dessa bilder kunna bli färdiga att förevisas t. o. m. samma afton, exempelvis på de stora amerikanska järnvägs- tågen eller de stora oceanångarna, vilka ha särskilt härför inrättade salonger. Det har inträffat, att en film efter endast ett par timmars tid haft sin kopia färdig att förevisas**). Så *) Vi ha i år sett Svenska filmjournalen uppstå. **) Härvid torde det förutnämnda av professor Korn uppfunna fjärrkine- matogrammet få en uppgift. Bildtelegrafien har ju redan nu praktisk bety- delse inom pressen, i det att en del tidningar inneha fjärrfotografiska stationer och göra sins emellan utbyte av sådana bilder. Enligt »Film und Licht- bild» skulle vederbörande ha för avsikt att inom den närmaste tiden sända kabelkinematogram mellan Europa och Amerika. Vid San Fransisko-utställ- ningen 1915 är det meningen att inrätta en särskild demonstrationslokal härför och, tillfogar »Film und Lichtbild», »fantasterna tro, att man i de kontinentala filmteatrarna skall kunna bevista festligheterna vid denna utställ- nings öppnande, några timmar efter det de ägt rum.- 8 9 — t e r skall kunna ; l s e v i s angivas, filmer - som u n i n s t härvidlag l e r h e t om mail normalpetfore- r a faser av den gjord ännu. e r det att finna 'Om det synes, s å hindrande i dessa »levande ic, T h e topical m . fl.*), ha dt o r r e städer;; e n skola des Fande viktigt evisas t. o, .nska järtiv; särskilt här;: m efter enda- revisas**). Si uppfunna fjäril®' nu praktisk te)' tografiska statiorer »Film nnd W1 ' •måste tiden si»* , Fransisko-utsiäll- lemonstrationslokal tro, att man i 'e vid denna uts"11 ' skall exempelvis ha varit fallet, då för en tid sedan några tyska kinomän gjorde ett besök pä Gaumontetablissementen i Paris och såsom slutnummer i projektionssalen där på den vita duken plötsligt fingo se sin egen entré, vilken ett par timmar förut blivit filmad. Vid flygskeppet Hansas besök i Malmö fattades icke så särdeles mycket uti att en film kunnat berätta därom nästan lika hastigt som aftontidningarna. Vi böra kanske här också erinra oss, att de första verkliga tid- Bild 45. Ur den berömda s. k. »Kröningsfilmen».. Illustrationsmaterial benäget överlämnat av kinemato- grammets ägare, dir. Charles brban, London. a) Kröningsfest- tåget genom Lon- dons gator. b) Lord-mayorn överlämnar staden Londons svärd, »The City sword,» till konung Georg V. ningarna i vårt land egentligen utgjordes av små illustrerade blad med några ord som förklarande text. Man har i utlan- det t. o. m. börjat ventilera frågan, huruvida kinematografens regelbundna illustrerande av dagshändelserna skulle kunna inne- bära en för de nuvarande illustrerade tidningarna farlig kon- kurrens, men därvid i allmänhet kommit till den slutmeningen, att de båda illustrationsarterna endast komma att komplettera varandra. Vi kunde på sin tid i de dagliga tidningarna läsa

omvilken betydelse som blev tillmätt kinematografien vid de senaste kröningshögtidligheterna i England, där kinematogra- fien då för första gången fick verkligt officiellt erkännande, i det att somliga av dess operatörer fått rättighet att uppställa sina upptagningskameror pä de tribuner, där regeringens medlemmar hade sina platser. Där var ock äkta reporter- stämning i brådskan att få sin film åstad så fort som möjligt. Enligt facktidningen »The Kinematograph» var man t. o. m. betänkt på att pr. flygmaskin sända negativ till den i Liver- pool väntande amerikaångaren, men man nöjde sig med auto- mobil och extratåg. På nämnda oceanångare såväl som pä de extratåg, som förde kinematogrammet mot Paris, voro mörk- rum inrättade för filmens beredning, så att denna, vad Paris beträffar, redan samma afton skulle kunna förevisas på film- teatrarna där. Med kinematografens (och snabba kommunika- tioners) tillhjälp blev så möjligt att där i minsta detalj få se londonhändelser, sådana de just samma dag inträffat. b) Kinomatogrammet som historiskt dokument. Nu torde någon invända, att detta väl icke har att göra med kinematografien som folkbildningsmedel så särdeles myc- ket, men härtill kan då först och främst sägas, att de vanliga tidningarna, icke minst de illustrerade, ju annars verka i folk- upplysningens tjänst och att kinematografien här uppträder som en illustrerad tidning. Men icke nog härmed, utan på så sätt uppkomma också de mest verklighetstrogna, omutligt sanna historiska dokument från händelser i våra dagar.*) Tydligt tala nog de tillvaratagna föremålen i våra mu- seer om kamp och fredlig ävlan under gången tid, men själva den handling, det liv, till vilket dessa föremål pä varjehanda sätt kunnat vara knutna, har icke kunnat bevaras, så länge icke de »levande bildernas» språk funnits till. *) Inför den realistiska kinokamerans bevis skulle nog en och annan av de lögner, som ofta avsiktligt slungas ut över världen, falla tämligen plat tillsamman. — 9i — kine de Tänkom oss för ett ögonblick, att kinematografien varit a rkäemat °gra 'e n ä l d r e företeelse! V i föreställa oss då möjligheten att nu kunnat framtaga en väl konserverad film från de minnesrika midsommardagarna 1523, dä den förste vasakonungen höll e genngens i n t å g { s i n erövrade huvudstad, eller från det tillfälle, då Gustav Adolvs krigsflotta sågs sticka ut från Elvsnabben. Vi kunde måhända fått se, huru de första vallonerna i vårt land be- drevo den tidens viktiga vapenindustri, huru Alströmer gick till väga för att skaffa sitt fädernesland nya näringskällor och älg med auto- h u r u d e s k ä n s k a byamännen under 1700-talet bedrevo sitt iaväl som p a jordbruk. Vi hade kunnat få närvara vid den första lokomo- s, voro mört tivtävlingen i England, då vår landsman John Eriksson var ia, vad Paris m e d ! e ne r demonstrationerna i huvudstaden vid genomförandet 'isas pä film- a y Ig60-talets representationsreform. kommunika- Och alla dessa handlingar hade då framställts för oss i detalj få se s j n äkta historiska miljö av dräkter, byggnader m. m. »Histo- äffat. r is ka verklighetsbilder», kunde man väl säga. Men liksom dessa händelser, fästa a filmen, nu skulle nent. haft sitt stora värde för de tillfällen, da historiska erinringar , jiar att - antingen av allmän eller mera lokal art böra ifrågakomma, !ä r d e |e s ^; så skulle det tydligen för eftervärlden bliva av icke min- dre intresse att på sådant sätt få åt sig bevarade nutidens lt ^ m J händelser och folkliv, dess rika handlingskraftiga framsteg pä så många olika fält för mänsklig odling. Med den »levande bilden» kan det sannolikt bliva oss givet att verklighetstroget som aldrig annars få nutiden att leva i framtiden. I"3 ' °'"u ?! Skulle ej en sädan film vara värd att konservera, som dagar '*' någon gång i framtiden kunde visa den kulturhistoriskt stor- 1 ' våra slagna händelsen, då den första människan flög över Engelska j, men själva k a n a l e n I Dä nu filmen låter all världen så gott som hemma 1 varjehanda ^ ^ g e d g b r a g d r i k a) fredliga handlingarna i polar- •as, så länge forskarnas färder, och då den får föra läkarevetenskapens sista stora segrar långt bort över haven för att åskådliggöra trans- en och a n n a n p l a n t a t i o n e n s underbara livsyttringar, så har den faktiskt bli- t tämlig® plit v jt e tt organ, m.edelst vilket även det allra värdefullaste av— 92 — nutidens kulturliv blir på ett särskilt sakligt och tillförlitligt sätt upptecknat. Fördenskull bör den också kunna göra anspråk på att i den mån, det annars är möjligt, bli bevarad som dokument till kommande tider, f ~ |. J t ii j —1 På vissa ställen i utlandet har man vårt land har man vid ett av 1911 års läraremöten samt i artiklar i Svensk delse som historiskt dokument. För någon tid sedan framkom förslag om att konservera filmer från högtidlig- biider, där samtidens historia passerar Det kunde vara många filmer av allmänt svenskt intresse, som vore värda att tillvarataga åt framtiden. De skulle mera livfullt och verklig- hetstroget, än det annars är möjligt, vattenfallets höga stänk och flodens virvlande lopp, långt efter det att deras starka fria lek skänkts bort ät elektriska kraftanläggningar och kanalisering. För ett par ar sedan såg man filmen: »Kraftanläggningarna vid Trollhättan». Icke så utan vidare gick det för sig att därvid beundra

välsignelsen av teknik och industri, när man såg, huru dessa fått lägga sin stela tvångströja över det förut obundna naturlivet, och man frågade sig ovillkorligt: »Var är nu åtminstone den film, den »levande bild», som skulle kunna låta oss se denne gamle, store jätte i all hans under så länga Bild 46. Professor Bengt Lidforss begravning. Studentkårens och arbetar- organisationernas fanor sy- nas samtidigt. kunna låta oss återse— 93 — tider obrutna, sprudlande fria lek?» En sådan fihn har fun- nits. Men har den månne tillvaratagits? För kännedomen och även för vården om våra naturminnesmärken måste dess förkommande anses vara en obotlig förlust. Följande lilla tid- ningsmeddelande torde vara nog så belysande för just detta förhållande: »Imatrafallen exploateras för industrien. Helsingfors lördag. Senaten har beslutit att omedelbart för kronans räkning exploatera Vuoxen och vattenfallet Imatra för införande av elektrisk drift på järnvägslinjen Petersburg—Viborg samt for industriella ändamål.» För de institutioner eller föreningar, som särskilt vårda sig om våra naturminnesmärken skulle det nog icke vara nå- gon ändamålslös uppgift att försöka komma åt en del fram- för allt negativfilmer från de områden av svenskt naturliv, som hotas av kulturåverkan, eller som under senare tid varit föremål därför. Men även för de händelser, där den mänskliga hand- lingen utgör det centrala, är filmen den omutligt sanna skild- raren, medtagande alla detaljer, som komma inom det kine- matografiska ögats synkrets. En tilldragelse, som sålunda i mänga avseenden för vårt folk kunde vara värd att med fil- mens verklighet bevara, är exempelvis de olympiska spelen 1912. Icke nog med att vårt lands huvudstad undér dessa idrottsdagar hade en kontinental prägel över sig; den inter- nationella tävlan som hölls, var av den art, att svenskarna kunna erinra sig den med berättigad stolthet. Dylika händel- ser bliva åter och åter, som bekant, liksom livet ute i naturen upptagna på filmen. Men bli de månne som sig bör beva- rade åt eftervärlden i historiskt syfte? Det ena står 1 sam- band med den enskilda affärsföretagsamheten men så ej det andra.i; mm mm 94 — Bild 47. Övningar inom en kvinnlig svensk skytte- förening 1914. Bild 48. Bajerskt regemente med blomsterprydda vapen tågar genom Miinchens gator 1914. I en framtid, låtom oss säga efter blott 50 år, skulle man säkert med beundran och intresse möta upprullandet på den vita duken av sådana våra dagars raska, om ener- gisk kroppskultur vittnande handlin- gar. Och med tacksamhet skulle man vända sig till de kulturinstitutioner,, som bevarat sådana händelser å t eftervärlden, så att vid lämpliga till- fällen skolornas och ungdomsförenin- garnas skaror då själva kunde få se ungdomars fredliga tävlan under gångna tider. Vi kunna icke nu framtaga ens. den mest medfarna film från antikens olympiska spel, för att därifrån få se den tidens tävlingar i hela deras, förlopp med segrarnas bekransning under åskådarnes tydliga bifallsytt- ringar. En sådan film hade ju an- nars naturligtvis endast för handlin- gens skull i och för sig varit intressant nog att skåda, men av ej mindre- intresse hade den kunnat bliva genom de jämförelser, till vilka den kunnat: ge anledning. Men det vore kanske ännu en möjlighet — och må i nå- got fall ha skett — att få samlade- filmer från nutidens olympiska spel. Med vad skulle man för resten kunna bättre illustrera en föreläsning om »De olympiska spelen förr och nu» Ett sådant uppsamlande av.fil- mer i kulturhistoriskt syfte torde äveai J at [a l a t 0 m O S S säg5 c "lle man s; intresse 1 v ita dukei raska > om ener- t t n a n de handlin. rohet skulle „1 U 1 I ilturinstitutioner, a händelsei r id lämplig;, ungdomsförei lva kunde tävlan under nu framtaga e n s lm från antik® att därifrån få s e r i hela deras las bekransnb o 'dliga bifallsytt- ilm hade ju a n - ast för handlin- y varit intressai:: i av ej mindre nat bliva genon ilka den kunna: det vore kanske - och må i ni* att få samlade olympiska spel : ör resten kunna föreläsning o"1 o förr och 0 ramlande av fl- syfte torde även p å flera a n d r a o m r å d e n icke k u n n a a n s e s v a r a resultatlöst. T y k i n e m a - t o g r a f i e n h a r ju nu själv en o m o c k m y c k e t k o r t historia o c h h a r u n d e r d e n n a tid f r a m b r a g t åtskilligt p å flera o m r å d e n , s o m skulle v a r a v ä r t sam- larens u p p m ä r k s a m h e t , icke för d e s s kuriositets skull u t a n för sin t r o h e t s skull m o t den historiska h a n d l i n g e n *) . D.etta k a n i så fall a n s e s gälla hän- delser ä v e n av en m e r a lokalhistorisk i n n e b ö r d . T y n o g skulle d e t nu vid vissa l ä m p l i g a tillfällen k u n n a t v a r a av särskilt intresse a t t fä t a g a f r a m och projiciera e n film ä v e n frän vik- tigare h ä n d e l s e r ur d e n e g n a pro- vinsens, h e m s t a d e n s eller h e m b y g d e n s historia blott 25 eller 50 år tillbaka (från d e 15 sista å r e n skulle d e t i vissa fall v a r a möjligt) m e d d å t i d a b y i n t e r i ö r e r o c h m a r k n a d s l i v , eller m e d d e n t i d e n s p e r s o n l i g h e t e r mitt u p p e i sina r e p r e s e n t a t i o n s f ö r p l i k t e l s e r s a m t det liv o c h d e t a r b e t e , v a r s f r u k t e r nu d a g l i g d a g s f ö r m ä r k a s . S ä skulle d e t s a n n o l i k t få sitt v ä r d e för f r a m t i d e n och en f o r t v a r a n d e h e m b y g d s k ä n s l a , o m v å r a d a g a r s ä

v e n m e r a lokala *)' Förf. vill ej försumma tillfället att ur ett av Berliner Tageblatts augustibrev från Stockholm låna ett citat. Det gäller de i ar frän lyskland genom Sverige flyktande ryssarna och lyder: ».Å andra sidan är det rent av beundransvärt, med vilken gästvänskap och offervillighet de stackars ryska flyktingarna mottagits här. De kinemato- grafiska bilderna av huru man i en härvarande kasern försett flyktingarna med den äkta svenska smörgåsen, varma kläder, läkarevård o. s. v., utgöra för alltid -ovederläggliga dokument om den renaste kärlek till nästan». Bild 49. Hundraårstesten av Dennewitzslaget 1813 firas i Kristianstad. Biskop Billing talar.— 96 — tilldragelser då kunde få sin återframställning genom filmen. Vi kunde härvid, vad exempelvis staden Malmö angår, tänka på sådana händelser som firandet av Skånes 250-års minnes- dag 1908, invigningen 1912 av den nya torrdockan eller ock högtidligheterna vid öppnandet av en ny bygdejärnväg eller vid grundstenens nedläggande till större offentliga byggnader. Kanske man för resten en gång skall besluta sig för att vid ett sådant tillfälle låta en lämplig film följa med i grundste- nens dokumenturna. Bild 50. Utanför Malmö museum en söndagseftermiddag 1910. För- storad momentbild av kinematogrammet, »Bilder från Malmö.» Filmen finnes sedan 1911 konserverad på Malmö museum. Man har också ej blott i utlandet utan även i värt land i nagra fa fall ägnat den »levande bilden» vederbörlig upp- märksamhet i berörda syfte. För ett par tre år sedan (1911) konserverades den första filmen för Malmö museum. Sedan har där inlagts bl. a. »Luftskeppet Hunsas besök i Malmö» och på Skansen i Stockholm har man åtminstone tillvaratagit någon djurbild. Törhända skall det givas ett tillfälle om något 50- eller 1 OO-tal år, dä staden Malmö borgare skola finna det särskiltig 1910. För- .n Malmö.» museum. ven i vårt l ä n d ?derbörlig u p p - år sedan (19»! useum. S e d a n ssök i M a l m ö » 3ne tillvaratagit något 5°'eller ma det särskilt §en °™ filmen. 10 a o n går, t ä n k a 5°-års minne.)cl{an elierock dejärnväg eller '§a byggnader, s 'g för att vid 1ed i grundste- — 97 — fägnesamt att för en stund i levande bilder frammana livet och rörelsen i sin stad under farfars och farfars-fars dagar, huru det då promeneras i stadens parker en söndagsefter- middag eller huru de yppersta bland stadens fäder med väl- 7— 9 8 — kända karaktäristiska åtbörder lysa sitt välkommen åt de många- handa markanta yttringar av vår tids näringsliv och folkliv,, som under Baltiska utställningens år i sin mån ha kunnat ge- färg och prägel åt staden. Dä detta nedskrevs, lästes i en tidning en artikel med: rubrik: »Kinematografien som kulturhistoriskt organ» och ome- delbart därefter en livfull skildring under rubrik: »Gammal- dags kungsskjutsar». Nästan samtidigt stod att läsa en notis om riksdagsmotionen för kinematografiska bilders användande i folkupplysningssyfte och omedelbart därunder om en motion angående ett naturminnesmärke i Eslöv. Det var visserligen ett par tillfälligheter. Men de kunna ju gott låta sig anteckna som påminnelse om att de båda rubrikerna vid resp. tillfällen på sitt sätt lågo nära varandra ej blott i tidningsspalten utan till innehållet. De värdefullaste filmerna av detta slag, torde dock komma att uppstå därmed, att kunniga amatörfotografer för- sökte sig med filmning. För någon, tid sedan fick förf. tillfälle att se proji- cieras ett dock ej fullt färdigt kine- matogram, som delvis tillkommit på denna väg. Det var också ett motiv just för amatörfilmning, en färd i hög- sommartid till en fäbodvall i Dalarne: boskap i vall, klövjande häst, ystning, kärning och slätter möta oss där i den åldriga verklighet, som ännu finnes, kvar men som på ett och annat ställe börjat försvinna. Den filmen vore värd att få ett bättre öde än dess många fränders. Dess negativ har sin plats, i ett svenskt filmsarkiv eller i sin pro- vins museum med kopior i central- byråerna för våra föreläsningsföre- ningar och i skolornas projektionssalar. Bild. 52. Häst för släpbaren på fäbodvallen. Brottstycke av masen Bond Anders Ols- sons ovannämnda film. Kliché benäget överlämnad av Photographie Rembrandt.99 — För någon Törhända skulle man också om sådana kinomatogram en gång kunna bliva i tillfälle att använda orden: »Allt vad farfars fader slet i de bistra tider, biktar här sin hemlighet för oss barn omsider.» Såsom kinematografien kan vara illustrativ över hem- bygdens liv, så kan den ock komma att bliva det över fa- miljelivet och dess historia*). På tal härom framställde en gång för mig en framstående tysk fackman betydelsen för hemmen av att låta kinematografera familjens små barn och redan under de första barnaåren, väl förvara dessa filmer som intimt dyrbara familjedokument att endast vid familjens hög- tider framtagas och förevisas med de särskilt härför lämpliga mindre apparaterna. Av betydlig moralisk och familjebin- dande kraft skulle det säkerligen vara, yttrade vederbörande, att vid mognare år kunna få se sina första stapplande steg'i skyddande föräldrars och levnadsglada syskons kärleksfulla omgivning. Det var ej utan rörelse, som dir. E. berättade, att hans barn så blivit kinematograferade i familjekretsen och att han i framtiden väntade sig mången enande

familjeerinran av dessa ljusa »barndoms- och ungdomsminnen». Det är ju sant, att man praktiskt taget ännu ej vet, huru länge en film kan motstå tidens inverkan. Och huru skulle man det kunna för resten, dä ju kinematografien själv är ett så relativt nytt framställningsmedel? D:r H. Lehmann, fysiker vid Zeissverken i Jena, en av de få auktoriteter, som direkt uttalat sig i nämnda avseende, anser dock, att en väl vårdad film skulle ha en obegränsad hållbarhet. Allmänt be- kant är i alla fall, att man mången gång hos äldre filmer kunnat iakttaga en försämring i det fotokemiska skiktet. Mindre sannolikt är väl ändå, att detta företrädesvis skulle gälla en viss för förf. uppgiven firmas produktioner. Jag har åtminstone varit med om att projiciera även många år *) Se bild 51.gamla kinematogram just från ifrågavarande tillverkning, utan att hos dessa några som helst bristfälligheter därvid kunnat förmärkas, oaktat de visst icke varit föremål för någon slags ändamålsenlig förvaring. Ett verkligt facktekniskt studium av kinematogrammet med särskild hänsyn till det här nämnda syftet borde för dem det vederbör kunna bliva någonting av säreget intresse, väl ej mindre därför att det också kunde ha sina missräkningar. Ett sådant studium av filmens rationella konservering skulle för resten också kunna bli utav en mera allmän-praktisk betydelse. Huru som helst, att förhålla sig alldeles likgiltig inför tillvaratagandet av sådana kulturdoku- ment, tills deras varaktighet på ett eller annat sätt bleve till fullo ådagalagd, skulle nog en gång kunna bli betraktat som ett alltför stort förbiseende. Vilka det närmast åligger att härvidlag söka förhindra oersättliga förluster, anser sig icke förf. skickad att angiva. Men erfarenheten synes giva vid handen, att museimän-kulturhistorici här söka ett nytt för- söksfält .för sin konserveringsteknik. För den egentliga filmteknikern eller fabrikanten kan sådan konservering just icke betyda något eftersträvansvärt ur affärssynpunkt, då den ju alldeles icke kan bidraga till stegrad omsättning. Det förtjänar dock antecknas, att ett härvidlag rent praktiskt för- slag, nämligen beträffande negativets noggranna förvaring, i förbigående omnämnt vid senaste allmänna svenska folkskol- läraremötet i Lund, fått ett mycket beaktansvärt stöd i ett uttalande av en svensk filmfackman, dir. Chr. Magnusson, som just däri ser den tekniska möjligheten för kinematogrammets ändamålsenlighet i detta avseende. En annan kinofackman, innehavare av ateljé Rembrandt, Malmö, och mångårig yrkesfotograf, yttrade för kort tid sedan pa tal härom till förf., att filmens kamferbeståndsdelar egent- ligen i sig själv äro konserverande och att en fullt riktig behandling av filmen beträffande fixering och bad kunde göra den till ett i varje tekniskt hänseende lika varaktigt dokument som något annat, ja, att dess hållbarhet härvidlag, såvitt icke— IOI — alldeles särskilt ogynnsamma temperaturväxlingar finge in- verka, praktiskt taget kunde sägas vara obegränsad. Vad filmens eldfarlighet beträffar, torde anordningar för dess neutralisering vara lätta att åstadkomma, åtminstone när filmen, som det här är fråga om, för det mesta finge ligga förvarad i sitt metallemballage. Dessutom har man ju under rätt lång tid fört i marknaden den nästan obränn- bara cellitfilmen, vilken icke minst för här ifrågavarande ända- mål borde få komma i betraktande. I vilken utsträckning och huru ofta sådana gamla filmer borde få användas i direkt 'undervisningssyfte, finge natur- ligtvis bero på huru många kopior, som finnas av vederbö- rande filmer, huruvida negativet finnes kvar samt filmens verk- liga antikvitetsvärde. 3. Föreläsnings- och skolkinematografi. a) Kinematograflen ett tilldragande åskådningsmedel. Om den enskilde eller familjen ännu endast i få fall kunna för sina uppgifter tillgodogöra sig kinematografiens möjligheter, så torde detta däremot bli betydligt mindre svårt för de stats- eller kommununderstödda institutioner, vilka ha till sin särskilda uppgift att meddela folkupplysning på en mer eller mindre bred bas, och för vilka filmen av många skäl måste te sig som ett eftersträvansvärt hjälpmedel i denna uppgift. Och om vi önska att se i kinematograflen icke en- dast en nöjesbildskrift utan en kunskapsbildskrift, så bör det vara oss angeläget att bjuda den unga kinematograflen in under sådana folkupplysningsinstitutioners vårdande hägn. 1 ill sådana institutioner räkna vi olika föreläsningsorganisationer och skolor. Varje föreläsare eller undervisare torde, såvitt han över- huvudtaget vill medgiva den sedan ålder värderade åskåd- ningens betydelse för vårt kunskapsliv och för inhämtande av själsdanande intryck i allmänhet, rätt snart komma underfund med filmens stora värde härutinnan. Med den har tvivelsutanden verkliga »Orbis pictus» sett dagen. Skolboken är — det veta vi — icke alltid en god vän för discipeln. I sina torra glosor tillfredsställer den sällan en dock så naturlig längtan hos lär- jungen att själv få se. Och man synes rätt ofta glömma, att boken egentligen borde vara till för lärjungens skull och ej tvärtom. Men om vi kunde bjuda kinematografien in i våra lärosalar, så skulle denna säkerligen bli mottagen som en skolungdomens förklarade gunstling, just emedan den ger nå- gonting för ögat att skåda och

därför att vad den ger är liv och handling. Louise Chadwick, en i Amerika bekant författarinna av ungdomsböcker, berättar i Moving Picture News (N 15, årg. 1912), att man en dag överlämnade till 400 skolbarn berät- Bild. 53. Balboa signalerar till sina män. telsen om sagohjälten Balboa med uppgift för var och en att teckna de moment av berättelsen, som han kunde anse böra på så sätt illustreras. Det blev anmärkningsvärt nog icke i något fall de moment, som vederbörande lärare speciellt tänkt sig men däremot alltid sådana, vari rörelse och handling voro dominerande, och favoritobjektet var det tillfället, då Balboas män följa sin höfdings signal att komma upp på en av höjderna för att beskåda den nyupptäckta oceanen. Vidstående lilla teckning är en av dem, som erhöllos, och visar i all sin enkla ursprunglighet, vad den lille konst- nären ansåg som det bästa i hela historien, ett moment fullt av liv och handling. Illustrationen ä nästa sida »Man följer med» stammar från: författarinna av Jews (N 15, årg, D skolbarn berät- ta män.)r var och en atl k u n d e anse böra jsvärt nog icte; are speciellt tänkt 5 e och handling d e t tillfallet, dä i m m a upp påeD a oceanen, m, som erhöllos, j d e n lille konst' ett moment tf den ansedda franska tidskriften »Illustration» och har där under- skriften »På kinematografen». Av vad innebörd vederbörande filmbild är, kan man tyvärr ej se; kanhända vore den ej lämp- tan är det veta S l n a t o r r a glosor längtan hos lär. o f t a glömma, att ? e n s skull och ej grafien in i våra nottagen som en e d a n den ger nä : v a d den ger är ed» stammar frän-.-^-3sasssa>:. I04 lig att inköpa för skolbruk. Men åskådarnas ansiktsuttryck låta förstå högsta grad av uppmärksamhet och ha därigenom förmått en av våra mest spridda svenska illustrerade tidningar till att använda just samma illustration för att åskådliggöra en »barnföreställning på operan». Vare sig det nu skall vara fråga om den ena eller andra av dessa två, så borde tydligt- vis valet av åskådningsobjekt för ifrågavarande publik vara gjort enligt regeln: »Endast det bästa är gott nog». Och för vår skolungdom i alla utvecklingsstadier har verkligen kine- matografien sådant att bjuda, som i denna mening är gott nog,, ja, av oförlikneligt värde. Ganska lättförklarligt är därför ock, att man här och där synes hysa en ganska bestämd önskan, att ett åskådningsmedel, som står i sådan tydlig samklang med lärjungens åtrå efter verklighetstrohet vid undervisningen, snarast möjligt där måtte komma till användning. Men då uppstår den frågan: gives det lämpliga apparater, och gives det verkligen ett tillräckligt urval av lämpliga filmer för un- dervisningsändamål ? b) Giues det lämpliga apparater? Vad dessa beträffar har man under en längre tid inom kinematografindustrin med berömvärd ihärdighet arbetat med en del försök, som skulle tillfredsställa befogade krav på apparater, vilka ur olika synpunkter kunde lämpa sig för skol- och föreläsningsbruk, och även om experimenten här- har man dock i princip med ännu ej kunna anses slutförda lyckats få en sådan apparat färdig. Följande egenskaper böra vara för handen hos en skol kinematograf: Den bör vara prisbillig. Den bör vara lättskött (d. v. s. ej kräva mera under- visning för sitt betjänande än vad som kan inhämtas ur en j medföljande tryckt »handledning».) Den bör vara lätt att förflytta från en skolsal till en annan.— io5 — Den bör ha svårantändlig film. Den bör ha en bekvämt framställd ljuskälla, som med- ' giver apparatens uppställande i vilken skol- eller föreläsnings- lokal som hälst, varpå också skolkinematografiens allmännare spridning i väsentlig mån är beroende. Den bör ge tillräck- ligt tydlig projektion. Den bör lätt kunna låta sig inställas som skioptikon. Den bör vara avpassad för normalfilm. En apparat med dessa egenskaper är, som nämnts, rent tekniskt sett redan sedan ett par år en verklighet. Att den ännu icke fått någon större praktisk användning, kan vis- serligen i betydande mån tillskrivas framför allt den omstän- digheten, att den icke från början var inrättad för normalfilm, men också andra ekonomiska förhållanden inom filmbranschen, från vilka kinematografien förr eller senare måste frigöras, ifall den skall kunna bli bärare av de folkbildningsuppgifter, som rnan sä gärna och med skäl tillerkänner den. c) Giues det lämpliga filmer? Vad nu själva bildmaterialet, filmerna, beträffar så kan redan ett bläddrande i de större filmfirmornas kataloger i någon mån säga oss, vad som i detta avseende presteras. Framför mig ligga några av dessa särkataloger för un- dervisningsfilmer från firman Urban-Eclipse, från Pathé fréres, från » Volksbildung», »Lichtbilderei Gmb H. M. Gladbach» m. fl. Och om man före studerandet av dessa också haft tillfälle att se någon mängd av detta filmmaterial projicieras, så uppstår det som en ofrånkomlig önskan, att det pa något sätt måtte komma folkundervisningen till godo. Det vore värt en sådan uppgift. Bristen på filmer är egentligen icke till finnandes. Tvärtom finnes det en sådan rikedom därav från de mest skilda kunskapsområden och lämpade för disciplar och åskådare med de mest olika förutsättningar, att det med all säkerhet måste anses som en pedagogisk förlust, att derasanvändning ej ännu kommit in under sådana ordnade förhål- landen, som

kunde motsvara deras påtagliga möjligheter att vara kunskapsförmedlare. När det gäller att medelst kartor, planscher eller verk- liga föremål åskådliggöra en framställning, kunna ju meren- dels samma objekt komma i betraktande för skilda undervis- ningsstadier. Detta förhållande komme säkerligen att i stort sett gälla även de kinematografiska bilderna. Vi skola där- för ej här uppdraga någon detaljerad skillnad mellan exem- pelvis föreläsnings- och skolkinematografi. Denna skillnad ligger väl egentligen oftast i det sätt, varpå vederbörande sätta det kinematografiska stoffet i samband med den munt- liga framställningen. d) MHitär-kin emat ogram. Det inträffade för ett par år sedan, att en framsynt och särdeles framstaende infanteriofficer ville ha en föreläsning om kinematografien i regementets föreläsningsföfening. På högre ort inom regementet blev detta dock avslaget under den mo- tiveringen, att det icke kunde vara juste att ställa till biograf inom regementet. Och efter alla de allt för generella smäde- skrivelser, som riktats mot kinematografien själv och icke all- tid endast mot dess missbruk, så var det sannerligen lätt för- klarligt, att man ej på något sätt ville bidraga till ett dylikt oskick. *) Det tör dock hända, att vederbörande en dag med stor tillfredsställelse skall komma att även inom militärlivet se kine- matografen som den bäste instruktör, den tillförlitligaste kri- tiker. Sa skall bl. a. den tyske kronprinsen i hög grad in- tressera sig för icke blott kinematografien i allmänhet utan i all synnerhet för dess framtida uppgifter vid den militära skol- utbildningen samt för dess bevisföring till kritiken efter en fältmanöver eller andra militära övningar. Det ser onekligen *) Redan 1911 hade man egen kinematograf vid K r o n p r i n s e n s husar- regemente i Malmö.a i l a ord nadef0tn s"ga möjlighet: Planscher ellet,t,t '§i kunna ju f ör skilda underi säkerligen att iffe erna. Vi rillnad mellan e •fi' Denna skilt v a r p å vederbort: a n d med den®: att en framsyntt: h a en föreläsningc sförening. På % l a g e t under den t: att ställa till biogc för generella smit :n själv och icke; : sannerligen lätt:: lidraga till ett dylii ide en dag med;: n militärlivet se fe :n tillförlitligaste b insen i hög g n ^ n i allmänhet »t» vid den militära* till kritiken efter f D e t ser onefr f vid Kronpri»®f - 107 också ut, som om en mera ojävig betygsättare av denna art näppeligen kunde givas. I »Film und Lichtbild (Zeitschrift fur wissenschaftliche und technische Kinematographie und Projektion)» meddelas av tidskriftens militärtekniske medarbetare en hel del synpunk- ter för denna kinematografens användning. Ur den rätt långa artikeln taga vi oss friheten anföra följande: »Tyvärr äro kunskaperna om främmande härar, ja, t. o. m. om våra egna trupper (kolonialtrupper, marin o. s. v.) inom vår lantarmé tämligen ringa. Deras uniformer och stridssätt kunde på några minuter medelst en fackmässigt upptagen och väl projicierad kinematograffilm förevisas. Främmande truppers stridssätt söker man i officerskretsar erhålla kännedom om ge- nom att studera främmande reglementen, ett mödosamt arbete. Det är ej möjligt att därmed giva manskapet någon känne- dom om fiendens angreppspunkter, med vilka det dock skulle ha att göra. Helt annorlunda skulle det vara att få projicierat exempelvis ett franskt infanteriregemente, understött av några batterier. — — — Särskilt värdefulla filmer skulle för detta ändamål kunna erhållas från luftskepp och även delvis flyg- maskiner. Till att börja med skulle det visserligen förefalla det oövade ögat svårt att rätt uppfatta dessa fågelperspektiv- bilder, men just därigenom dock att de framvisa liv och rörelse, kommer ett rätt förstående av dem icke att stöta på några större svårigheter. Dylika bilder kunde i synnerhet komma i betraktande, då det vore fraga om en allmän överblick över en fäktning, en förpostuppställning etc. Oumbärliga äro sa- dana bilder för instruerande av våra luftskepps- och flygare- avdelningar. — — — Även när det är fraga om det tek- niska utförandet av förskansningsarbeten men dessa stöta på svårigheter, då de i enskilda fall skulle draga för stora kost- nader, kan den levande bilden träda kompletterande emellan — — — Försöken att under aktiv tjänstetid bibringa soldaten •också andra kunskaper än de rent militära och därmed öppna hans blick för det praktiska livet har länge mottagits med— io8 — allmänt erkännande. Särskilt i lanthushållning ha väl i de flesta kulturstater avhållits kurser. Tyvärr saknas härtill i synnerhet i städerna lämpligt åskådningsmaterial. Att kine- matografen härvidlag kunde verka med gott resultat ligger i öppen dag». Författaren slutar sin framställning med att ge ett sche- mamönster samt en militärfilmlista på 63 nummer, av vilka må nämnas: N:o 5, Trupprörelser under VII armekårens höstmanöver; 6, Manövrer vid XII armékåren; 7, I2:te ar- méns mobilisering; 10, Kosackangrepp på steppen; 11, Vakt- parader i Berlin, Innsbruck, Moskva, Turin; 12, Schweiziskt artilleri; 13, S:t Gottardinfanteri på en gletscher, 14, Österr. kejsarjägare i bergsterräng; 15, Franska aviatiker med vy från ett seroplan över ett övningsfält; 16, Fransk infanteri i drabb- ning; 17, Franskt artilleri under eldgivning; 20, Befästningarne vid Tsingtau; 21, Bilder från

Kalaharisteppen; 22, Tullstation i Ostafrika; 23, Kolonialtrupper under tjänstgöring; 25, Tele- graftrupper under arbete; 26, En avdeln-ing matroser land- stiger; 30, En sprängd bro iståndsättes; 33, Byggandet av en snöskans; 35, F"ältbageri i verksamhet; 38, Verkan av olika projektiler; 39, Skarpskjutuing från krigsfartyg, 40, Starkt befästad ställning sedd i fågelperspektiv; 42, Vid Vo- gesergräsen; 44, Bilder frän en remontdepå; 45, Trupper överskrida en fr-usen flod; 46, Patruller på skidor; 50, Trupper anlägga en vinterbivuak; 51, Lasarettståg från rysk-japanska kriget; 53, Rödakors-övningar; 54, En frivillig sanitetskolonn alarmeras; 55,. Scoutkårernas övningar; 59, Kavalleripatrull; 60, Ungerska ryttare; 61, Engelskt strandläger; 63, Gym- nastikfest.l a l l n i n g ha väl i j a r r sa knas häitij »material. Attfe, ? o t t resultat li8 p m e d att ge ettsdj. '3 n u m m e r , a v i d e r V I I armekåres l é k å r e n ; 7, m t å s t e p p e n ; n , V i | i r i n ; 12, Schweiziå jletscher, 14, Öste i v i a t i k e r med vy (i n s k infanteri i drat g ; 2 0 , Befästning® p p e n ; 2 2 , Tullstat:: ä n s t g ö r i n g ; 25, Tå :lt>ing matroser lat: 5; 33, Bygga n d e : '• l h e t ; 3 8 , V e r b : r å n krigsfartyg,: s p e k t i v ; 42, Vid' l t d e p å ; 45, T n f f å s k i d o r ; 50, Trups ,g f r å n rysk-japafc rivillig sanitetskok- 59, Kavalleripati" t r a n d l ä g e r ; 63, GE I 0 9 Schemamönster vid förevisande av militärfilmer i en medelstor garnison. kl. 8 — 9 f. m. 9 — 1 0 f. m. 1 0 — 1 1 f. m. 11 — 1 2 f. m. 8—9,30 e. m. M å n d a g Underoffic. m. fl. F i l m N:o 5 0. a. 2 komp.in- f a n t e r i N:o 5 0. a. Maskinge- värsavdel- n i n g N:o 3 8 0. a. 2 komp.-in fanteri N:o 5 0. a. Militära föreningar N:o 5 5 0. a. T i s d a g I n f a n t e r i p i o n i e r e r F i l m N:o 3 3 0. a. Friv. ur samtl. rege- m e n t e n . N:o 1 4 0. a. 2 komp.-in- fanteri N:o 5 0. a. Veteran- f ö r e n i n g e n N:o 5 5 0. a. O n s d a g V e l o c i p e d a v d . F i l m N:o 5 0. a. Infant.-reg. och reser- vens officerskår m. fl. N:o 3 3 0. a. 2 komp.-in- fanteri N:o 5 0. a. S t u d e r a n d e i tekn. hög- skolan m. fl. N:o 2 5 0. a. T o r s d a g Fältartilleri-regem. m. fl. F i l m N:o 3 8 0. a. 2 komp.-in- fanteri N:o 5 0. a. Militära föreningar N:o 1 0 0. a. F r e d a g Underoffic-skola F i l m N:o 63 o . a . Infanterireg. vicekorpra- ler m. fl. N:o 5 0 0. a. Underoff. m. fl. ur d r a g o n r e g . N:o 1 0 0. a. 2 komp.-in- fanteri N:o 5 0. a. Boy-scouts N:o 5 5 0. a. L ö r d a g d r a g o n r e g e m . F i l m N : O 2 $ o . a . 2 skvadro- ner drago- ner N:o 2 5 0. a. R ö d a korset m. fl. N:o 3 8 0. a. S ö n d a g F o s t e r l ä n d s k a före- ningar N:o 5 5 0. a. Allmänhe- ten mot bil- lig inträdes- avgift. I en längre artikel i nämnda tidskrift om skjutvapen och skjutskicklighet (av R. Schuster, artillerimajor), heter det på ett ställe: »Genom kinematografisk förevisning blir det på en gång klart, huru denna mekanism funktionerar. — — — Ur det sagda framgår tydligt, i vilken utomordentligt hög grad den viktigaste militära disciplinen, skjutskickligheten, kan befordras genom kinematografien.»i — 110 — Men icke nog med att man sålunda tänkt sig moderna militärövningar och i vissa fall modern krigföring filmade för att också kunna tjäna som åskådningsmaterial vid kommande militärlektioner eller föreläsningar, man har också tänkt sig äldre drabbningar, om vilka man har noggrann kännedom, på olika sätt konstruerade till sina trupprörelser för upptagnings- kameran för att sålunda erhålla en film, varmed man kunde projiciera ifrågavarande drabbning i undervisningssyfte. Sär- skilt i ett fall skall man ha gjort ett vällyckat och myc- ket uppmärksammat försök i denna riktning, i det att firman Gaumont på vederbörligt uppdrag filmat en sådan reproduk- tion av slaget vid Austerlitz 1805, vilket på andra sätt fram- ställt, åtskilliga gånger förut fått tjäna som mönster vid mili- tär skolundervisning. Vad kinematografen i dylika fall kan prestera av nyttig fackmeddelelse, kan väl i somliga avseenden också bli av all- mänbildande betydelse, om det t. ex. skulle gälla att bibringa allmänheten en nog så behövlig kännedom om intressanta drag ur militärlivet. Och i detta sammanhang torde förtjäna papekas, hurusom man såväl i England som i Amerika genom myndigheternas föranstaltande om kinematografiska förevis- ningar ur militärlivet sökt förmå ynglingar till att taga värv- ning vid här och flotta. e) Sport- och gymnastikkinematogram. Ett område mera ur det dagliga livet, men som i vissa avseenden anses stå militärlivet särskilt nära, är sportens och gymnastikens med därtill hörande tävlingar. Här är det om någonsin fråga om rörelse och handling.. Och vem är väl mera skickad att verkligt återgiva detta än kinematografen? Tag t. ex. en plansch eller en vanlig skiop- tikonbild från en armuppsträckning, ett språng eller en drag- kamp, och lat sedan samma rörelser bli återgivna genom den levande bilden! I det förra fallet ser man endast ett ögon-a t a n k t s '§ ItlOdfr; :r| gföri "g filmade l t e r i a l vidkom, h a r °ckså tänkts: !grann k ä n n e d o m i s e r för upptagt-- va ™ ed m a n kK, irvisningssyfte, & vällyckat o c h t 'ing, i det att 6 ® en sådan reprot; på andra sätt fe >m mönster v i d m : in prestera av nytt: den också bli avi ulle gälla att bite;, edom om intres:: nhang torde fortji om i Amerika ni matografiska fe ar till att taga v i latogram. /et, men som i lära, är sportens* ?ar. rörelse och haA igt

återgiva detta- eller en vanlig sto? språng eller e n d R ? återgivna ge"»»1 1 nan endast Hit 111 blicksmoment, i det senare hela handlingens förlopp: med muskelspel, lemmars spänstighet, med minspel och segerglädje. Och dessutom, vilka tillfällen till de särskilt inom sportvärlden intressanta jämförelserna lämnar ej den kinematografiska bilden, i det den fasthåller en rörelse för bedömande efteråt, för en efterföljande kontroll. Ingen mera omutligt sann och minnes- säker iakttagare gives det väl, ingen mera rättvis »domare». Den lär också i kvistiga fall använts för att kontrollera täv- lingsdomar, vilka blivit utsatta för allt för svär kritik. Vad särskilt gymnastiken beträffar, så har vid den första kinokongressen i Berlin såväl som vid en kongress för skolhygien kinomatografen med stor fördel låtit sig använda till att göra propaganda för den svenska gymnastiken. An- nars sändas ju elittrupper på turné för sådan propaganda, och man bör naturligtvis här om någonsin säga, att det ena skall man göra och det andra icke låta. Men en dylik trupp kan dock ej hinna få ens en ringa bråkdel av den publik, som en del utsända filmkopior skulle kuuna få. Såsom nu kinematografen på ett realistiskt sätt kan illu- strera själva vår kroppshållning och våra kroppsrörelser m. m. d., så kan den också mycket tydligt säga oss, vilken inverkan allt detta har på vårt välbefinnande och vår sundhet. Den kan alltså låta sig använda som upplysningsfaktor vid propaganda för hälsovård. f) Kinematogram beträffande hygien. Det är nog gott och väl, att i en föreläsning eller i en lektion giva efterföljansvärda regler om exempelvis, huru tän- der och munhåla skola hållas rena, men som erfarenheten även annars nogsamt ger vid handen, gör sådant ej samma intryck eller manar i varje fall ej till samma efterföljd, som att en sådan rensningsprocedur på ett i övrigt lämpligt sätt verkställes inför vederbörande. Men man får väl säga, att det utav flera skäl med svårighet låter sig finna något lämp- rilligt medel i dylikt fall utom just kinomatografen. Den har också redan fått en sådan användning mer än en gång. I Film und Lichtbild*) läses följande notis: »Filmen i tandhygienens tjänst. På en tandläkarekongress för staterna Indiana och Kentucky fattades enstämmigt ett beslut att låta framställa undervisande filmer, vilka skulle kunna vid offentliga förevisningar på bästa sätt åskådliggöra effektiv tandvård. I detta syfte skola på .tandläkareförbundets bekost- nad till att börja med förfärdigas 13 filmer, vilka tänkas skola bli förevisade på de mera betydande kinomatografteatrarna i Förenta staterna. Vid kongressen framhölls med stort efter- tryck, att dylika filmframställningar skulle kunna bliva av det allra största gagn såväl för dentisterna som för allmänheten.» Bland dem som framställt dylika filmer kunna nämnas Dr. F. Kemsies, Berlin, jämte Dr. Kientopf, föreståndare för Berlins första skoltandklinik. Man får i deras film se, huru en lärare medelst plansch och skelett demonstrerar människans tandgård. En av lär- jungarna, som har dåliga tänder, sändes till kliniken för be- handling. I klinikkinematogrammet återigen får man se, huru läkaren undersöker och konstaterar förekomsten av olika slags tandsjukdomar hos de unga patienterna. En av dessa, som i hög grad försummat sin tandvård, får efter behandlingen se något av sitt förra tandinnehåll under mikroskop, där så en del sjukdomsalstrande mikrober uppenbara sig i fullaste rörlighet. Till sist får man se vederbörande erhålla en regel- rätt inövning i huru en tandborste skall föras för att göra verkligt gagn. Även i vårt land har man offentligt förevisat filmer av detta slag. Naturligtvis kan filmen åskådliggöra även andra hygie- niska förfaringssätt, som kunna vara värda beaktande såväl inom skolan som i dagliga livet. Dit kunna räknas filmer illustrerande riktiga kroppsställningar vid skrivning, läsning, *) H ä f t e t 4 , 1 9 1 2 .slöjd m. m., betydelsen av bad, renlighet i allmänhet, upp- komsten och hävandet av ryggradskrökningar, den första hjäl- pen vid olycksfall m. fl. Att filmens användande vid undervisning i skolhygien skulle kunna bli av stort värde icke minst vid våra små- och folkskoleseminarier, behöver säkerligen icke närmare påpekas. Ett ådagaläggande av dess användbarhet där kunde nämligen verksamt bidraga till att den allmänt toges i bruk för ett område, där dess värde i så mycket kunde komma till sin rätt. Icke blott s. k. personlig hygien utan även social- hygieniska och med dem ofta sammanhängande socialekono- miska problem kunna på ett synnerligen populärt sätt finna sin framställning för den stora allmänheten medelst filmen. Dit höra sådana spörsmål som arbetareskydd, rationell barna- vård, kvinnan som familjeförsörjerska och husmoder, modernt räddnings- och samaritväsen, ändamålsenligt tillvaratagande av vissa våra naturrikedomar, undervisning i vissa fall om •djur- och parkskydd o. d. I den österrikiska avdelningen vid hygieniska utställnin- gen i Dresden förevisades, såsom förut omnämnts, en hel del ytterst lättfattliga men förträffligt belysande bilder över elek- trikerns arbete och hans försiktighetsåtgärder därunder. Före- visningarna försiggingo enligt följande i utställningskatalogen upptagna program: »Förklaringar till de Kinematografiska förevisningarna över

Elektrohygien *) från k. k. universitetsinstitutet för statsrättslig medicin i Wien samt yrkesbyrån vid k. k. departementet för offentliga arbeten i Wien. (Utarbetade av privatdocent dr. S. Jellinek). *) För godhetsfullt tillmötesgående med korrekturgranskning beträf- fande tekniska uttryck o. d. i detta program har arbetets förf. att tacka i n g e n j ö r e n vid Malmö stads élektricitetsbyrå hr E. Lundqvist.I. Säkerhetsåtgärder, som stå 1 överensstämmelse med handhavandet av elektriska starkströmsanläggningar. 1) Ett stillastående trefasaggregat i Wiens elektriska cen- tralstation. Maskinisten kommer till, oljar, utför de sista nö- diga handgreppen och låter så ångmaskinen arbeta. 2) En arbetare vid instrumenttavlan inkopplar ett ma- skinaggregat på ackumulatorladdning. 3) Ett högspänningsförsöksrum, laboratorium för utfö- rande av genomslagsförsök. 4) En övermontör vid arbetsplatsen. En yngre montör kommer till, bärande isoleringshandskar och ett icke isolerat verktyg. Han lägger detta till sido och pådrager de med- havda isöleringshandskarna. De visa sig vara för korta. Över- montören gör honom uppmärksam därpå, tager från honom handskarna och sänder honom bort, i det han också gör ho- nom uppmärksam på fotbeklädnaden. Montören går bort men återvänder snart med andra handskar och gummiskor. Se- dan han påtagit dessa, griper han efter det förut tillsidolagda verktyget. Övermontören hindrar bonom skyndsamt, frånta- ger honom det icke isolerade verktyget och räcker honom i stället ett ändamålsenligt isolerat, och först nu begynner den unge montören att arbeta. 5) Injustering av en ' båglampa med användande av isoleringshandskar och skyddsglasögon. II. Uppkomsten av olycksfall vid elektrikerarbete och- en del åtgärder för losstagning av förolyckade. 1) En montör arbetar i knästående ställning utan hand- skar vid en motor, under det att strömbrytaren befinner sig öppen. En kamrat kommer in och sluter på grund av för- biseende strömmen, varvid den arbetande »får ström», och gör så häftiga avvärjande rörelser med ena handen. I det ögonblick kamraten vill skynda bort till honom, infin- ner sig övermontören, stöter honom till sidan och öppnar hastigt strömbrytaren, varpå den förolyckade reser sig och ledes bort till en sittplats. Övermontören synes nu göra de- båda andra häftiga förebråelser, under det han påpekar de för- siktighetsåtgärder, som skulle omöjliggjort ett sådant olycksfall, samt gör den förolyckade uppmärksam på isoleringshandskarna, vilka lågo oanvända på golvet. 2) En montör kommer in i ett rum, i vilket hänger en elektrisk lampa bredvid en järnkamin. Utan att först ha löst stick-kontakten börjar han sitt reparationsarbete med lampan, varvid han stöder sig på järnkaminen. Han får då en ström- stöt. Den tillkommande arbetsledaren löser hastigt stick-kon- takten och hjälper den förolyckade bort till en sittplats samt hänvisar på att olyckstillbudet icke hade varit möjligt med borttagen stick-kontakt. 3) En arbetare kommer till en instrumenttavla för att insätta nya glödlampor. Han ställer sig därvid på tårna och stöder sig med den fria vänstra handen på instrumenttavlans marmorskiva. Vid inskruvandet av de första två lamporna går allting lyckligt och väl, men när han skall insätta den tredje, glider han olyckligtvis med den vänstra handen, som kommer i beröring med en strömbrytare. Lampan i hans högra hand faller till golvet, och han gör häftiga avvärjande rörelser utan att dock förmå öppna de kring strömbrytaren kramp- aktigt slutna fingrarna. En hjälpare springer hastigt till, dra- ger rask.t isoleringshandskar på, befriar den krampstela han- den under inskjutande av putslappar och för den förolyckade till en stol. 4) Samma olyckssituation. Räddaren söker förgäves ef- ter något slags hjälpmedel, griper slutligen en stol, lägger sig pä knä på denna och lösgör så liksom i 3) den krampstela handen. 5) Samma olyckssituation. Räddaren insveper sina hän- der i en mängd putslappar. För övrigt som föregående. 6) Samma olyckssituation. Räddaren avdrager raskt sin rock, sticker händerna i dess ärmar och lyfter sa den föro- lyckade uppåt från golvet. 7) Samma olyckssituation. Den förolyckade räddar sigsjälv genom att hoppa upp från golvet såsom en kollega visar honom. 8) En arbetare vill föra tvänne trådar från en instru- menttavla till en båglampa, som skall injusteras. Han tager de båda trådarna i sin hand utan att giva akt på att ström- brytaren är sluten, närmar sig båglampan och får plötsligt ström. Han befriar sig genom att föra de båda trådändarna i beröring med varandra. Den tillstädesskyndande övermon- tören leder honom till en sittplats, visar på den slutna ström- brytaren, öppnar denna först, skruvar sedan loss de genom- brända säkerhetsanordningarna och kastar dem bort, under det han anmodar en annan montör att fastklämma båglam- pans trådar, inskruva nya säkerhetsanordningar och till sist sluta strömbrytaren, varefter arbetet med lampan tager sin början. 9) Från en ytterledning nedhänger en sönderriven tråd utan att beröra marken. En förbigående montör ger akt därpå och skyndar åstad för att hämta sina verktyg. Han kommer tillbaka med isoleringstången i sin hand och i sällskap med en kamrat; under det de båda montörerna pausera en stund för att tända sina cigarrer,

tillkommer en promenerande, som nyfiket fattar tag i tråden. Ögonblickligen krymper han sig samman och vältrar sig på marken, tills de hastigt framskyn- dande montörerna avknipit tråden. III. Huru man återupplivar genom elektrisk ström för- olyckade. Den förolyckade lägges på marken med ansiktet uppåt, varvid huvudet faller bakåt. En av de tvä medhjälparna anty- der, att huvudet bör läggas högre. Den andre avtager då raskt sin rock, sammanviker den och giver den lämplig placering. Nu avlägsnar sig den ene hjälparen för att hämta en läkare, under det den andre, som redan under huvudets tillrättaläg- gande också knäppt upp den förolyckades kläder, tager ut en lösgom ur hans mun samt börjar därpå företaga de konst- gjorda andningsrörelserna. Sedan han arbetat en stund, åter-I — 1 1 7 — vänder den bortsände hjälparen, vilken med ett par hastiga gester antyder, att läkaren strax följer efter, samt kastar sig där- efter ned och hjälper till med andningsrörelserna. Äntligen kommer läkaren, en av räddarna fortsätter som förut, under det den andre ett ögonblick hämtar andan. Läkaren företager de nödvändiga undersökningarna och påminner den vilande om att avdraga den förolyckades skodon samt gnida hans fot- sulor med en duk. Därunder gnider läkaren med en annan duk den förolyckade pä bröstkorgen vid hjärttrakten och fram- drager med rytmiska tag hans tunga för underlättande av andningsarbetet. En tillstädeskommande person vill gjuta vatten i den förolyckades mun, men detta avböjer läkaren. Plötsligt ger läkaren tecken, att återupplivningsförsöken kunna inställas — den förolyckade vaknar nämligen till liv igen.» Icke endast för s. k. populärvetenskapliga framställningar tages filmen i bruk. Dess användning för rent vetenskaplig behandling av ett ämne är visst icke någonting särdeles ovan- ligt längre. g) »Vetenskapliga» kinematogram. Kinematografiens betydelse på olika områden härvidlag har naturligtvis icke en lekman att angiva. Vi skola därför endast erinra om Nobelpristagaren dr. Carelis framställningar, dr. Doyens och professor Mareys i Paris, dr. Bergmanns och dr. Wilhelm Berndts i Berlin, den senare avdelningsförestån- dare vid kungl. zoologiska institutet därstädes. Den sistnämnde skriver vid ett tillfälle: »Vad nu närmast den rent vetenskapliga forskningen beträffar, sa är filmen ett oersättligt medel till dokumentarisk fixering av endast sällan observerade livsföreteelser, fysiologiska experiment, vilka en- dast en och annan gång kunna anses lyckas verkligt tillfreds- ställande, och som äro förknippade med stora kostnader, samtför utforskande av själva rörelsen hos olika djur, vilken ge- nom själva filmpvojicieringens teknik kan till sina särskilda faser analyseras, fördröjas eller påskyndas, men vilken till sitt egentliga väsen svårligen låter sig med noggrannhet studera, om vi för dess iakttagande äro hänvisade endast till våra ögon.» *) I såväl Charles Urbans »The Kinematograph in Sciense, Education and Matters of State» som i Leonard Donaldsons »The Kinematograph and Natural Sciense» lämnas exempel pä en hel del för resten även för lekmannen intressanta studier, som kunna fasthållas och tillämpas framför allt med tillhjälp av kinematografen. Så t. ex. berättas det om huru man vid projicierandet av en film, som upptagit en del operationer, hade tillfälle att aktgiva på åtskilliga onödiga rörelser, som gjorts av kirurgen. Den dyrbara tidspillan, som genom dem förorsakats, kunde så vid en förnyad projiciering lätt påvisas för att kanhända vid ett följande operationstillfälle undvikas. Härtill kommer ju ock, att långt flera lärjungar kunna samtidigt följa operationsförloppet från duken än som är möj- ligt vid själva utförandet, för att nu icke tala om det värde, en sådan film har att kunna låta andra länders eller kom- mande tiders studerande få se världsberömda kirurgers an- svarsfulla arbete, deras förfaringssätt och handgrepp. Att filmer av denna art i vissa fall, såsom det visat sig, icke torde vara någonting att bjuda en större allmänhet, minskar ju ej deras värde i och för sig eller deras användbarhet för övrigt. Bland de filmer, som ha ett till största delen eller helt och hållet vetenskapligt innehåll, kunna nämnas sådana, som på ett noggrant sätt ådagalägga hastigheten och arten av olika insekters vingrörelser, vissa slag av mikrokinematografi samt s. k. ballistisk kinematografi **). Dylika filmer förevisas rätt ofta även på de vanliga biografteatrarna. Där få de väl *) Film und Lichtbild 1913 häfte 1). **) Exempelvis huru en gevärskula borrar sig genom ètt ämne.för det mesta ett slags kuriositetsintresse över sig och komma helt naturligt ej till sin rätt, som sig borde. Vi få dock ej förbise, att förevisandet där hittills dock åstadkommit de för- nämsta ekonomiska förutsättningarna för det tålamodsprövande och noggranna arbetet med dessa filmers tillkomst. Sådana filmer förekomma i större mängd, än som torde vara allmänt bekant. Och det är visserligen en anmärkningsvärd och för kinematografien själv högst betydelsefull omständighet, att denna högtstående form av mänsklig odling visst icke försummat att begagna sig av den nya framställningsformen för sina med- delelser och sitt dokumenterande. Om det dessutom skulle gälla att popularisera, så är det väl icke möjligt att bland hittills-

varande framställningsmedel finna något, som så alimänfatt- ligt kan frambära icke blott forskningsresultat utan även till en viss grad forskningens eget svåra arbete och omständliga tillvägagångssätt. h) Det tekniska hinematogrammet. Då nu vetenskapligt stoff i så manga fall fästats a filmen, måste det anses än mindre egendomligt, att så skett med det praktiska livets verksamhet, med dettas skiftande rörlighet och rikedom av handling. För de undervisningsan- stalter, som fått till sin särskilda uppgift att meddela teore- tiska och praktiska förutsättningar för sådan verksamhet, d. v. s. olika slags fackskolor, tekniska skolor och yrkesskolor, har kinokameran upptagit en riklig mängd av utsökt askadnings- materiell. Nästan varje biografbesökare har väl haft tillfälle att förvissa sig därom. Vi kunna för tillfället taga som exempel posttjänsteman- nens arbete. Detta som sa manga andra har blivit skildrat i film. »Die Gesellschaft fur wissenschaftliche Films und Dia- pontive», Berlin, har sålunda låtit framställa »Rikspostfilmen». Såsom filmbeskrivning för densamma tillåta vi oss här åter- giva den något omständliga i »Film und Lichtbild» inföida.|^p§lä rf®! ' I K I I V ^ • • • • • • • • • I 120 »Under det senaste århundradet har utbytet av materiella och andliga värden stegrats till den grad, att man med största beundran måste se upp till en organisation, som har att om- bestyra detta jättearbete. Om man betänker, att underrättel- sen om Napoleons seger vid Austerlitz behövde icke mindre än 14 dagar för att hinna fram till världsstaden vid Seine, oaktat de bästa hästar och andra då upptänkliga medel stodo- härskarens kabinettskurir till förfogande, sä måste man be- trakta vårt moderna postväsens prestationer med fördubblad aktning. Icke endast telefon och telegraf utan även det van- liga brevet frambär våra meddelanden med en förut oanad hastighet. Sällan betänker likväl vare sig avsändare eller mottagare allt det myckna arbete, som utförts, för att brevet skulle nå sitt mål. Det är Die Gesellschaft fur wissenschaftliche Films und Diapositive i Berlin jämte general postdirektionen i Berlin, som man har att tacka för att den vanliga vägen för ett brev blivit upptagen på filmen. Denna film skall säker- ligen, när den blir förevisad för en större allmänhet, bidraga därtill, att man exempelvis vid bråda högtidstillfällen bedömer de överansträngda posttjänstemännen med något mera hän- syn, än som stundom är fallet. Det är en verklig tillfredsställelse att se alla de sinnrika inrättningar i verksamhet, som skola medverka till förhind- rande av alla dröjsmål. Vi se vid det trafikerade gatuhörnet den stora brevlåda, som med omåttlig hunger slukar brevkort, brev och varuprov, tills den på regelbundna klockslag tömmes. Vi se stämpelmaskinen i verksamhet, samt huru hela travar försändelser av flinka händer fördelas i fack för att åter vandra till postsäcken. På posthusets gärd väntar redan den stora postvagnen, tills dess inre blivit fullpackat med säckar, och så går det i rask fart till järnvägspostlokalen, «där åter säckarna ordnas för sina respektive avgående tåg. Vi få göra resan med i den trånga postvagnen och beundra tjänstemännens feber- aktiga brådska. De äro nämligen redan i färd med att sor- Ui t b ytet avi, att man r »i som har a ker, att ehövde icke ElU;l, Idsstaden vid fe •änkliga medel sto; så måste maj fe ner med fördubb! utan även dett; med en förut on idare eller mottag; att brevet skulle ssenschaftliche Fi: tdirektionen i Ber anliga vägen för: >a film skall & 5 allmänhet, bidra; tidstillfällen bedit ed något mera i; .t se alla de sint: ledverka till fot afikerade gatuhör:. nger slukar brevv na klockslag t å * Lnit huru hela I® ;k för att återvani !tar redan den st l t med säckar, ocli' n, »där åter säck' Vi fa göra rs; tjänstemännens^ , i färd m e d att; tera brev för avlämnande vid stationerna. Filmen låter oss fortfarande följa med, ända tills vi få se, huru brevbäraren med ett förnöjt småleende avlämnar det vittberesta brevet till sin mottagare.» Och ifrågavarande skildring av filmens inne- håll slutar med följande reflexion: »Det vore att önska, det också arbetets gång och teknik inom andra fack bleve genom kinematografen populariserat för den stora publiken. Mången tjänstemannakår skulle man säkerligen betrakta med andra ögon, om man först rätt lärde , Ä J B - ? E i i p ^ wrnmm Bild 55. U p p t a g n i n g s k a m e r a n »hämtar intryck» i en kabelfabrik. känna det ytterst noggranna arbete, som denna utan att spiila många ord därpå dag för dag presterar med outtröttlig samvetsgrannhet. Så innebär den tekniska yrkesfilmen utom den mångsidiga undervisning, som den t. o. m. för fackman- nen meddelar, även en kulturinsats därigenom, att den utjäm- nar klasskillnaden. Och däri ligger dess oskattbara inre värde». Men vad som sålunda sagts om denna film och dess värde skulle med vederbörliga sakliga förändringar kunna sägas om en hel del andra från skilda verksamhetsområden och med de mest skiftande innehåll. Den, som sett exempelvis filmen:— 122 — »Panamakanalens byggande», kan väl ej annat än medgiva, att en sådan film har sin uppgift vid teknisk undervisning. På vad annat sätt skulle det väl vara möjligt att låta den fattigaste teknolog vid en skola i vilken stad som hälst få se och beundra sådana teknikens framsteg. i)

Yrkes- och lantbrukskinematogrammet. Framför allt den skolform kanske, som nu även i vårt land håller på att arbeta sig fram, fortsättningsskolan, utbildad till yrkesskola, skulle vid sin undervisning kunna bli väl be- tjänad av den rörliga bilden. Vi behöva nog endast nämna, att man exempelvis genom att projiciera en förstorad bild av i rörelse varande maskindelar kan mången gång ge en både tydligare och säkrare åskådlighet än som för samma objekt kan vinnas t. o. m. genom besök pä en mekanisk verkstad, där en skolklass väl icke alltid kan vara så välkom- men för de arbetande, och där maskinernas buller och mång- fald måste inverka störande pä den medföljande lärarens förklaringar och anvisningar. Men i lärosalen under for- men av lärarens vanliga undervisning och med bekväm tillgång till sin egen eller sin skolas litteratur över det be- handlade stoffet skulle det säkerligen för vilken hantverkssven som hälst medföra ett outtömligt intresse, en höjande'lust till fortkomst i det egna arbetet att så få se sitt eget speciella yrke utövas, än under de mest primitiva former hos natur- folken, än med de längst framskridna arbetsmetoder i kul- turländernas fabriksindustri och konsthantverk. Vi kunna nämligen med kinematografen få se arbetet vid Panamakanalen och slussarna vid Trollhättan, byggandet av en ångfärja eller framställandet av en urfjäder. Vi få se tillverkningen av Sévresporslin och lerindustrin i Syrien. Vi få se motorplogen, då den kör sina djupa fåror i Nordame- rikas svartmylla eller i Skånes leriga åkrar, men ögonblicketdärpå kunde vi ha tillfälle att se de mest primitiva träärder i bruk hos anatolier och syrier. Allt vad mänsklig verksamhet heter kan så kinematografien upptaga •och bära fram till oss från andra orter och bevara — vi hoppas det — till kommande tider. Och vi kunna väl ej tänka oss, att allt detta skall allt framgent ser- veras oss i syfte att enbart utgöra vår ögonfägnad. Därtill innesluter det i sig själv allt för mycken nyttig prak- tisk verksamhet. Vid realiserandet av agrikulturella spörsmål har man funnit Bild 56. Plöjning 1 onen- . , r- -ra- i ten mec ' oxe oc '1 '<ame l ' 1 filmen ett det förträffligaste demon- p a r [f r a g m e n t a v (sannolikt) strationsmedel. Så har man i en Edisonfilm]. bayersk »Bauernverein» inköpt en del filmkopior, som illustrera nya rationella förfaringssätt vid jord- bruk och mejerihantering, samt kringsänt dessa för att proji- cieras i lokalföreningarna. Och vid senaste stora utställningen i Turin projicierades av Siempn-Schuckertverken i Berlin en film åskådliggörande elektrisk jordbruksdrift. Men på sista tiden ha vi också fått se vårt svenska jordbruk på detta sätt illustrerat medelst en film av en motorplog i verksamhet pa de skånska åkerslätterna. I vilken mån filmen härvidlag skulle kunna utgöra en ersättning för studieresor, vilka väl trots de offentliga rese- bidragen kunna för vederbörande bli avsevärt kostsamma och tidsödande, det är en sak, som författaren icke vill för- söka avgöra. Men att densamma skulle kunna för den här företrädesvis åsyftade publiken, d. v. s. för dem som med hacka och plog hålla vår modernäring vid makt, verka eggande och upplivande, därom torde icke kunna rada mer än en mening, och att den använd vid våra lantbruksskolor pä ett bekvämt " 1 : i!"*-— 124 — sätt medgåve ett åskådliggörande av exempelvis åkerbrukets bedrivande i utlandet, ligger så att säga i sakens egen natur. k) Det »allmänbildande» hinematogrammet. På de allmänbildande skolornas schema gives det vät knappast något ämne, som ej i större eller mindre utsträck- ning skulle kunna till sitt förtydligande använda omsorgsfullt valda filmframställningar. Religionsundervisning. Ej ens vad det första ämnet på schemat beträffar, reli- gionsundervisningen, bör kinematogrammet anses alldeles ute- slutet. — Likväl måste det enligt min mening, ifall det nu skulle gälla en framställning i levande bilder ur den kristna historiens centrala handlingar, fordras ett så rikt mätt av sund och ren pie- tet samt en så upphöjd konstutövning, att det bör kunna ifråga- sättas, huruvida de ännu verkligen varit vidare skönjbara p å området*). Undertecknad kan åtminstone icke säga sig ha sett mer än en enda i detta avseende tillfredsställande film, **) vil- ken dock även den, huru ypperlig den än måste erkännas, vara, visade ett moment, som nödvändigtvis måste tagas bort. Det vore kanske orätt att förbigå kalemfilmen, »Jesu liv», som för något år sedan utsändes. Denna skulle enligt en kritiskt väl skriven recension i den allvarligt hållna Bild und Film (h. 8 1914) kunna betecknas som verkligt religiös framställningskonst. Ur nämnda recension tillåta vi oss anföra följande rader: »Synbarligen ha teologer biträtt •) Följande lilla episod, som lär ha inträffat i en londonskolklass, kani i alla fall förtjäna att här antecknas: Läraren berättar om Israels barns vand- ring genom Röda havet. Mitt under berättandet faller en liten ivrig parvel in. »Yes, \ es, it s true, I have seen it myselv.» På lärarens något förvånade; fraga: »Var?» blev svaret: »På kinematografen». **) Den förutnämnda av H. Lavedan skrivna »Judas kyss».— 125 — vid denna framställning, ty de bibelord, vilka tjäna såsom inledning till de enskilda scenerna, äro så valda, att de fastän välbekanta verka som plötsliga

uppenbarelser — — —. Aldrig skall åskådaren förgäta bebådelsens bild eller en annan, då Maria som en ny levandegjord rafaelsk madonna skrider fram bärande en vattenkruka.» Troligen är denna film ej förevisad i vårt land. Förf. känner icke till, att sä skett. Skulle det gälla ett illustrerande av de sedliga be- grepp, som helt självklart bruka sammanknippas med reli- gionsundervisning, så gives det utan tvivel åtskilliga tillfällen, då även den levande bilden skulle kunna i gott syfte med- dela lika starka intryck, som man med fullt skäl beskyller den för att förmå göra i dålig riktning. Att många av dessa filmer framvisa efterföljansvärda karaktärer av fromhet, för- äldrakärlek, hjälpsamhet, självuppoffring, ärbarhet, ärlighet, sanningskärlek samt god samhörighetskänsla är utom allt tvivel. Att detta i vanligaste fall sker i en tydligen ganska naiv form, behöver väl icke under alla omständigheter lända just detta framställningsmedel till vanrykte*). Dessutom gives det ju för detta skolämne rätt många orienterande verklighetsbilder av folktyper m. m. från de länder och orter, om vilka det vid religionsundervisningen kan bliva fråga. Språkundervisning. Vid språkundervisningen har som bekant, särskilt när det gäller ett rent skönlitterärt stoff, illustrationen fått en *) Ett par rader ur rektor Seinigs »Den talande handen» kan det kanske även här passa att erinra sig: »Att man bäst åskådliggör de handlingar, soin förekomma i de etiska ämnena — — icke genom ord utan genom dra- matisk framställning, behöver väl här blott i förbigående nämnas» (se sid. 7)1 samt: Handen, som, i förbigående sagt, vida tidigare än tungan lyft mänsk- ligheten upp till högre civilisations- och kulturstadier, är dock, som sagt, ett lika förträffligt instrument till uttryck för tanken som tungan.ganska vidsträckt användning medelst den stilla bilden i dess olika. framställningsarter. Härvid kan det dock, synes det mig, icke vara alldeles ur vägen att försöka akta sig för överdrifter. Ty vad väl endast sällan kan äga rum vid be- handlingen av andra undervisningsämnen, nämligen en allt för stor åskådlighet, det kan tvivelsutan i viss mening bli fallet i fråga om skönlitterär framställning. Den kan stundom illu- streras för rikligt. Isynnerhet gäller detta, ifall antalet och urvalet av sådana bilder hotar att låta det, som är av mera timid struktur och som bäst formas i detalj av vars och ens egen individualitet, bli till en fadd och flyktig bildallmänning. Och om kinematografien skall röra vid den äkta folklitteratu ren för att få den livfullt illustrerad, det verkliga folkskåde- spelet för att få det populariserat, må det då ske med varsam och pietetsfull hand under frånvaron av allt affärsmässigt hastverk, ty annars kan det hända, ej blott att det dyrbara stoffet blir förflackat utan även att det nya populariserings- medlet kan lida svårbotlig skada. Men om nu än dessa förbehåll måste göras, så må dock strax tillfogas, att kinematografien visserligen kan illustrera skönlitterär framställning och kan göra det med verklig fram- gång. Och knappast kan man undgå att fråga: varför skulle den icke kunna det? Den är ju endast mera livfull framställ- ning än den stilla bilden. Den ärade läsaren har törhända själv varit i tillfälle att se Pathé fréres senaste filmframställ- ning ur Viktor Hugos: »Samhällets olycksbarn». Naturligtvis kunde på åtskilliga punkter även vad den filmen beträffar, kritik vara berättigad, men för vilken artistisk framställning är detta egentligen ej möjligt, och även den mest inbitne fiende till kinematografien kunde väl svårligen förneka en sådan films illustrativa trohet mot stoff och miljö. Nu berättar det kinematografiska ögat för oss om sina färder med asroplanet (jämför sid. 21) och huru ett verkligt fågelperspektiv därifrån tar sig ut. Icke allt för långsökt kunde det väl vara att därvid önska sig ett supplement av — 126 —verklighetsbilder till de fantasibilder av detta slag, som ett fint och beundrat författaregeni skänkt vår ungdomslitteratur. Det torde ej vara så vanligt, att författare lägga sig emot en illiistrering av deras verk. Vad kinematografien be- träffar, har så skett i flera fall. Men man kan tydligtvis ej förtänka vederbörande därför, då ju filmen hittills ofta varit endast ett tarvligt hån mot de litterära alster, i vilkas namn den skrudat sig. Men vad som länder till skada, då det miss- brukas, kan ju få värde i rätta händer. Sä också här. Då Les Miserables-filmen förevisades i Malmö, kom jag att tala Bild 57. »Det rutiga tygstycket». (By i Elsass). Balongkinematografi från 650 m. med bibliotekarien vid en av stadens största bokutlånings anstalter, och han berättade, att stadens bibliotek under de dagarna varit alldeles överlupna av folk, som velat läsa Vik- tor Hugos bok. Av sådant exempel att döma skulle alltså väl använd filmillustrering kunna bidraga till höjandet av läslusten. För övrigt är det ju en bekant sak, huru man sedan gammalt sökt att med själva grammatikundervisningen för- binda bilden, en metod, som i våra dagar kanske fått sin mest genomförda tillämpning vid den s. k. Berlitzmetoden för inlärande av främmande språk. De fyra brokigt granna års— 128 — tidsplanschema, som därvid bruka användas, äro typiska för sådana avbildningar. Filmen skulle säkerligen kunna förbinda de språkliga uttrycken med betydligt livligare och djupare intryck än som med nämnda »bildalster» är

möjligt. Loc- kade den månne icke lättare till att tänka i vederbörande språk, då den ju bjuder liv och handling, vilka på ett natur- ligt sätt ge anledning till direkt, säkert och omständligt om- döme? Filmens värde för uppsatsskrivning är egentligen, synes det mig, allt för påtagligt för att särskilt behöva påvisas. En elvaårig malmöpojke, som sett »Niagarafallen» projici- eras*), avslöt sin uppsats därom så: »Och det är då säkert, att om jag blir stor och kommer att resa till Amerika, sä skall jag då besöka Niagara». Uppsatsen var synbarligen ej påverkad av lärobokens ordalag. Historieundervisning. För ämnet historia kunna tvänne till sin uppkomst mycket skilda bildgrupper ifrägakomma, nämligen historiska verklighetsbilder och s. k. inspelade filmer. Vad de förra beträffar, så sträcka de sig naturligtvis ännu över en synnerligen kort tidrymd, ej ens de senaste 20 åren, men de äldsta av dessa kunna dock redan anses tillhöra, vad man kallar en gången tids historia. För en 15 eller 16- åring äro de händelsedokument, förstahands-handlingar, från tider, som ligga före hans egen. Vi kunna fråga oss själva, om vi ej skulle ansett det som historisk kunskap att få se en film upprullas från tilldragelser, som ha ett liknande tidsför- hållande till oss, ja, hade det månne icke varit något mera än blott historisk kunskap? I ett föregående sammanhang har jag något sökt påvisa filmens betydelse härvidlag, en *) Projicieringen i ett vanligt klassrum med en pathéskolapparat och avigsidan av en större karta som skärm.d — 129 — betvdelse, som naturligtvis först i framtiden kan bliva fullt ådagalagd. För att med filmen kunna åskådliggöra längre tillbaka •liggande historiska tilldragelser måste man tydligtvis vända sig till det historiska filmskådespelet. I synnerhet vid histo- riska minnesfester i skolorna torde det med framgång kunna låta sig användas. I Tyskland har man gjort så vid Sedan- firandet, vid Körnerfestligheterna samt vid firandet av drott- ning Louise-minnet. Det är att beklaga, att de första försök, som även här i Sverige gjorts på det historiska filmskådespelets gebit, icke slogo sä väl ut, att en fortsättning syntes vara önskvärd. Törhända var tiden ännu icke mogen därför i så måtto, att man ännu ej tillräckligt beaktat hela vidden av den folkupp- fostrande betydelse, som pä detta sätt illustrerad historia skulle kunna innebära. Man hade dock låtit sig angeläget vara att redan dä anlita på annat område erkänt uppburna regiekraf- ter. Bättre är emellertid, att historien icke illustreras, än att illustrationen är sådan, att den framkallar löje eller alstrar missuppfattning av stoffet. Det vore väl, om svensk kine- matografi som känner svensk publiks kynne och kraf, kunde finna förenligt med sina intressen att låta även gammal-svensk historisk handling förtäljas i de levande bildernas språk för svensk ungdom. Av mycket att döma, har nu svensk kine- matografi till sin inre halt hunnit växa sig så kvalitativt stark, att den med full tillförsikt kunde genomföra en sådan uppgift. Lämpligt stoff för denna slags behandling läte sig väl lätt finna. Det är den speciellt härför intresserade och kunnige filmförfattaren, som behöves. Dock även de utländska historiska filmskådespelen av •erkänt värde äro ännu få. De äro, kan man gärna säga, ej flera än att de just på senaste tiden hunnit ådagalägga kine- matografiens möjligheter härutinnan. Till sådana filmer skulle man kunna räkna en av Pathés senaste Napoleonfilmer, Cines Quo Vadis samt måhända framför allt Seligs Kristoffer 9Kolumbus. Den senare filmen har icke förevisats i vårt land,, ett för resten i och för sig ganska anmärkningsvärt förhål- lande. Men enligt en mängd samstämmiga uppgifter bland annat från tyska pedagoger, som annars ställt sig på en- genomgående kritisk ståndpunkt gent emot kinematografien,. skall den utmärka sig för en alldeles särskild historisk trohet i framställningen. Erste internationale Filmzeitung egnade på sin tid denna film en längre, sakligt orienterande artikel. Enligt denna för filmen oss till det spanska krigslägret, just då drottningen Bild 58. Kolumbusflottiljen till sjöss. Foto överlämnad av Selig Comp. mottager underrättelsen om morernas nederlag. Den låter oss se Kolumbi ståtliga avfärd från Palos hamn såväl som de svåra bekymmerfyllda dagarna ute på oceanen, tills han når land och sedermera kan återkomma till Spanien med, bevisen för sin upptäckt o. s. v. Den rent teatraliska framställningen för denna film skall ha fått en mera sidoordnad prägel. I stället är det den historiska skildringen i film, som man, så mycket som möjligt genom användande och studerande av första-hands-handlingar m. m., velat giva. För denna skildring har man sålunda fått— i 3 i — använda de trenne kopior av Kolumbi skepp »Santa Maria», »Pinta» och »Nina», som spanska staten 1903 skänkte Chi- cago stad, vilka kopior, inom parentes sagt, på sin tid för egna segel fördes över havet. Och för att ge en föreställning om vilken noggrannhet, som karaktäriserar utarbetandet av detta filmskilderi, som också skall ha tagit en tid av tre år i anspråk, bör exempelvis nämnas, att Kolumbi egen loggbok i vissa fall fått tjäna som upptagningsobjekt för kameran. Frågar man sig nu, varför en sådan filmskildring icke kommit på förevisningsprogrammen i vårt land, så torde sva- Bild

59. Kolumbus återkommen med den Nya världens alster. Seligfoto. ret närmast böra bli, att dä filmdistribueringen uteslutande är en privatekonomisk hantering, ej heller några andra värden än rent finansiella i väsentlig mån få verka avgörande vid inköpet av en film eller vid förvärvande av förevisningsrätten till densamma inom ett visst land, ett tämligen manande exempel på att samhället i en eller annan form borde positivt taga hand om kinematografien för att dymedelst det mervär- diga inom densamma måtte hjälpas fram till en mera utbredd användning.- 1 3 2 — Geografiundervisning en. Om vi angående ämnet historia måste säga, att antalet verklighetsbilder av alldeles nödvändiga orsaker är jämförelse- vis ringa, så ha vi däremot icke skäl att säga detsamma om geografien. Detta undervisningsämne kan ännu åtminstone påräkna det allra rikhaltigaste kinematografiska stoffet. Från Bild 60. Också ett stativ. Bilden tagen under en afrikaresa med kinokameran. Ur M. Donaldsons T h e Kinematograph etc. (Se litteraturförteckningen). (Kliché benäget överlämnad av författaren). jordens nordligaste delar till dess sydpolstrakter, från Kali- forniens halvö tvärs kontinenterna till Afrikas ostkust är det väl knappast någon mera märkvärdig plats, som ej blivit tagen av kinokameran. Vi ha sett Niagaras högt uppflygande stänk, Afrikas ångande katarakter samt »Brudslöjans» vitström- mande pärlskum. Vi ha sett bergbestigningar bland Hima-— 133 — lajas och Alpernas toppar, flodångarnas färd på Missisippi, Nilen eller Göta älvs slussar, risodlingen i Kina eller vid Po och Rhone, det myllrande folklivet i Kairos bazarer, på Nischni Nowgorods marknader eller Bergens fiskehamnar. Men var äro resekostnader och tidspillan för allt detta, som så fängslat våra ögon? De äro, åtminstone relativt sett, knappast till finnandes. Det är en gammal ofta uttalad sats, att kinematografen just som reseskildrare har sin egentliga uppgift. Och nog är han en både tillförlitlig och minnesgod Bild 61. Önskade man ej, att en sådan bild gjordes »levande»? resenär. Den rätt allmänna meningen, att kinematografien borde inskränka sig till att vara endast reseskildrare, anses naturligtvis numera föråldrad, men den är däremot ett tydligt erkännande av kinematografiens stora betydelse för ifråga- varande kunskapsområde. Även beträffande dessa filmer röjer sig likväl synnerligen ofta det förhållandet, att förströelsemomentet och det därav väntade ekonomiska resultatet varit ledande synpunkter vid valet av upptagningsmotiv. Det är nämligen framför allt det märkvärdiga, det i ögonen fallande men icke företrädesvis dettypiska, som fått komma innanför kamerans synfält. Denna hittillsvarande' brist vid det geografiska filmandet behöver dock icke bli egentligen hinderlig vid undervisningsbruk, efter- som det just bland dessa upptagningar finnes en sådan riklig mängd, att ett metodiskt sammanställande av stoffet nog i de flesta fall mycket väl låter sig göra. För övrigt kommer helt naturligt undervisningskravet att bliva tillgodosett även vid själva tillkomsten av dessa bilder, ju mera det blir klart, att undervisningen synes vara angelägen om att taga dem i bruk. Till sådana väsentligen för vetandets egen skull till- komna filmer kunna vi numera räkna de under forsknings- resandenas färder tillkomna. Skoldiscipelns läxböcker inne- hålla mestadels uppgifter, som formats genom många mellan- händer, och även om reseskildringens subjektiva framställning kan vara mycket intressant, så kan den stundom synas vilja vara det allt för mycket. Med kinematografien kan den geo- grafiska forskningen i handling nästan direkt framlägga sina arbetsmetoder och sitt arbetssätt och därmed för den stora allmänheten på ett kanske välbehövligt förtroendeingivande sätt ådagalägga, att forskaren som oftast måste vara en" på samma gång strävsam arbetare och orädd hjälte, vilken icke får sky årslångt fältliv eller vardagligt slit och släp för att vinna ett föresatt mål. När hade väl historien om den geo- grafiska sydpolsforskningen kunnat te sig i så realistisk skrift, som det nu inför oss alla blivit möjligt genom Shacklétons, Scotts och Roald Amundsens sydpolsfilmer. Vad annars kinematografiens betydelse för geografiens historia beträffar, behöva vi endast tänka på själva land- förändringens, ytförhållandenas historia, om huru deltaland, låglandsögrupper, vattenfallsformationer, m. m. dels genom naturens egen påverkan, dels genom industriella eller annars kulturella företag, bli förändrade.l s s ynfält. De Vlsni ngsbruk, efe. ies en Ic av stoffet P ö r ö v n g t ko% a tillgodosett även lera det blir klart, °ra att taga k ts egen skull i • under forskning; is läxböcker inne o m många mek aktiva framställnk. :undom synas v: 'afien kandengei ekt framlägga sic; -med för den sto r örtroendeingivanc: måste vara eiff hjälte, vilken ick iit och släp först orien om den ge(i så realistisk skri renom Shackte r. :lse för geogr* ca på själva I») n i huru delta!» n . m. dels gen# striella eller ' t * Fragment ur sydpolskinematogram. Bild 62. Scliackletonfilmen. (Negativet Gaumontfilm. Kopia tillhörande direktör Edv. Kock, Malmö). -a) Förråden räddas efter en b) Människa och sydpols- c) Kinokamerajakt på syd snöstorm. pingviner. polsfauna. I nedre kanterna synes, huru filmkamerans

egen skugga blivit filmad. Bild 63. Roald Amundsen-film. (Negativet, en Kristianiafilm. Kopia tillhör Frimans filmbyrå, Stockholm). a) »Livet ombord». , b) Människans trogne tjä- nare, hunden, hjälper henne mot sydpolen. Bild 64. Kapten Scott film. (Negativet Gaumontfilm). c) Sydpolspingvin nyfiken på människans tobakspipa. a) »Filmandet» självt filmat b) Sista färdesättet mot c) Sydpolsvulkanen Erebus i sydpolstrakten. sydpolen. 1 verksamhet.136 Att man allt mer och mer börjar inse kinematogratens betydelse för inhämtande och populariserande av folkloristiskt och naturalhistoriskt material, därför torde som bevis också kunna anföras följande annons, vilken för en tid sedan stod att läsa i en tysk tidskrift: »Vid en vetenskaplig expedition till Central-Brasilien,. förbunden med större jaktföretag, kan i och för ldnemato- grafiska upptagningar en på området skicklig fackman få deltaga. Avresa i början av november. Närmare genom (Namn) Zt Haslach bei Traumstein Bayern». Och i samma tidskrift läses följande notis: »En Kino-Expedition till Amazonfloden. Universitetet i Pennsylvania utrustar för närvarande en expedition för att förskaffa sig kinematografiska filmupptag- ningar från livet bland naturfolken vid Amazonflodens bifloder. I spetsen för expeditionen, som beräknas vara i tre månader,, står Algot Lange. I början av september bryter expedi- tionen upp frän Newyork. Fem eller sex assistenter med- följa. Universitetet betalar alla omkostnader. Ungefär 8000 m. filmer medtagas. Vad sådana filmer betyda, när det blir fråga om utdöende folkstammars och djurarters liv ligger i. öppen dag». Om nu den egentliga geografiska forskningen ger kine- matografien en rangplats som dokumentärt framställnings- medel, så finnes det visserligen icke mindre skäl att fax populär undervisning begagna sig av densamma. För undervisnings- ämnet geografi bjuder kinematografien den rikaste och mång- sidigaste åskådlighet. Många geografiska bilder stå ju i nära samband med de rent naturalhistoriska och kunna då även låta sig med fördel användas som åskådningsmedel vid undervisning i exempelvis djur- och växtbiologi. låstnära samband» även lats si,?11 Det djurbiologiska kinematogrammet. a) Djurkinematogrammet kontra menagerier och zoologiska trädgårdar. »Barn och djur höra ihop», sade en dag en lärare på tal om undervisningen i zoologi, och lite var har väl mer eller mindre erfarenhet om uttryckets sanning. Den borne sagoförtäljaren känner nog sin publik, när han låter prin- sen eller »husmanspojken», sak samma vilket, framleva sina äventyr i sällskap med förståndiga, kännande och över- läggande djur av alla slag. Och vem känner ej barnets förtjusning över att få besöka en zoologisk trädgård. Vid en skolresa blir nog, om man önskar det eller ej, besöket i en sådan en av glanspunkterna för disciplarna. Och undran och frågor, idéassociationer och utrop framkomma nog här allra rikligast såsom bevis på uppmärksamhet hos åskådare- skaran och såsom säkra intyg på att det dock, trots tviv- lande stämmor, fanns en mening med resan. Nu må det vara en sak för sig, att hållandet av djur i zoologiska trädgårdar kan anses strida mot den medkänsla för andra varelsers existenstillstånd, som en harmonisk män- niska bör äga. Menagerierna *) äro avskyvärda. I dem får man ej se något djurliv. Det är i stället långsamt djur- dödande i osnygga, pinande djurfängelsen. Att djurskydds- föreningarna upptagit kampen mot dessa avskyvärdheter är endast helt naturligt. Att de även kunna anse sig ha full- goda skäl ätt göra det samma med de zoologiska trädgår- darna, är i många fall, särskilt när det gäller vissa djurarter, otvivelaktigt, men å andra sidan bör man härvid dock erinra sig, att endast genom dessa medel, de zoologiska trädgårdarna, har det varit möjligt för folk i allmänhet att få någon känne- dom om främmande länders djurliv, låt vara, att kunskapen *) Författaren går aldrig pfi menageri med sin skolklass, huru enträget denna må be därom. ""ti A- I 3 8 - om djuren ej bör sättas allt för högt i jämförelse med vår medkänsla för dem. Nåja, det är ju ej en uppgift här att försöka utreda den frågan, men vi kunde dock med hänsyn till de zoologiska trädgårdarnas obestridliga kunskapsvärde säga: huru många skolbarn äro väl i tillfälle att i sådant syfte besöka en zoologisk trädgård? Här kommer åter kinematografen oss till mötes. Han far till de stora djurparkerna i London och Berlin. Till och med hos Hagenbeck i H a m b u r g skaffar han sig tillträde och tar därifrån med sig i sin lilla kasett hela stora djurfamiljer och djurkolonier och bär dem sä med ljusstrålarna fram på den vita duken, där de inför våra ögon få leva sitt än sorgsna eller förtvivlade än mera resignerade eller kanske t. o. m. förnöjsamma fångenskapens liv. Och djurparkernas invånare kunna dymedelst — låtom oss kalla det så — vandra in i våra skolsalar, där isbjörnens oavlåtliga tramp framför sitt galler väcker vårt uppriktiga medlidande, medan elefanten synes gå där förståndigt lugn och oberörd av det hela, under det att ap- och björnungar leka sina levnadslustiga puts, som om intet bättre tillstånd funnes. Men detta framstår ej för mig som idealet av kine- matografens, livsbeskrivårens, djurskildring.

Det är i stället,, när den förmår göra menageriet till någonting tämligen oin- tressant och i viss mån kan ej blott göra den zoologiska trädgården umbärlig som kunskapskälla utan överträffa den därutinnan. Och just därpå arbetar kinematografen daglig- dags. Man förebrår den dess »Tierquälereien», och den har nog även härvidlag haft att bära på sitt samvete sådant, som dess omhänderhavare förbrutit, men man tiger anmärkningsvärt stilla med det intensiva, omfattande djurskyddsarbete, som den utfört och än mer skulle kunna utföra. Den tränger in genom djungelns snår och fångar tigern i dess flykt över solbelyst skogsglänta. Och själv osedd låter den sitt öga betrakta och fästa på sin film gazellhjorden i fred och ro kommande med sina ungar för att dricka vid ludden a |oet ,Mens » (» • stolle där J e t it stt jjirlivf Allt «för 0 ej sjä fö jakt ni filer förstö själva livet marksliv, studie av naturliga le I ett jande notis: »Kine Oakta ^1 möjlibrädden av insjöar i eget hemland. Livet i falk- eller häger- boet såväl som måltidsstunderna i trädgårdssångarens och gökungens hem äro icke främmande skådespel för kinokamerans öga. Vilken pojke, som sett filmen »Små fåglar i sina bon» skulle därefter kunna bli fågelplundrare? Har månne ej i stället därmed hos honom framkallats en hälsosam beundran för ett av de vackraste och innehållsrikaste områdena av djurlivet. Bild 65. Kinokameran på fångst i tropikerna. Momentbild i pathéprogram». Allt detta, djurlivet i frihet, tager kinokameran och be- varar, för med sig hem för att sedan föra det fram inför oss, som ej själva ha tid eller råd att fara åstad och se. Det är en jakt med kameran, som utan att på något sätt föröda eller förstöra i mer än ett avseende skänker och bevarar själva livet och friheten. Det är äkta djurskydd och vild- marksliv, på samma gång som det kan utgöra en bevarad studie av djuren i deras rätta omgivning och under sanna, naturliga levnadsförhållanden, verklig biologi helt enkelt. I ett av Film und Lichthilds häfte för i år läses föl- jande notis: »Kinematografisk upptagning i jaktpark. Oaktat den ej just långvariga snövintern i år blev det likväl möjligt att erhålla en kinematografisk film, som måste- H l ii — 140 l i i l anses böra till sällsyntheterna. I Brunnenthal vid Miirzsteg, Steiermark, i kejsar Franz Josefs därvarande jaktrevir lyckades det att å filmen fästa det villebråd, som kom för att stilla sin hunger vid en av foderplatserna,varvid många karaktä- ristiska drag ur exempelvis kronhjortarnes levnadssätt blevo upptagna. Vid fodring med vildkastanjer närma sig djuren ganska förtroligt skogvaktaren, och man erhåller genom denna film en förträfflig inblick i skogens fria djurliv». Naturligtvis har man så fångat djurlivet ej endast hos dessa s. k. högre djur utan hos de flesta ända till de minsta kända arter. Det gives sålunda värdefulla bilder ur grod- djurens utvecklingsstadier, ur akvariefiskarnes liv, ur fjärilars och steklars utveckling samt av infusorierna i en vattendroppe eller hos ett värddjur. b) Filmandet av vattendjur. Om filmandet av de högre djuren erbjuder vissa svårig- heter på grund av deras skygghet och lyckas bäst för den, som besitter en stor mängd tålamod, så erbjuder filmandet av dessa s. k. lägre djur en mängd rent tekniska svårigheter. Vad vattendjur beträffar, kommer först och främst som vill- kor tillgången av tillräckligt starkt ljus, solljus eller artificiellt, för att genomtränga vattenskiktet. Från havsbiologiska in- stitutionerna vid Helgoland och utanför Neapel har gjorts en mängd ytterst intressanta upptagningar av detta slag, För ett studium icke minst av dessa djur kan tydligtvis- en plansch eller ett stelt och kanske förkrympt preparat ej giva det samma som tillfället att få se djurens rörelser och livsfunktioner. Så kan det t. ex. bli möjligt att få se, huru den lilla ett par cm. långa spiggen *) vid första tecken till fara flyr in under det skyddande hägnet av en stor manets simklocka. *) Exempel hämtat fran filmen »Nordsjöns djurvärld» tillhörig Neue Photographische Gesellschaft, Steglitz—Berlin.I Leonard Donaldssons The Kinematograph and Natural Science omtalas, att man lyckats filma vattenfaunan genom en glasbottnad båt och ända till 5 m. djupt vatten.

c) Filmandet av insekter.

Bild 66.
De första vingslagen.
Ur »Machaonfjärilns liv».
Negativet Pathéfilm.
Kopia benäget överlämnad
av Sv. Biografteatern. Vad insekterna beträffar, vill jag icke försumma erinra om filmen: »Machaonfjärilns liv».

En av våra skolplansch- serier har en plansch med samma in- sekt. Här ifrån filmen får man se en insektsamlare ute i ett morotsland in- samla nyutkläckta fjärilslarver. Dessa ser man sedan (förstorade) krypa fram och tillbaka på de gröna bladen (fil- men är färglagd) och äta glupskt. Vid god belysning kan man därunder till och med iakttaga en och annan blad- lus kila åstad längs ett av bladskaften. Man ser larven hölja sig i puppskalet. Efter någon tid spricker detta. Djuret sitter några ögonblick stilla bredvid omhöljet, prövar så för första gången sina vingar och kan snart flyga bort till en — krysantemum- blomma — tror jag det var. En så vacker och instruktiv lektion, som den bilden innebär, är det enligt min mening omöjligt att på annat sätt giva. För huru många är det väl möjligt att få se en fullständigare verklighet av ett sådant djurs liv! Vem som hälst har väl någon gång en solvarm som- mardag bland videkratt och hasselbuskar hört syrsans musik, och då även sökt få se den glade musikantens rörelser men sannolikt förgäves. Naturligtvis kunde det dock ha ett visst intresse att få närmare lära känna det muntra djuret. Filmen »Bild ur syrsans liv» ger ett sådant tillfälle. Den har väl redan låtit tusenden och åter tusenden se, vad annars endast ett relativt ringa antal varit förunnat att lära känna om detta djurs liv.

d) Mikroorganismernas liv på filmen.

Bild 67.
Brottstycke ur filmen
»Munhålans spiriller».
Ernemann-film. Klichén benäget
överlämnad av Sv.
Läraretidnine. Vårt intresse för djurlivet är ju ej endast av teoretisk eller djurvänlig art. Det är även av mera praktiskt slag. Vi vilja lära känna djurens inverkan på våra egna levnadsvillkor, deras gagn eller skada för oss. Särskilt i senare fallet förbise vi ofta betydelsen av de minsta organismerna, just på grund av svårigheten eller omöjligheten att iakttaga dem själva i deras verksamhet. Blotta ögat är nämligen härvidlag otillräckligt för att skaffa oss intrycken. Mikroskopet måste till som tekniskt hjälpmedel. Men vad i mikroskopet visar sig, vilja vi ha bevarat, och då intages ögats plats av den kinematografiska upptagningskameran. Vad som sedan projicieras inför vara ögon, uppenbarar en sådan rikedom i det annars för oss dolda livet i naturens värld, att vår eftertanke och vårt intresse nödvändigtvis måste väckas därav. Sådana filmer som djurlivet i ett kärr, Vad en vattendroppe innehåller, Munhålans spiriller, Infusoriernas liv i en söndrig tand, Planktonvarelser och andra måste räknas till de mest värdefulla. Det finnes nog skäl för påståendet, att en sådan film projicierad har ej sällan mera praktiskt-pedagogiskt värde än användandet av endast själva mikroskopet, ej blott därigenom att med den ett betydligt större antalIP — 1 4 3 — lärjungar samtidigt kunna på ett fullt tydligt sätt få se resp. mikroorganismer i verksamhet, utan jämväl därför att med den bevaras livsyttringar, som kanhända icke när som hälst återkomma, men som däremot fästa å filmen medelst denna när som hälst kunna föras fram inför åskådaren. Det växtbiologiska kinematogrammet. a) Intresset för växten som levande »rörlig» varelse. Kinematografiens betydelse för djurbiologien låter sig knappast förneka. Huru är det då med avseende på väx- ternas liv? Dessa röra sig ju ej. Men detta påstående är ju en sanning med modifikation. Redan ett återgivande av att träden svikta och böja sig för stormen, att blad och blommor dallra för vindfläkten, kan naturligtvis ge en mera realistisk detaljbild och kanske även i vissa fall bidraga till att fördjupa en stämning. Men när sedan solrosen under dygnets timmar vänder sitt huvud så, som dess eget bästa synes kräva, och när vitsippan av kvällskylan lockas att sluta sin kalk, så ha vi att göra med växtrörelser, som även för oss lekmän utgöra tydliga bevis pä aktivitet hos vederbö- rande växtvarelser för att nu icke tala om den handlingslust^ som ger sig till känna hos de insektätande växterna. Att visa sådana växters livsförlopp kan naturligtvis ha sin betydelse i växtskyddssyfte, vilket somligstädes synes vara nästan lika befogat som djurskyddsarbete. Det torde emellertid kunna framkalla intresset för växten som en le- vande varelse, och vilken folkuppfostrande inverkan detta kan ha såväl med hänsyn till fred åt växterna och till deras vår- dande som med hänsyn till den återverkan, de förmå utöva på sin vårdare eller blott betraktare, därom behöver här ej ordas. Men vilka ha alltid tillgång till den trädgård, där tiden tillåter dem betrakta detta, och hur mången har lärt sig att taga tid till sådana iakttagelser!b) Ett citat ur »Naturvetenskapliga kåserier». I »Naturvetenskapliga kåserier» skriver på ett ställe dess författare prof. Bengt Lidforss angående

växternas rö- relseyttringar: »I sådana fall — — — t. ex. hos sensitivan kunna också de retbara bladskaften utföra sina rörelser med en förvånande snabbhet — förvånande därför att den mera erinrar om djurens rörelser än om växternas. Om vi emellertid, följande en anvisning av Pfeffer, tänka oss en människa, som från sin tidigaste barndom skå- dat växtvärldens brokiga liv i tusenfaldig förstoring, så skulle en sådan individ säkerligen aldrig kommit att tillskriva väx- terna den sinnesslöhet, som Aristoteles och Linné tilltrodde dem. Ett sådant öga skulle se hela den myllrande skaran av fritt kringsimmande lägre växter, somliga styrande kurs mot ljuset, andra uppsökande halvskuggan eller skuggan, och bakteriernas snabba rörelser mot ett på avstånd uppdykande flugben skulle te sig som ett motstycke till rovdjurets språng mot ett varmblodigt byte. Ett sådant öga skulle också, såsom mikroskopet faktiskt visar det, se växande rötter och stänglar utföra liksom trevande rörelser, de efter ett stöd kretsande klängena skulle tyckas röra sig lika hastigt som väderkvarns- vingar, och hos varje högre växt skulle det varsko raska orienteringsrörelser, framkallade genom yttre faktorernas ret- verk. För en med sådan synförmåga utrustad människa skulle det ha varit en självklar sak, att växterna äga sinnes- förnimmelser liksom djuren, och den Linnéanska uppfatt- ningen av växterna skulle synts honom lika obegriplig, som om någon ville påstå, att en häst saknar syn och hörsel», Vi ha tyvärr långt ifrån alla en förmåga att så kunna skildra, att så kunna måla livet med liknelser och ord, som »Naturvetenskapliga kåseriers» författare har kunnat det. Kinematografen är det, som förhjälper människan till en se- endets förmåga att blicka in i det växtvärldens oavlåtligt handlande, rörliga liv, vilket annars blott var förunnat en•och annan av sagans särskilt väl utrustade gunstlingar att få skåda. Ett åskådliggörande av växternas rörelseliv kan allra tydligast ske genom filmen. Det finnes sådana växtbiologiska filmer som »Blommans utvecklingsgång hos nattens drottning» eller »Protoplasmats strömning i en planta». Nu är det ju för var och en tydligt, att exempelvis en blomknopp måste utföra en rörelse, när den slår ut i blom. Vi kunna förstå •detta av växtens ändrade utseende dag efter dag. Men själva rörelsen som sådan ha vi ej kunnat varsebliva. Därtill har -den försiggått i allt för långsamt tempo. Här tages nu kine- matografen i bruk som ett instrument, vilket — liksom mikro- skopet på sitt område — hjälper oss att kunna uppfatta verk- liga rörelseförlopp, vilka annars skulle såsom sådana undgå vår varseblivning. De filmningar, vilka tagas såsom regel- bundna tidsmoment av den långsamt försiggående rörelsen vid växtdelars utvecklingsfaser sammanfogas under projek- tionskamerans hastigare arbete till för vårt öga fattbara rö- relser. Möjligen skulle någon invända, att detta ju dä ej är den verkliga rörelsen, som synes, men det är dock lika mycket •och — lika litet — den verkliga rörelsen härvidlag, som det är den verkliga storleken, vi erfara vid användandet av mik- roskop. För resten är det ju här ej i första rummet fråga om rörelsens hastighet utan karaktären, yttringarna för övrigt hos rörelseförloppet. Växterna ha sålunda — låtom oss säga det så — genom kinematografen erhållit en alldeles ny möj- lighet att ge sina livsyttringar tillkänna för oss, eller vi ha med den fått ökade möjligheter till iakttagelse utav dem. •c) Uttalande av Charles Urban' och Leonard Donaldson om växtkinematogrammet. Beträffande omnämnda förhållande tillåter jag mig anföra •ett par engelska författares yttrande. Charles Urban skriver: »Kinematografen är särdeles användbar i fysiologisk botanik 10— 146 — för att åskådliggöra växternas rörelser. Kinematografiska mo- mentupptagningar göras sålunda av ett groende frö vid regel- bundna mellantider under flera dagar, till dess fröet sänder upp sina groblad. Den projicierade bilden visar, huru myl- lan brister och bökas åt sidan av det svällande fröet, huru fröskalet kastas av, grobladen skjuta fram och räta ut sig samt därefter de första bladen sticka fram. Växtbiologiska företeelser, som taga åtskilliga dagars eller veckors observation i anspråk för en komplett inregist- rering, såsom de olika stadierna i en plantas utveckling, en blomknopps öppnande kunna bli projicierade pä den vita duken, sammanförda på en enda film, som om de successiva utveck- lingsstadierna följde på varandra under loppet av några få minuter. Och Leonard Donaldson skriver om en sådan botanisk film från firman Kineto Limeted, London: »Även neapoli- lökens utveckling visas här. Dess växtrörelser äro synner- ligen tydliga med de särskilda knopparnas i ögonen fallande strävan att uppnå högsta möjliga utveckling. Effekten härav är underbart tilltalande. Ett moment särskilt anmärknings- värt är den uppenbara sympati, som synes existera mellan blad och blommor, kännetecknande sig genom en häftig skälv- ning hos de förra, då en knopp brister ut i blom. Möjligt är ju, att växtbiologiska illustrationer sådana som de här nämnda, hälst låta sig använda på ett mera framskridet undervisningsstadium. Alldeles otvivelaktigt är under alla omständigheter, att de för att lämna någon större behållning ät åskådaren

mera än de flesta kinematografiska bilder fordra att bli beledsagade av omsorgsfullt utarbetad muntlig framställning. Kinematogram i fysik och kemi m. fl. skolämnen. Även för ämnena fysik och kemi har man att tillgå en del bilder med högst intressanta försök. Bland sådana kunna— 147 — nämnas pathébilderna »Flytande luft» och »Magnetiska ex- periment». Om dessa bör man dock kunna säga, att ingen- ting, ej ens den »levande bilden», kan här ersätta experi- mentet självt vare sig i tydlighet eller framför allt i förmågan att bibringa den värdefulla praktiska övningen. Men prak- tiskt-pedagogiska förutsättningar har dock filmen även här. Den kan komma i fråga för att visa ett och annat försök, som skulle vara för kostsamt eller för tidsödande att i verkligheten upprepa, och den kan förträffligt visa praktiska tillämpningar av de ur försöken framkomna resultaten. De nu nämnda undervisningsämnena äro ännu de van- ligast förekommande, till vilka kinematografiskt åskådnings- material kan komma i fråga. I övrigt har kinematogra- fien redan för ett par år sedan tagits i bruk för åskådlig- görande av matematiska problem, och det har även gjorts enstaka försök med dess användande vid teckningsunder- visning. Kinematogram for åskådningsundervisningen i småskolan. Det kunde väl egentligen nu vara onödigt påpeka, huru filmen, åskådligheten själv, borde kunna få en alldeles given plats på skolans första stadium, den egentliga småskolan, vid den s. k. åskådningsundervisningen där. Det är icke minst dessa småparvlar, som så livligt intressera sig just för vad som rör sig. Vi behöva väl därför endast påminna om sådana filmer som: Hundens tjänster i det dagliga livet, Häs- ten i arbete och i frihet, Brödets historia, Ylledräktens historia o. a. för att bringa kinematografien i åtanka även vid åskåd- ningsövningarna i småskolan. 4. Intresset i olika länder för kinomatografien som undervisningsmedel. Om det sålunda tydligt visat sig, att det finnes såväl apparater som framför allt filmer särskilt lämpliga för undervis-ningsändamål, framkommer osökt den frågan, om det över- huvudtaget ej läte sig göra att på ett mera direkt sätt, än som nu kan vara fallet, göra kinematografien till en under- visningsfaktor, och om det verkligen ännu ej någonstädes gjorts några praktiska försök härmed. Sådana praktiska försök ha gjorts såväl i utlandet som hos oss. Man har hunnit komma från ord till handling. a. Frankrike. I Frankrike, som man har viss anledning kalla kinema- tografiens hemland, skall man ha funnit en rätt utbredd an- vändning för densamma ej endast vid de rent vetenskapliga föreläsningarna utan också för de populära, vilka därigenom fått en större tillslutning och enligt ett av L. Donaldson an- fört uttalande från en av tjänstemännen vid Musée de l'En- seignement publique skulle man, så snart den lämpligaste appa- raten vore funnen, organisera filmens införande vid undervis- ningen i franska skolor. Det blir, såsom i det föregående omnämnts, sannolikt också från Frankrike, som den första egentliga skolkinematografen kommer. För övrigt är denna redan en så att säga industriell verklighet. Av åtskilligt att döma torde det, som även förut antytts, huvudsakligen vara speciellt egendomliga finansiella förhållanden, som förhindra eller försinka dess utsläppande i marknaden. b. England. I England har kinematografien använts som agitations- medel för hygieniska syften. En av det engelska undervisnings- departementets ämbetsmän uttalar sig angående skolkinemato- grafien på följande sätt: »I de offentliga skolorna borde levande bilder komma till användning, naturligtvis med omtänksamhet och omsorgs- full preparation. Så kunde exempelvis vederbörande skol- klass under lektionerna om Förenta staterna helt lätt få göraen resa från Newyork till San Francisco, företaga en vandring i Klippiga bergen, följa med en flodångare uppåt Mississippi och bese arbetet på bomullsplantagerna i Södern. Och så basarernas vimlande liv i Kanton, Kairo, Kon- stantinopel, Kalkutta, Lahore eller hundraden av andra plat- ser, om vilka lärjungarna annars erhålla endast en tämligen dunkel föreställning, huru god undervisningen än månde vara, det skulle just pä detta sätt kunna framstå som realiteter. Historiska skådespel och händelser för dagen så utförda samt ordnade i omsorgsfullt uppsatt schema skulle hos lärjungarna förhöja intresset för undervisningen.» Ej endast de kinematografiska facktidningarna i England och Amerika utan även de större dagliga tidningarna inne- hålla esomoftast meddelanden om pedagogiskt-kinematografiska försök, som företagits. Charles Urban och L. Doualdson ha i sina arbeten om kinematografien (Se litteraturfört.) medtagit en mängd sådana uttalanden. Några rader av dessa tillåta vi oss anföra: »Icke endast genomgående intressanta utan också höge- ligen instruktiva äro dessa zoologiska bilder (Daily Telegraph). »Lärjungarna voro förtjusta, och under den gladaste stämning fingo de en naturalhistorisk lektion.» (St. James's Gazette). »Det sätt, på vilket detaljer av arbetet på en järnväg bliva projicierade, är en verklig källa av under för den oin- vigde, och dessa bilder giva en reell idé om huru detta ar- bete utföres». (Whitehall Review). Bilderna

berättade sin egen historia så tydligt, att en undervisare var nästan onödig, allt var intresseväckande och fullt av undervisning. (Times). »London har aldrig någonsin blivit mera naturtroget illustrerat. Bilderna avslöjade sådana tavlor av rörligt huvud- stadsliv, som nog äro obekanta, till och med för många londonbor.» (St. James Gazette).c. Amerika. Enligt facktidningar och annan kinematografisk littera- tur skulle man i Amerika mer än annorstädes vara benägen att främja kinematografiens användande i skolorna. I främsta ledet bland dem, som vilja hävda kinemato- grafiens ställning som kunskapsmeddelare, nämnes förestån- daren för New-Yorks »Eden Musée» Mr. Rich G. Hollaman. Vid en filmförevisning, som han för ett par år sedan höll, yttrade han inledningsvis ungefär följande: »Det gives egentligen ingenting av större intresse inför allmänheten i våra dagar än de levande bildernas underbara möjligheter inom undervisning och allmän folkuppfostran. Den jättelika utvecklingen av denna i sitt framställnings- sätt ytterst fängslande konstart har under de tvenne senaste åren varit högst beaktansvärd. Den är ej längre begränsad till att vara endast en nöjesfaktor för den s. k. breda publiken. Vetenskapsmän, pedagoger, prästerskap, olika slags myndig- heter, alla äro intresserade av att söka göra kinematografen till ett framställningsmedel för deras särskilda verksamhetsom- råden. Lärarekåren har allmänt börjat göra sig till föresprå- kare för kinematografiens införande i de offentliga skolorna. Några stater och enskilda städer hava redan vidtagit särskilda åtgärder för detta ändamål, och andra skola nog följa exemplet. För några veckor sedan föranstaltade en del för socialt intresse kända brooklynbor på egen bekostnad med stor fram- gång förevisningar i brooklynskolorna». Mr. Hollamans förevisningsprogram var av följande innehåll: 1) Geografi. a) Vid Ganges stränder. b) Trakten kring Ararat. 2) Agrikultur. En mönsterfarm i Argentina. 3) Fiskodling.4) Scener ur fåglarnas liv. Svanar, Ejdrar o. a. 5) Naturalhistoria. a) Från larv till fjäril. b) Bilder från utterns liv. 6) Litteratur. Hiawatha och Minnehaka. 7) Kemi. Kemisk behandling av aluminium, magnesia m. m. 8) Botanik. En dag ur en snödroppes liv. Huru äkta kastan- jens nöt öppnar sig o. a. 9) Biologi. Från ägg till kyckling. 10) Olika kroppsövningar. Resultatet av demonstrationen skulle enligt Donaldson ha blivit, att man var starkt betänkt på att för Newyorks skolor anskaffa kinematograf och filmer. De i ovanstående schema uppräknade filmerna äro en- dast några få exempel ur den rikhaltiga filmkollektion, som Mr. Hollaman sammanbragt. d. Tyskland. Tyskland har av ålder ansetts som förebildligt beträffande spörsmål om undervisning och skolorganisation. Och det lär väl ännu tämligen lätt kunna försvara sin hävdvunna ställ- ning. Detta synes vara fallet, även när det gäller frågan »Kinematografi och skola». Den har där förts fram till talrika •överläggningar men också till en del praktiska resultat. Såväl enskilda personer, i synnerhet lärare och skriftstäl- lare, som specialföreningar härför samt folkbildnings- och lärare- föreningar ha i sådant'syfte försökt att taga die »Kinöfrage» om hand. Man har inrättat s. k. »Reformkinon» och även kommunala kinematografer. Det har uppstått särskilda tid- skrifter endast för pedagogisk kinematografi.i) Lemkes försök. Bland de första, som sökte giva problemet kinemato- grafiens förhållande till skola och folkupplysning ett positivt innehåll, var väl Rektor Hermann Lemke, Storkow. Han hade,, anmärker han själv, till stor del förmåtts därtill genom läsan- det av Charles Urbans förutnämnda broschyr, The Kinemato- graph in Science etc., som utkom år 1907. För att väcka intresse för saken hade han vid en utställning för skolmate- riell, som vid jultiden följande år hölls i zoologiska trädgården i Berlin, fått med en del kinematografisk apparatur. Seder- mera har han som skriftställare och föredragshållare samt ut- givare av tidskriften, »Die Lichtbildkunst», vars första häfte utkom i april 1912, särdeles nitiskt sökt bringa en allmän- nare kännedom om kinematografiens betydelse ut till lärare- och folkbildningskretsar. Bland annat har han bidragit här- till med uppsättandet av föreläsningsbyrån »Volksbildungs» första filmkatalog. Under en del år arbetade han som denna förenings sakkunnige rådgivare i kinematografifrågor. I sin propaganda för skolkinematografieri uppdrager han en ganska bestämd skillnad mellan skol- och barnföreställningar, de förra med ett mera undervisande, de senare med ett mera lätt, un- derhållande program. Man har velat förebrå rektor Lemke att ej ha uppträtt tillräckligt demonstrativt gent emot missbruken inom kinema- tografien. Otvivelaktigt skulle också hans allsidiga sakkunskap därvidlag kunnat vara till stort och behövligt gagn. Hart har emellertid givit sin verksamhet en nästan enbart positiv- riktning. »Aldrig skall jag kunna bli en fiende till kinematografien». och »Kinematografien är en kulturfaktor och skall som sådan icke bekämpas utan organiseras» *) äro yttranden av honom,, *) Förf. tillåter sig här göra följande anm.: Kinematografien skulfc kunna vara det. Den kineinatografiska verksamhet, som understöder detta, bör icke

bekämpas utan uppmuntras.— 153 som kunna anses vara till en viss grad kännetecknande för hans ståndpunkt. 2) Seinigs försök. Jämte förenämnde har den även i vårt land bekante rektor Seinig,*) Charlottenburg, på ett särdeles praktiskt sätt gjort försöket att införa kinematografien som undervisningsmedel i sin skola. Rektor Seinig är ju allmänt bekant för sin iver att åt sin skola utvinna eller anskaffa den bästa och moder- naste åskådningsmateriell. Det är hans mening, att åskåd- ningsmateriellen så vitt möjligt bör utgöras av föremålet självt. Och det torde även här vara på sin plats omnämna, huru han i överensstämmelse därmed utnyttjat en tämligen smal ram kring skolgården för att där inrätta en botanisk och — zoologisk trädgård i smått. För att få kärrväxter att trivas där lät han eleverna i skolans övre klasser vid sina utmarscher för varje gång hämta kärrmylla i sina ränslar från ett moras, som skulle passeras. Denna nedlades vid hemkomsten till skolan i en grop i skyddsplanteringen, där det ständigt drop- pade vatten ur ett vattenledningsrör. Men för de många till- fällen, dä man ej kan använda eller anskaffa det verkliga föremålet som åskådningsobjekt, anser rektor Seinig dess mest direkta överföring, den levande bilden, vara av det allra största värde. Även denna sin uppfattning har han omsatt i hand- ling, i det att han i sin skola installerat en egen kinemato- graf. Apparatrummet befanns, enkelt och praktiskt nog, utgö- ras av undervisningsrummet för fysik och kemi. Mellan detta och skolans bredvid liggande aula hade man i väggen låtit göra de vanliga gluggarna för genomsläppande av de bild- förande ljusstrålarna, vilka uppsamlades på skärmen i aulans bakgrund. Skolan har till sitt förfogande t. o. m. tvänne *) Författare till bl. a. »Die redende Hand», i år översatt till svenska av N. Norén och J. Franzén. Tillhör Pedagogiska skrifter, utg. av S. A. F:s Litteratursällskap. iapparater*). Den ena, en Ernemannapparat, kunde också an- vändas som upptagningskamera. Rektor Seinig är en rätt flitig amatörfilmare vid sina resor. Han sänder negativet till någon filmfirma för att få kopior, ungefär som en vanlig ama- törfotograf skickar sina plåtar till en fotografiateljé. Detta får han gjort rätt billigt och stundom gratis, ifall vederbörande firma anser bilderna vara så goda, att den själv vill taga några kopior i utbyte. 3) Driesens försök. En dr. Driesen, Oberlehrer vid en av staden Charlotten- burgs s. k. Waldschulen, **) har också under några år på egen hand sysslat med kinematografien och fonografien som undervisningsmedel. Han var en av de första, som i den bekanta föreläsningslokalen Urania i Berlin använde kinemato- graibilder för att belysa ett föreläsningsämne. Redan 1910 hade han upprepade gånger använt filmen som åskådnings- medel där. Vid utställningen i Bryssel samma år höll han ett föredrag om tyska skolförhållanden, också detta delvis kinematografiskt illustrerat. För övrigt har han stundom i sin Waldschule använt kinematografen för att illustrera sin un- dervisning, vilket också skall ha medfört goda resultat. 4) Program från Rixdorf. Berlinförstaden Rixdorf var väl en av de första platser i Tyskland, där skolan anordnade filmförevisningar efter sär- skilt av lärarpersonalen uppgjort program (vårterm. 1910). Detta program var, såsom synes här nedan, särdeles innehålls- rikt, men det var nog också, såsom vederbörande lärare er- foro, allt för långt; det krävde i1 /® tim.***) Till jämförelse kan *) Åtminstone var det så vid mitt besök där sommaren 1910. *) »Skolor i skogen», där klena, sjukliga lärjungar undervisas. ***) Programmet upptog följande rubriker: 1) Flottmanöver,II . — 1 5 5 — nämnas, att de förevisningar av detta slag, som på våren 1909 ägde rum i Malmö, ej varade längre än 25 ä 30 min., enligt författarens mening dock tillräckligt länge. 5) Hamburgs m. fl. lärarföreningar. Hamburgerlärarföreningen, »Die Gesellschaft der Freunde •des vaterländischen Schul- und Erziehungswesens» behandlade den 9 jan. 1907 frågan: »Huru kunna vi skydda ungdomen mot de levande bildernas skadliga inflytelser?» Som frågans formulering ger vid handen, avsägs härmed framför allt en negativ ståndpunkt. Men den kommission, som tillsattes för frågans behand- ling, fick snart ögonen öppna även för de levande bildernas värde som undervisningsmedel. Detta röjes i den berättelse,") som kommissionen rätt snart kunde framlämna. Materialet som lämnades av de olika medlemmarne, matte ha varit sär- deles rikt. I den tryckta bearbetningen heter det, att man »ej ens tillnärmelsevis kunnat medtaga det allra viktigaste, då det skulle ha fyllt hela böcker». Det heter också däri, att vissa kategorier av bilder måste »nämnas med det allra högsta erkännande.» 2) Kaffeodling. 3) Krokodiljakt på Java. 4) Egypten. 5) Kejsarens medelhavsresa. 6) F å g l a r i sina bon. 7) Risodling. 8) Pyreneerna. 9) Pilgrimståg till Mekka. I o) Nordsjöfiske. 11) H o n u n g e n . 12) Zoologiska trädgården i A n t w e r p e n . 13) Mjölken. Ett schweizermejeri. 14) Bilder från Afrika (T a n g e r , T y s k a Ostafrika). *) Bearbetad av C. H . D a n n m e y e r , kommissionens ordf., men tryckt e n d a s t som manuskript. (Se litteraturförteckningen).I den resolution, som vid ett sammanträde i april antogs, har man bland

annat följande erkännande: »Kinematografiska framställningar, som till sitt innehåll och i tekniskt avseende äro oklanderliga, kunna däremot vara ett mycket värdefullt medel för undervisning och sund förströelse». Hamburgs lärarförening har allt sedan på olika sätt visat sig ha uppmärksamheten riktad på det skolkinematografiska gebitet. Det skulle föra för långt att ingå på detaljer om detta föreningens arbete, vilket måste betecknas som omfattande och av djup betydelse icke minst på grund av denna sin allt mera framträdande positiva verksamhet.

Bland de tyska lokallärarföreningar, som kraftigt medverkat till kinematografiens förädling, måste även räknas den i Magdeburg, som anordnat pedagogiska kinoförevisningar efter synnerligen omsorgsfullt utarbetade program. Och en lärarförening i Solingen fastställer för sina kinoförevisningar bland annat följande ledningspunkter:

Ett enhetligt program med rent undervisande syfte i anslutning till läroplanen. Jämte den »levande» bilden bör skioptikonbilden användas.

Förevisningen skall ej räcka längre än 3/4 timme. Förevisningarna äga rum under ordinarie undervisningstiden.

Förevisningarna böra givas i samband med nödiga muntliga förklaringar.

På senare tiden har i första rummet Leipzigs lärareförening visat en synnerlig livaktighet beträffande skolkinematografien, och det är visst icke någon tillfällighet, att vid den Internationella kongressen för folkuppfostran och folkbildning, som i år skulle hållits där, en avsevärd plats på programmet givits åt frågan. »Kinematografen och ungdomen.»

6) *»Bild und Wort» i Dresden samt andra föreningar.*

I Dresden bildades (1909) föreningen »Bild und Wort». (Deutsche Gesellschaft für Verbesserung der Kinematographie).Den har verkat för sitt syfte bland annat därigenom, att dess ordf. dr. Hermann Häfker anordnat en förevisningsserie benämnd »Schauspiel der Erde». Till dessa förevisningar, som hållits även i andra tyska städer, exempelvis Hamburg på nyssnämnda lärarförenings föranstaltande, hade skolungdom tillträde mot halv avgift. De ordinarie biljettpriserna måste dock anses alltför höga, nämligen resp. 3, 2, 1, 0,50 Mark. Programmet hade tagits från 16 olika filmer, nästan alla från firman Urban i London och på ett par undantag när av geografiskt innehåll.

Sedermera har bildats i Berlin »Gesellschaft zur Hebung der Kinematographie» och i M. Gladbach har grundats ett förbund för upprättande av s. k. »Reformkinon».

Såsom en av sistnämnda förenings mera verksamma medlemmar arbetar nu dr. Häfker dels som sakkunnig rådgivare vid filmköp, dels som gedigen och produktiv skriftställare.

7) *Föreningen »Volksbildung».*

Bland de sammanslutningar, som härvidlag utfört föregångsarbete, bör kanske i främsta rummet nämnas föreningen »Volksbildung» (Deutsche Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung). I sitt även annars betydelsefulla arbete till folkbildningens fromma har den under några år sökt använda kinematografien för detta sitt syfte. Volksbildungs lager på filmer var till att börja med tämligen litet, men sällskapet tjänade som mellanhand, om någon förening i Berlin eller landsorten ville hyra goda filmer till en föreläsnings- eller underhållningsafton, då man från byrån vände sig till en filmfirma i Berlin och med ledning av dess kataloger rekvirerade och granskade filmer, som kunde anses lämpade för det angivna ändamålet. Därvid finge det i vanliga fall ej saknas ett tillräckligt antal komiska filmer, ty »människor fordra att få skratta och må bra av att skratta» yttrade på tal häromVolksbildungs dock nog så kritiske sekreterare. Från en sådan filmuthyrningsbyrå kan man stundom få hyra ut filmer till de mest olika institutioner. Så inträffar det stundom, enligt vad man upplyst mig om, att förhyraren bleve ett sjukhus, som ville ge sina patienter en aftonunderhållning, ja, man hade mer än en gång hyrt ut filmer till sinnessjukanstalt. En läkare skulle ha ansett det som ett gott medel att förströ hjonens tankar och få dem till att för goda stunder lämna sina vanföreställningar.

Till föreläsningsföreningar och skolmyndigheter i riket har Volksbildung redan 1910 om denna sak utsänt ett

upprop, ur vilket må anföras följande:

»Den höga tekniska fulländning, som den kinematografiska framställningen för närvarande ernått, och den rikedom av förträffliga bilder, som stå till förfogande, medgiva en vittgående användning av detta moderna åskådningsmedel för vår folk- och ungdomsbildning. Därigenom skulle det ock kunna bli möjligt att tillbakatränga de mindrevärdiga framställningarna».

Därefter följer ett programförslag samt ett erbjudande att anordna två förevisningar, en för barn och en för äldre, med kortare belysande föredrag.

Även vid föreningens årsmöten, som hållas i olika delar av Tyskland, ha instruktiva kinematografiska förevisningar anordnats i syfte att göra kinematografiens egentliga väsen och betydelse bekant för den folkbildningsintresserade allmänheten. Numera har föreningen ett ganska rikhaltigt filmbibliotek och utsänder »Wanderkinon» på router till olika delar av landet.

Katalogisering m. m.

Bland organisationsarbetena för kinomatografiens tillgodogörande bör ock nämnas den av Dr. K. Wollter påbörjade katalogiseringen av alla de större firmornasundervisningsfilmer, ett arbete, som icke tänkes bli offentliggjort förrän om ett par år.

Att det skolkinematografiska intresset i Tyskland är av en tämligen allmän karaktär torde framgå såväl av denna frågas allsidiga behandling vid allmänna tyska lärarmötet i Berlin 1913 som ock av ett den tyske kultusministerns yttrande. I ett meddelande till redaktören för Lichtbildkunst har han följande uttalande: »Med anledning av Eder anhållan (av den 8 och 28 mars samt den 20 april 1912) meddelas härmed, att strävandena för att göra kinematografien tjänlig för undervisningsbruk kunna räkna på mitt intresse».

Men så gott som allestädes, har man tänkt sig ett samband mellan kinematografi och skolarbete. Så har också skett i de skandinaviska länderna.

e. ***Danmark.***

Vid Fredriksbergs kommunalrepresentations möte den 20 dec. 1909 förekom en synnerligen livlig och långvarig diskussion angående ett från Skolekommissionen inkommet förslag om »Biografteatrene». Skoledirektören, nuvarande etatsrådet Joakim Larsen, yttrade därvid bland annat följande: »Medens det forebyggende Hensyn var aldeles overvejende, da Sagen først blev rejst, er hertil senere kommet et andet, at tage disse Forestillinger i Øpdragelsens Tjeneste. Efter Kommissionens Opfattelse er der Anledning til at have Opmerksomheden rettet paa begge disse Forhold. — — —

Hvis man raadede over de fornødne Lokaler og Pengemidler, vilde de neppe være vanskeligt at tilvejebringe gode Børneforestillinger, til hvilke der eventuelt ogsaa kunde gives Privatskolernes Elever Adgang.»Referat i Berlingske Tidende den 30 dec. 1909.f. ***Norge.***

I Norge synes det vara staden Stavanger, som gått i spetsen vad skolkinematografien beträffar. Där har man rätt tidigt haft frågan före om kommunala kinematografteatrar, som i lærer Haar, Stavanger, ha en nitisk förespråkare.

g. ***Sverige.***

Det synes tidigast ha varit i vårt land, som man tänkt sig förenämnda form av undervisnings-kinematografi, nämligen vid ett av Malmö folkskollärareförenings möten 1908. Vid behandlingen av frågan om »Skolungdomen och biograferna» framlämnades nämligen följande förslag till uttalande, vilket jag tillåter mig att här i sin helhet anföra.:

Då minderårigas besök på biografteatrarna äro synnerligen täta, föreställningarna med hänsyn till de unga alltför långa och för dem hållas öppna alltför sent på aftnarna, de förevisade bilderna ofta verka etiskt och intellektuellt förvirrande samt programtexterna med sina sensationella uttryckssätt äro en olämplig lektyr men föreställningarna likväl både såsom åskådnings- och förströelsemedel skulle kunna bliva av högsta värde, vore

det önskvärt,

att minderårigas målsmän med mera betänksamhet och urskillning tilläte dessa biografbesök,

att minderårig icke utom i äldres sällskap erhölle tillträde till biografföreställning efter kl. 7 e. m,

att *staden inrättade stadsbiograf likaväl som nu stadsbibliotek, varvid i synnerhet borde beaktas behovet och fördelen av särskilda skolbiografer,*

att speciella lagbestämmelser angående biografernas verksamhet med hänsyn till ungdomen komme till stånd,

att en kommitté tillsattes i ärendet för att bland annat utarbeta förslag till en föreningens motion i frågan att överlämnas till centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening.Under diskussionen uttalades allmänt sympatier för förslaget, fastän det dock ansågs för omständligt att i sin helhet antagas. Men en kommitté tillsattes. Huru denna i vissa fall sökte realisera förslaget samt huru detta sedermera även i andra avseenden blivit till en verklighet eller är på god väg att bliva det, för detta skola vi icke göra anspråk på våra läsares uppmärksamhet utan hänvisa endast till de närslutna bilagorna.

Då Södermanlands läns lärarmöte 1909 behandlade frågan om geografiundervisningen, gjordes bland annat följande uttalande:

»Att, där så låter sig göra, skioptikon och biograf anlitas».

Lunds stifts lärarmöte i Kristianstad 1911 samt allm. svenska lärarmötet i Lund 1913 antogo efter behandlingen av frågan om kinematografien som bildningsmedel följande uttalande:

«Kinematografien är ett nytt internationellt uttrycksmedel, som i mångt och mycket missbrukats.

Dess redan nu ernådda tekniska framsteg göra den till ett åskådningsmedel av största betydelse för många av de områden, som rikta vårt kunskaps- och viljeliv, och skulle den därför, omsorgsfullt använd, kunna på ett förträffligt sätt tjäna undervisning och allmän folkbildning.»

Vid de större städernas lärarkongress i Norrköping 1912 uttalade man sig också för positiva åtgärder samt tillsatte en kommitté för ändamålet. Uttalandet var av följande lydelse:

Från skolans synpunkt anser kongressen önskvärt, att mera effektiva åtgärder vidtagas,

dels till förebyggande av det skadliga inflytande de allmänna biografföreställningarna i flera avseenden fortfarande utöva på det uppväxande släktet i vårt land,

dels för biografens utnyttjande i den dagliga undervisningen.

På uppdrag av kommittén utarbetade dess sekreterareett förslag till upprop, avsett att tillsändas lärarkårens representanter i skolstyrelserna. Detta var i huvudsak av följande innehåll:

Till lärarkårens representant i N. N. skolstyrelse.

Kinematografen är utan tvivel en av vår tids mera betydelsefulla uppfinningar. Den torde alltmer komma att förskaffa sig en ställning som beaktansvärd kulturfaktor.

Såsom verklighetstroget åskådningsmedel har den visat sig oöverträfflig och utövar ej minst på ungdomen en utomordentlig dragningskraft. Med dessa egenskaper skulle den tydligtvis också kunna utgöra ett värdefullt undervisningsmedel.

Den tekniska möjligheten för ett mera allmänt användande av kinematografien i undervisningssyfte har på senare tiden ökats genom framställandet av apparater, särskilt avsedda för nämnda ändamål.

En mängd förträffliga filmer finnas från nästan alla kunskapsgrenar. Sådana filmer som »Torskfiske vid västkusten», »Risskörd i Indien», »Tillverkning av papper»; »Gökungen och hans fosterföräldrar», »Fjärilns utveckling» utgöra projicierade de mest instruktiva lektioner.

Men ett praktiskt tillgodogörande av kinematografiens resurser i berörda avseende kan möjliggöras endast

därmed, att skolmyndigheter och lärare så allmänt som möjligt vilja medverka härtill.

Vid åtskilliga tillfällen har också yppat sig ett livligt intresse för saken.

Då kinematografen förevisats inför skolmyndigheterna, ha dessa uttryckt sitt tydliga erkännande åt dess framställningar. — — —

Vid de svenska städernas lärarkongress i Norrköping detta år överlämnades efter frågans behandling denna till undertecknade kommitté.

Vi taga oss härmed friheten anhålla, att Ni i egenskap av lärarkårens representant i skolstyrelsen ville på sätt, Nifinner lämpligt, väcka intresse för saken och främja dess förverkligande etc.Kommitterades upprop blev emellertid icke då utsänt. Man enade sig om att först invänta en ändamålsenlig skolkinematografs utsläppande i marknaden. — — —

Höstterminen 1911 hölls i Malmö föreläsningsförening den, såvitt jag vet, första föreläsningen i vårt land, som blivit illustrerad med levande bilder. Men redan dessförinnan hade centralbyrån i Lund för populära vetenskapliga föreläsningar upptagit på sitt program för det följande året ett föreläsningsämne om »kinematografien i folkundervisningens tjänst». Vid den s. k. pedagogiska veckan i Stockholm 1912 höllos föreläsningar i samma syfte, d. v. s. för att låta allmänheten få en inblick även i kinematografiens bättre sidor.

Sommaren 1912 voro förslag å bane, att ett av våra skolmateriellbolag skulle åtaga sig en distribution av kinematografer och filmer.

En filmlista har utarbetats, dels på grundval av de filmer, som redan finnes, dels med hänsyn till krav, som i några fall kunna framställas angående nya sådana.

I professor Hans Larssons 1909 utkomna bok »Kunskapslivet» uttalas en förmodan om att kinematografen skulle komma med den fullgoda åskådligheten för vårt kunskapsliv, och i en mängd artiklar såväl i dagspressen som i pedagogiska publikationer, i synnerhet Svensk Läraretidning, och Tidskrift för det svenska folkbildningsarbetet har på senare tiden skolkinematografiens betydelse framhållits. *Bilagor.*

1. *Riksdagsmotion rörande kinomatografien som bildningsmedel.*

Av Harald Hallén och Nils Helger samt med instämmande av Ernst Liljedahl väcktes vid 1913 års riksdag motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning om statsbidrag till möjliggörande av kinematografiska bilders användande i folkbildningsarbetet. Motionen var av följande lydelse:

»Många reformkrav ha i våra dagar ställts på den svenska skolan och på det svenska folkbildningsarbetet. Bland annat har man velat, med användande av våra dagars ökade psykologiska insikt, göra skolans verksamhet och folkbildningsarbetet mera direkt fruktbärande för livet. I detta sammanhang har man även frågat sig, om man ej i större utsträckning kunde använda en verklig åskådningsundervisning och i dennas tjänst utnyttja även ett nytt åskådningsmedel, kinematografien, biografien. Denna, en av den moderna tidens märkligare uppfinningar, har hittintills merendels exploaterats av penningbegäret och sensationslystnaden. Skulle vi ej nu kunna få den även i det godas tjänst?

Men ännu en sak. Det inses allt mera vara även av statsintresse att åstadkomma verkligen bildande och förädlande folknöjen. Skulle ej biografen också här kunna komma oss till hjälp? De bredare lagren av vårt folk ha ej alltid tillfälle eller behov av grundligare studier eller kunskaper i det Den första hjälpen vid olycksfall och plötsliga sjuk- domsfall. Nykterhetsbilder (böra visserligen vara realistiska men utan tillgjorda, komponerade överdrifter). Syfilisbacillen. Tyfusbacillen. Mikrober i en värddjurs tarm. Blod av äggläggande djur. Människans blod. Vattnets inverkan på blodet. Djurlivet i ett kärr. Djurens kamp för tillvaron. Plankton varelser. Insektätande växter. Kommunala institutioner. Fattigvård och spädbarnsvård från sociologisk och me- dicinsk synpunkt. Åtgärder mot tuberkulosen. Arbetshygien. IX. Slutord; n å g r a önskemål. i. Vilken väg kan föra

kinematogrammet till skolan? Man måste säga, att de praktiska försök, som blivit gjorda, i syfte att åvägabringa en ändamålsenlig undervisnings- kinematografi, ännu icke lett till resultat, som stå i överens- stämmelse med kinematografiens egna förutsättningar. Svårig- heterna att utvinna det kinematografiska stoffet för undervis- ningsbruk äro delvis av teknisk natur. De kapital, som sam- manbra,gts inom kinematografien, handhavas av filmbranchen och — så måste det ju här som annorstädes vara — enligt, dess synpunkter. Dessa äro icke uteslutande men naturligtvis dock töreträdesvis inriktade på de vägar, som tillföra den-182 samma ytterligare ekonomiska resurser. Sä är förhållandet icke minst i rent maskinellt hänseende. Apparatfrågans lösning i praktisk-pedagogisk riktning är utan tvivel av väsentlig betydelse, när det gäller un- dervisningskinematografi. Man kunde ju tänka sig trenne vägar härvidlag, nämligen särskilda skolförevisningar pä film- teatrarna, vanliga kinoapparater, monterade i exempelvis sko- lornas gymnastiksalar, samt särskilda skolapparater, använda när som hälst i vilken skolsal som hälst. Men dessa olika vägar kunna icke i lika hög grad fylla just samma uppgifter, föra icke lika bestämt till samma mål. De båda förstnämnda kunde nog ha sin icke ringa betydelse vid särskilda tillfällen, om det t. ex. skulle vara fråga om någon slags agitation bland större ungdomsskaror, såsom för skopsplantering, djurskydd, sport m. m. För det egentliga undervisningsmomentet är den särskilda skolkinematografen nödvändig. Denna måste då vara konstruerad utan hin- derliga syften men så mycket mera i enlighet med dem, som stå i överensstämmelse med dess föregivna uppgift. Först därmed kan en tillräckligt utbredd användning för densamma bliva tryggad. Och däri åter ligger ett viktigt moment av un- dervisningskinematografiens ekonomiska möjlighet. Något som också skulle kunna bidraga till en sådan utbredd användning vore, om kinematografien teoretiskt och praktiskt finge en plats som studieämne vid olika anstalter för lärareutbildning. Genom ett sådant kinematogram som »Huru en kinematograffilm uppstår» lämnas ett utmärkt bidrag till ett dylikt studium*). Det har visat sig, att dessa rent tekniska svårigheter för filmens förande till skolan icke äro oövervinneliga. Vad som nu framför allt synes vara av nöden är en organisation, som i allmännyttiga och folkbildande syfte kunde distribuera de härför lämpliga filmerna. *) Vid Lunds folkskollärarseminarium hölls 1912 föredrag (med demonstration) om »Kinematografien som undervisningsmedel».- I 8 3 - 2. Det allmänna intresset bör organisera sig. Tidigt ådrog sig kinematografien som förtröelsemedel upp- märksamhet från skola och ordningsmakt. Denna uppmärksam- het var av företrädesvis negativ art och kännetecknade sig genom en påtaglig samstämmighet. Några förordningar, som tydligt visa detta, ligga här framför mig, exempelvis från Berlin, Ham- burg, Miinchen, Ziirich m. fl. städer. De intaga alla en rätt likartad ställning till det nya framställningsmedlet. Emellertid synes det uppenbart, att såväl i utlandet som i vårt land intresset för det nya framställningsmedlet kan vara även av annan art. Det förefinnes ett positivt in- tresse därför, som är både allmänt och livligt, och detta även när det är fråga om dess användande för ideella och allmännyttiga ändamål. Men det behövs så väl, att detta intresse är allmänt, och att det kunde bliva sä alltmer. Ty svårigheterna att för nämnda syften tillgodogöra sig cien nya uppfinningens värden äro ej obetydliga. Den har till synes blivit fastlåst i en sådan situation, att icke blott enskilt initiativ utan föreningars och myndigheters samfällda strävan måste till för att få den förd ut till högre och mera fritt liggande verksamhetsfält. Enskilda försök förmå endast väcka och i någon mån visa vägen. Men för ett verkligen praktiskt utnyttjande av detta folkildningsmedel behövdes även i vårt land en särskild orga- nisation, som stode i förbindelse med andra liknande i utlan- det. Fördelen härav framhölls redan på lärarmötet i Kristi- anstad 1911. Man kunde i vissa avseenden ha en om ock svag förebild till sådant samarbete från det för några år se- dan existerande »Panorama international» *), vilket naturligt- vis förintades av kinematografien. *) I3å förf. sista gången med sin skolklass besökte den pa sin tid för- träffliga malmöfilialen, var det med den häftigaste förtrytelse föreståndaren om- talade kinematografteatrarna i allmänhet och den mitt emot hans lokal liggande »Halmö Gamla Biograf» isynnerhet. Det nya blev dock för svart i konkurrensen.— 184 — 3- Några ord om kommunala filmteatrar. Huruvida idén om kommunala filmteatrar skulle med fördel låta sig realiseras även i vårt land är nog icke så lätt att utan vidare avgöra. Man har i vårt land uttalat betänk- ligheter mot sådanas upprättande. Till stadsfullmäktige i • Gävle har i alla fall detta år inlämnats motion om kommunal filmteaters inrättande. Ur en del protokoll från en av »Westf. Prov.-Land- gemeindetag» tillsatt kinematografkommission framgår oför- tydbart, att man på sina häll i utlandet fäster en icke ringa vikt vid denna kinofråga. Den har också i enstaka fall bli- vit förverkligad. Bland dem, som

gjort sig till avgjorda före- språkare för dylika »Gemeindekinos» kunna nämnas jur- dr. Albert Hellwig i Berlin samt dr. Willi Warstat i Altona.*) I ett litet arbete, »Kinematografsaken», som skildrar kinematografiens utveckling i Norge i vissa avseenden, skän- kes också mycken nppmärksamhet däråt. Nämnda broschyr behandlar för resten tämligen ingående en del kinematografifrågor, som också bragts på tal i den här bilagda svenska riksdagsmotionen men däri icke med full sä- kerhet anses böra förordas. 4. Ett par ord beträffande här bilagda riksdagsmotion. . Skulle det emellertid nu vara sä, att de vägar eller för- slag till kinematograffrågans positiva lösning, som motionärerna omnämna såsom mindre lämpliga, också verkligen äro det, så måste man. i alla fall och till en del just därför giva dem rätt uti, att en omfattande opartisk utredning av detta spörs- mål måste vara på sin plats. Ty med endast påståenden från ena eller andra sidan är naturligtvis föga eller intet vun- net. Anmärkningsvärt är, att det försvar, som i riksdagens i *) »Die Grenzboten», art. i n:o 39, årg. 1912. (Städtische Muster lichtbildbtihnen sid. 601 --616). Se vidare litteraturförteckningen.- I 8 5 - teatrar, andra k a m m a r e förebragtes för vederbörande utskotts avslags- l r s kulle mej yrkande, egentligen formade sig till ett ganska vältaligt för- b IC ^e 'ätt svar för motionens syfte. l t t a ' a t betänk- Man har i utskottsutlåtandet till förenämnda motion sfullmäktige i framhållit, att den nuvarande föreläsningskonsulenten säker- 0 1 1 1 kommunal ligen icke skulle försumma att, när så behövdes, föreslå d e åtgärder, som, vad hans o m r å d e vidkommer, i detta fall Prov.-Land- borde vidtagas. Det k u n d e här mycket gärna ha tillagts, framgår oför- att vederbörande konsulent sedan rätt lång tid verkligen är en icke ringa mycket intresserad för denna sak. O c h föreläsningsorganisa- nstaka fall bl tionen skulle naturligtvis i mycket väsentligt k u n n a bli den avgjorda före- väg, på vilken kinematografiens alster fördes ut för att fylla ämnas jur- 4 en sin uppgift. Men m å n g a andra institutioner av i någon i Altona,*) mån befryndad art k u n d e tänkas därmed samverkande, som skildra: Vilka dessa skulle bliva, faller väl icke inom min uppgift att äeenden, slå- n ä r m a r e angiva. Den f r a m k o m n a riksdagsmotionen måste emellertid an- ligeil ingje, ses ägnad att stödja ett intresse för saken, var detta än före- å tai j dai i finnes. :e med full E n organisation bör taga hänsyn till nationella krav. M å h ä n d a kunde en särskild, frivillig sammanslutning till bolag eller förbund här bliva, vad som är av behovet på- kallat. rägar eller ft' O m ett företag startades av härför intresserade, kunde TI motionärerna det ju hända, att staten skulle finna det förenligt med sina kliven äro det, intressen att understödja det och d ä r m e d helt naturligt för- ärför giva de® skaffa sig en än starkare m e d b e s t ä m m a n d e r ä t t vid föietagets av detta spors- ledning. a s t påstående" Det skulle nog förefalla för detaljerat att har något eller intet v u n - närmare angiva en sådan institutions arbetssätt. 6 . riksdagens Men en rätt mångsidig verksamhet k u n d e dock inrym- mas i dess uppgifter. (Städtische Möe D e n hade nämligen i sitt arbete att taga hänsyn till ;ninge"- /— 1 8 6 — allmän folkupplysning men borde ock kunna utgöra för- lag för vetenskapliga kinomatogram. Den kunde få en upp- gift att anordna ändamålsenlig filmning av våra typiskt svenska näringar och därmed bidraga till en internationell kännedom om dessa samt dessutom för svenska föreningar i utlandet tillhandahålla en verklig kunskapskälla om de framsteg, fäder- neslandet gjort i våra dagar inom industri, jordbruk, samfärds- medel m. m., och även på annat sätt härvidlag giva livfulla erinringar om hemlandet och hembygden. Det kan ju ock tänkas, att en dylik institution skulle kunna utöva ett fördel- aktigt inflytande på filmandet av vissa lämpliga delar ur vår folklitteratur. Huruvida tillkomsten av kinetofonen kommer att göra sådana kinematogram vanligare, är väl ännu för ti- digt stt säga, men icke skulle det vara ur vägen, om det funnes - en institution, vilken läte sig vara angeläget att utförandet även på detta område bleve sä omsorgsfullt som möjligt, vilket ju mycket väl och sannolikt mest praktiskt kunde ske i samarbete med de tekniska organ, som redan finnas. Något slags konkurrens i förhållande till den nuva- rande filmindustrien eller biografteatrarna kunde det alltså ej vara tal om. Det bleve i stället endast en koncentrering av en utav kinematografiens särskilda uppgifter och medelst detta en all- män höjning och för ett visst område även en ökning av den kinemätografiska produktionen. Det är icke minst på detta område av vikt att beakta inhemska förhållanden, inhemsk produktion, men det vore för ett praktiskt sysslande med kinematografien helt enkelt omöj- ligt att icke söka göra sig till godo kinematografien som ty- piskt internationellt framställningsmedel. 6. En organisation bör taga hänsyn till kinemato- grafien som internationell meddelelseform. Vid den 4:e internationella kongressen för folkuppfostran och folkbildning, som var avsedd att i år hållas i Leipzig men— 187 - som på grund av kriget mast uppskjutas, hade kinematogra- fien fått en särskild sektion (den fjärde) med

ett rikhaltigt program. Ur detta må anföras: Möjligheter och begränsningar inom kinematografiens verksamhetsfält. Möjligheten av en kinematografiens förbättring till att tjäna ungdomsrörelse och folkbildning. Den enhetliga filmcensuren i Sverige. Kinema- tografien och den svenska lärarkåren. En rundfråga beträf- fande kinematografiens ställning i Belgiens städer och andra stater i syfte att utgöra grundval för verksamma lagbestäm- melser. Vad är att vänta av den nuvarande filmindustrien med hänsyn till kinematografiens utnyttjande i folkbildnings- syfte? Kinematografrätt. Konst och kinematograf. Vand- ringskinematograf och filmarkiv. Kinematografen i skolans tjänst. Kinematografiens utveckling i Österrike. På anmodan av programkommittén skulle tvänne svenska bidrag till förhandlingarna insändas. Följande punkter utgöra några slutmeningar i behandlingen av programmets ovannämnda 4:de ämne: Kinematografien är ett framställningsmedel, som känne- tecknas av en utpräglad internationalitet. Kongressen anser det förenligt med sin uppgift att företaga åtgärder till betryggande av en god användning för kinema- tografien särskilt med hänsyn till den uppväxande ungdomen. I detta syfte tillsätter kongressen en internationell central- kommitté med subkommittéer i olika länder. Olika föreningar eller företag, som pa något sätt stå i överensstämmelse med nämnda kommittés syfte, anmodas ansluta sig till densamma. Centralkommittén bör på olika sätt underhalla regel- bunden förbindelse med subkommittéerna. Den bör åvägabringa lämplig förbindelse med den rent fackliga kinematografiens organisation, utgöra en förmedlingsbyrå, där företrädesvis bättre un- dervisningsfilmer anmälas och tillhandahallas för uthyrning— 1 8 8 — och försäljning eller för utbyte av filmkopior mellan olika länder, utlysa tävlingar med pris för de bästa filmalstren inom olika områden, *) arbeta för framställandet av nationella kinematogram såväl vad natur och folkliv som folklitteratur beträffar, verka för att s. k. undervisningsfilmer bliva på ett veder- börligt, tillförlitligt sätt signerade, understödja ett allmänt användande av en verkligt än- damålsenlig skolkinematograf. För att sprida upplysning om sina strävanden bör cen- tralkommittén redigera en kinematografisk tidskrift med av- läggare i olika länder. 7. Allmänna önskemål. I huru stor utsträckning sådana önskemål som de ovan- nämnda kunna snart nog låta sig förverkliga är väl icke så lätt att säga. Men de framkomma osökt, eftersom de stå i överens- stämmelse med kinematografiens egen natur. Huru mycket som i närvarande stund är egnat att verka hämmande eller törhända främjande för deras förverkligande är väl egentligen en sak för sig. De missförhållanden, som uppkommit genom dålig litte- ratur, ha förbättrats genom tillgången av god och billig litte- ratur. Och den bättre bokmarknaden beklagar sig nog ej där- över. Men huru mycken skada behövde där ej först ske. Ej heller kinematografien har företrädesvis behov av de s. k. lägre motiven. Inom den bättre fackliga kinoindustrien ön- skar man dem säkerligen ej heller. Det är sant, att kinematografien liksom teater, musik, litteratur är ett fullgott förströelsemedel. Men liksom dessa är det ett framställningsmedel »ej blot till Lyst». Den har mångahanda uppgifter. *) Jämför punkt 7 i Briisselkongressens (1910) förhandlingar.För tidigt vore det väl ej, men kanhända lättare genom- förbart, om de kulturekonomiska krav, som ur förenings- och folkbildningssynpunkt kunna ställas pa kinematografien, snart nog bleve i möjligaste mån ändamålsenligt tiltgodosedda. Som förströelsemedel har kinematografien vuxit sig stark genom sin internationalitet. Enligt sin egen natur måste den delvis få ett liknande drag över sig som undervisningsmedel. Men är det icke så, att det just i vart land finnes folkbild- ningsinstitutioner, som skulle särskilt väl ägna sig för att även ur nämnda synpunkt bidraga till ett ordnande av kine- matografiens ändamålsenliga användande? Att utfinna begränsningen för kinematografiens verksam- hetsområde är av försöken att döma icke en så alldeles enkel sak. Det finnes dock sedan länge erkänt naturliga verksam- hetsfält för den. Men därinom kan den fä tillfälle att göra sin insats endast genom en därför lämpad organisation. Så är det rätt mänga önskemål och spörsmål, vilka upp- komma hos dem, som söka aktgiva på företeelsen kinemato- grafi i förhållande till skola och folkbildning. Här ha de icke alla kunnat framhållas. Men vi kunde törhända sammanfatta dem i en allmän önskan, som säkerligen delas av många, nämligen att kinema- tografien måtte komma folkundervisningen, ungdomen, det förädlande folknöjet till godo. Visserligen har denna unga kraft också hänsynslöst missbrukats. Men med sitt klarögda verklighetssinne har den dock över sig något av den borne sagoberättaren. Kring den fylkar sig därför framför allt ung domen. Och den öppnar stora, vida, för oss annars stängda sagosalar, fyllda av rörligt liv, av undeibar verklighet. i Den 1® -*rrV.v->; Mim

Rättelser:

På

sid.

16

rad

16

uppifrån

står

5000; läs 50000.

»

»

21

»

1

nedifrån

»

filmrande; läs filmande.

»

»

26

»

10

uppifrån

»

(Schematisk bild); läs (Schematisk bild i Bild und Film).

»

»

28

»

4

nedifrån

»

tricksfilmer, filmer; läs filmer, tricksfilmer.

»

»

50

»

5

»

»

skatta de; läs skattade.

»

»

86

»

3

»

»

ligger; läs ligga.

Pestalozzi, Johann Heinrich, Enslingens aftonstund „ 0,40 18) Reiiiy W.y Grunddragen av pedagogiken. Med för- fattarens biografi „ 1,50- 19) Tre avhandlingar i barnpsykologi „ 2,oo> 20) Scholder, Weith och Combe, Ryggradskrökningar i Lausannes skolor, samt H. Otth, Upprätt skrift... „ 1,50 21) Leiibuscher, G., Stats- skolläkare „ l,oo 22) Tadd, J. Liberty, Nya uppfostringsmetoder. Med talrika illustrationer „ 2,50 23) Wagner, Ernst, Luther såsom pedagog „ l,oo 24) Martig, E., Lärobok i pedagogik (ny uppl.) „ 2,25 25) Bruggemann, F. och Groppler, F., Frankrikes folk- skola, del I „ 1,50 26) TaddyJ. LibertyNya uppfostringsmetoder. Med tal- rika illustrationer „ 1,50 27) Baumgarten, O., Kristendomsundervisningens refor- mering efter den nyare teologiens principer „ 1,50 28) Bruggemann, F. och Groppler F., Frankrikes folk- skola och h e n n e s överbyggnader år 1900, del II „ l,oo 29) Eklund, Pehry Evangelisk Fadervårsdyrkan I „ 1,25 30) Eklund Pehr, Evangelisk Fadervårsdyrkan II „ 2,50 31) Tadd,J. Liberty, Nya uppfostringsmetoder. Med tal- rika illustrationer „ 1,50 32) Friden, Alfr., Fortsättningsskolan och yrkesunder- visningen „ 1,25 33) Eklund, Pehr, Evangelisk Fadervårsdyrkan III „ 1,25 34) Sickinger, A., M a n n h e i m e r s y s t e m e t „ 1,25 35) Olofsson, KRörelsernas pedagogiska betydelse ... „ 1,25 36) Hallsten, Nilsy Lärobok i naturkunnighet för folkskolan „ 1,25 37) Olofsson, K., Vilja och handling s å s o m grundval för uppfostran „ 1,25 38) Geijer, Reinhold, Om uppfostringskonsten, dess teori och historia „ 1,25 39) Geijer, Reinhold, Studier i pedagogikens historia. I. Hellas ...- Hallsten, Nils, Lärobok i naturkunnighet för folkskolan Pérez, Bernard, Våra barns moraliska uppfostran... Bergh, G., Skolhusets hygien Hagelin, Hugo, Adenoider och skolundervisning ... Pérez, Bernard, Våra barns moraliska uppfostran, II Hald, H. A., Iakttagelseundervisning i småskola och folkskola Tews, J., Modern uppfostran i hem och skola Leffler, Gustaf\ Skolhygien Paulsen, Friedrich, Det tyska undervisningsväsendet i dess historiska utveckling. I Geijer, /?., Studier i pedagogikens historia. II. Rom Paulsen, Friedrich, Det tyska undervisningsväsendet i dess historiska utveckling. II Thorell, A. och Nylund, S., Yrkesundervisningen och dess ställning till folkskolan etc Frye, Alexis Everett, Naturstudium eller Geografi- undervisning med modellering Kuypers, Franz, Förenta staternas folkskola och lärarebildning Kerschensteiner, Georg, Grundfrågor rörande skolans organisation Fridtjuv, Nutidsfrågor på uppfostrans område Sandberg, Alvida, Om hjälpskolor i London Stéenhoff, GHälsotillståndet inom lärarkåren vid Sverges folk- och småskolor Sjöholm, L. G., Om stamning Sandberg, Alvida, Från Londons fri luftsskol or Kerschensteiner, Georg, Medborgerlig uppfostran ... Folkskoleseminariernas ombildning (ur Folkunder- visningskommitténs betänkande) Folkskoleseminariernas ombildning. II. Organisa- tionen Folkskoleseminariernas ombildning. III. Undervis- ningsplanen, arbetssättet och omvårdnaden om ele- verna Hall, B. Rud., Svensk och utländsk litteratur i peda- gogik, psykologi och etik Haase, Hermann, Den första räkneundervisningens metodik Comenius: Modersskolan Seinig, O., "Den talande handen". I Korlén, Artur, Om skolundervisning i välläsning ... Hall, B. Rud., Svensk och utländsk litteratur i peda- gogik, psykologi och etik. II 70) Hallgren, Fr., Kinematografien ett bildningsmedel 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 Pedagogiska skrifter tillställas litteratursällskapets medlemmar i korsband eller paket. Till alla dem av sällskapets medlemmar, vilka till litteraturkommitténs ordförande, byråchefen J. FRANZÉN, Upplandsgatan 56, Stockholm, på förhand erlagt årsavgiften 3 kronor, utsändas skrifterna häftevis, i mån som de utkomma från trycket. Övriga medlemmar erhålla hela årgången mot postförskott, då alla häftena blivit trvckta.